

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ ANABİLİM DALI
AVRUPA ÇALIŞMALARI PROGRAMI
DOKTORA TEZİ

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE İNSAN HAKLARI:
AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİ KAPSAMINDA BİR
İNCELEME

Başak USLU VAN HOVE

DANIŞMANI
Prof. Dr. Sedef AKGÜNGÖR

İZMİR – 2022

**DOKTORA
TEZ ONAY SAYFASI**

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı : Fatma Başak VAN HOVE
Öğrenci No : 2013800849
Tez Başlığı : Sivil Toplum Kuruluşları ve İnsan Hakları: Avrupa Birliği Ülkeleri Kapsamında Bir İnceleme

Savunma Tarihi : 06/06/2022

Danışmanı : Prof.Dr. Sedef AKGÜNGÖR

JÜRİ ÜYELERİ

<u>Ünvanı, Adı, Soyadı</u>	<u>Üniversitesi</u>
Prof.Dr. Sedef AKGÜNGÖR	- Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç.Dr. Oğuz ŞİMŞEK	- Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç.Dr. İ.Alper ARISOY	- Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç.Dr. M. Gökay ÖZERİM	- Yaşar Üniversitesi
Doç.Dr. Sinem KOCAMAZ	- Ege Üniversitesi

İmza

Fatma Başak VAN HOVE tarafından hazırlanmış ve sunulmuş olan bu tez savunmada başarılı bulunarak oy birliği() / oy çokluğu() ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Asuman ALTAY
Müdür

YEMİN METNİ

Doktora Tezi olarak sunduğum “Sivil Toplum Kuruluşları ve İnsan Hakları: Avrupa Birliği Ülkeleri Kapsamında Bir İnceleme” tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

24/03/2022

Fatma Başak USLU VAN HOVE

İmza

(Faint, stylized signature watermark)

ÖZET

Doktora Tezi

Sivil Toplum Kuruluşları ve İnsan Hakları: Avrupa Birliği Ülkeleri

Kapsamında Bir İnceleme

Fatma Başak USLU VAN HOVE

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Avrupa Birliği Anabilim Dalı

Avrupa Çalışmaları Programı

İnsan hakları ve sivil toplum kuruluşları (STK) arasındaki ilişki, devlet dışı kurumların insan haklarına olan etkisini anlamak açısından önemlidir. Devletlerin insan haklarını koruma hususunda eksik kaldığı durumlarda halkla doğrudan ilişkide olan STK'ların önemli olduğu düşünülmektedir. Çalışmanın amacı, Avrupa Birliği kapsamında sivil toplumun varlığıyla insan hakları arasındaki ilişkiyi incelemektir.

Araştırmanın verilerini, medeni ve siyasi haklar, sosyo-ekonomik haklar oluşturmaktadır. İkincil veriler, Freedom House ve Economic and Social Rights Empowerment Initiative veritabanlarından alınmıştır. STK değişkeni ise Varieties of Democracy veritabanında yer alan Öz Sivil Toplum Endeksidir. İkincil verilerin analizi için ülkeler bu endekse göre kümeleme analiziyle gruplara ayrılmış ve ortalamalar arasındaki farklılıklar T-testiyle belirlenmiştir. Birincil veriler yarı yapılandırılmış anketlerle toplanmış, verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır.

İkincil verilerin analiz sonuçlarına göre; aynı küme içindeki ülkeler birbirlerine Öz Sivil Toplum Endeksine göre benzerken, farklı kümelerdeki ülkeler bu endekse göre birbirlerinden farklılık göstermektedirler. T-testi analizi sonuçlarına göre; Öz Sivil Toplum Endeksinin yüksek olduğu ülkelerde sağlık değişkeni ortalaması da farklılık göstermektedir. Diğer sosyo-ekonomik değişkenler STK değişkeninin farklılığına göre değişim göstermemektedir. Öz Sivil Toplum Endeksinin yüksek olduğu ülkelerde, sivil özgürlükler ve siyasi

haklar endeksleri de yüksektir. Araştırma sonucuna göre STK'ların varlığının, seçilen ülkelerde özellikle sivil özgürlükler ve siyasi haklarla olumlu yönde bir ilişkisi vardır. Birincil verilerin analizi için belirlenen kurum yetkilileriyle yapılan görüşmelerin sonucu ise insan hakları ve sivil toplum ilişkisinin gücünü desteklemekte, aynı zamanda insan haklarının korunmasının önündeki engellere ve güncel konulara dikkat çekmektedir. Mülakat yapılan kurumlar insan haklarını bütüncül bir yaklaşımla ele almışlardır. Bu yaklaşım insan haklarının birbirinden ayıramayacak kadar ilişkili olduğunu destekler niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Sivil Toplum Kuruluşları, Sivil Toplum, İnsan Hakları.

ABSTRACT
Doctoral Thesis
Doctor of Philosophy (PhD)
Non-Governmental Organizations and Human Rights: A Study within the
Scope of the European Union Countries
Fatma Başak USLU VAN HOVE

Dokuz Eylül University
Graduate School of Social Sciences
Department of European Union
European Studies Program

In order to understand non-state institutions' impact on human rights, comprehending the relation between human rights and non-governmental organizations (NGO) is key. It is valuable to have NGOs in direct-contact with public in cases where the state fails to protect human rights. The aim of the study is to examine the relation between the existence of civil society and human rights in the European Union.

Human rights variables are discussed within the scope of political and socio-economic rights. Applying a cluster analysis method, selected countries were classified into groups based on NGO indexes. Additionally, a T-test was used to determine differences between these groups' means. Primary data was collected through semi-structured questionnaires and content analysis methodology was used to analyze the data.

The results illustrate that while the countries in the same cluster are similar to each other, the countries in different clusters diverge from each other as per NGO index. In countries with a high NGO index, the health variable diversifies. Other socio-economic variables do not vary according to the difference in NGO index. However, countries with high NGO index have high civil liberties and political rights indexes. As a result, the presence of NGOs is related with civil liberties and political rights. The interview results supports the strength of the relation between human rights and civil society, and draws attention to current issues and obstacles in protecting human rights. All

interviewed institutions discussed human rights in a holistic approach which supports the fact that human rights are inseparably related.

Key words: European Union, non-governmental organizations, civil society, human rights

**SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE İNSAN HAKLARI:
AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİ KAPSAMINDA BİR İNCELEME**

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xi
TABLolar LİSTESİ	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiv
EKLER LİSTESİ	xv
GİRİŞ	1

**BİRİNCİ BÖLÜM
TEMEL KAVRAMLAR**

1.1. İNSAN HAKLARI KAVRAMI	7
1.1.1. İnsan Haklarının Tanımı	7
1.1.2. İnsan Haklarının Sınıflandırılması	9
1.1.2.1. Birinci Nesil Haklar	11
1.1.2.2. İkinci Nesil Haklar	12
1.1.2.3. Üçüncü Nesil Haklar	13
1.2. SİVİL TOPLUM KAVRAMI	15
1.2.1. STK'ların Tanımı	15
1.2.2. STK'ların İşlevleri ve Görevleri	16
1.3. SİVİL TOPLUMUN İNSAN HAKLARI'NIN KORUNMASI HUSUSUNDA ROLLERİ	18

İKİNCİ BÖLÜM

AB'DE İNSAN HAKLARI VE SİVİL TOPLUM

2.1. AB'DE İNSAN HAKLARI	21
2.1.1. AB'de İnsan Haklarının Yasal Dayanakları	22
2.1.2. AB İnsan Hakları Politikası	24
2.1.3. Avrupa Yurttaş İnisiyatifi	25
2.2. AB'DE İNSAN HAKLARI ALANINDA GÜNCEL GELİŞMELER	26
2.3. AB'DE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI	31
2.3.1. Sivil Diyalog	33
2.3.2. AB'de STK Fonları	35

_Toc100077348

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİVİL TOPLUM VE İNSAN HAKLARI ARASINDAKİ İLİŞKİYİ İNCELEYEN LİTERATÜR

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AMPİRİK ARAŞTIRMA KAPSAMINDA ORTAYA KONMUŞ OLAN ARAŞTIRMA SORULARI,TEORİK ÇERÇEVE VE HİPOTEZLER

4.1. ARAŞTIRMA SORULARI	48
4.2. TEORİK ÇERÇEVE	48
4.3. HİPOTEZ	51
4.4. VARSAYIMLAR	51

BEŞİNCİ BÖLÜM

AMPİRİK ARAŞTIRMA KAPSAMINDA KULLANILAN VERİLER VE ANALİZ YÖNTEMİ

5.1. İKİNCİL VERİLER	55
5.1.1. Değişkenler	55
5.1.1.1. Bağımlı Değişkenler	55

5.1.1.2. Bağımsız Değişken	56
5.1.2. Veri Kaynakları	56
5.1.2.1. İnsan Hakları ile İlişkili Veriler: Sosyal ve Ekonomik haklarla ilgili veriler- Sosyo Ekonomik Gelişmişlik Endeksi (SERF)	57
5.1.2.2. Siyasi Haklarla İlgili Veriler: Sivil Özgürlükler ve Siyasi Haklar (PRCL) Endeksi	58
5.1.2.3. STK'larla İlgili Veriler: Öz Sivil Toplum Endeksi (CCSI)	58
5.1.2.4. STK'larla İlgili Veriler: Transparency Register	60
5.2. BİRİNCİL VERİLER	60
5.2.1. Kurumların Profili	61
5.2.2. Anketlerin Yapısı ve İçeriği	61
5.3. VERİLERİN DERLENMESİ VE ANALİZİ AŞAMASINDA İZLENEN YÖNTEM	62
5.3.1. İkincil Verilerin Analizi	62
5.3.2. Birincil Verilerin Analizi	64

ALTINCI BÖLÜM

BULGULAR

6.1. İSTATİSTİKSEL BULGULAR	66
6.1.1. Kümeleme Analizi	66
6.1.2. T-testi	70
6.1.3. T-Testi Sonuçları: Öz Sivil Toplum Endeksi ile Sosyal ve Ekonomik Haklar İlişkisi	71
6.1.3.1. Çalışma Hakkı	72
6.1.3.2. Öz Sivil Toplum Endeksi ve Çalışma Skoru İlişkisi	73
6.1.3.3. Sağlık Hakkı	75
6.1.3.4. Öz Sivil Toplum Endeksi ve Sağlık Skoru İlişkisi	76
6.1.3.5. Eğitim Hakkı	77
6.1.3.6. Öz Sivil Toplum Endeksi ve Eğitim Skoru İlişkisi	78
6.1.3.7. Barınma Hakkı	78
6.1.3.8. Öz Sivil Toplum Endeksi ve Barınma Skoru İlişkisi	80

6.1.3.9. Besine Ulaşım Hakkı	80
6.1.3.10. Öz Sivil Toplum Endeksi Ve Besine Ulaşım Skoru İlişkisi	81
6.1.4. T-Testi Sonuçları: Öz Sivil Toplum Endeksi ile Siyasi Haklar ve Sivil Özgürlükler İlişkisi	83
6.1.4.1. Öz Sivil Toplum Endeksi ve Sivil Özgürlükler	84
6.1.4.2. Öz Sivil Toplum Endeksi ve Sivil Özgürlükler Endeksi İlişkisi	84
6.1.4.3. Siyasi Haklar	85
6.1.4.4. Öz Sivil Toplum Endeksi ve Siyasi Haklar Endeksi İlişkisi	85
6.1.5. Haritalar	87
6.1.5.1. Sivil Toplum Endeksi	87
6.1.5.2. İnsan Hakları Alanında Çalışan STK Sayıları	89
6.2. GÖRÜŞME BULGULARI	91
6.2.1. İnsan Haklarıyla İlgili ve Görüşler Kategorisine İlişkin Bulgular	91
6.2.2. STK'ların İnsan Haklarını Geliştirmedeki Rolü ve Ulusal Düzeyle İlişkiye Yönelik Bulgular	94
6.2.3. İnsan Haklarını Geliştirmeye Yönelik Araçlar ve Uygulamalara Yönelik Bulgular	96
6.2.4. İleriye Dönük Eylemlere İlişkin Bulgular	98
6.2.5. Diğer Paydaşlarla Etkileşimlere İlişkin Bulgular	99
SONUÇ	101
KAYNAKÇA	114
EKLER	

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
ABAD	Avrupa Birliği Adalet Divanı
AYİ	Avrupa Yurttaş İnisiyatifi
BOS	Başarı Olasılığı Sınırları
BM	Birleşmiş Milletler
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
HDK	Hükümet Dışı Kuruluşlar
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
PRCL	Political Rights Civil Liberties
SERF	Social and Economic Rights Fulfillment
STK	Sivil Toplum Kuruluşu

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: BM İnsan Haklarına İle İlişkili Temel Anlaşmaları Ve Ek Protokolleri	s.14
Tablo 2: Sivil Toplum ve İnsan Hakları Arasındaki İlişkiyi İnceleyen Literatür Özeti Kaynakları	s.40
Tablo 3: AB27 Kümeleme Tablosu	s.67
Tablo 4: Öz Sivil Toplum Endeksi Düşük ve Yüksek Olan Gruplar Arasında Ekonomik Ve Sosyal Haklar Ortalamaları Arasındaki Fark	s.72
Tablo 5: Öz Sivil Toplum Endeksi Düşük ve Yüksek Olan Gruplar Arasında Siyasi Haklar Ortalamaları Arasındaki Fark	s.83
Tablo 6: Öz Sivil Toplum Endeksi Düşük ve Yüksek Olan Gruplar Arasında İncelenen Tüm Haklarla İlgili Özet Tablo	s.86

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: İnsan Hakları STK'larının faaliyetleri	s.20
Şekil 2: Sivil Toplum Endeksi-2007	s.88
Şekil 3: Sivil Toplum Endeksi-2017	s.89
Şekil 4: Medeni ve Siyasal Haklar Alanında Çalışan STK'lar	s.90
Şekil 5: Ekonomik ve Sosyal Haklar Alanında Çalışan STK'lar	s.90

EKLER LİSTESİ

EK 1: Stata Veri Analiz Sonuçları

ek s. 1

EK 2: Anket Soruları

ek s. 5

GİRİŞ

İnsan haklarının evrensel olarak korunma ihtiyacı, özellikle Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı'nın ardından önem kazanmaya başlamıştır. Ulus devletlerin bu alandaki çalışmalarının yetersiz kalması ve insan haklarına uluslararası müdahale gerekliliği bu ihtiyacın en önemli sebeplerindendir.

1948 yılında kabul edilen Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin ardından ivme kazanan uluslararası insan hakları çalışmalarının üstünden yarım yüzyıldan fazla geçmesine rağmen küresel seviyede demokrasi ve insan hakları kırılgan bir statüdedir. Fund For Peace tarafından oluşturulan Kırılgan Ülkeler Endeksi (Fragile States Index) dünyanın 178 ülkesinde gerçekleştirdiği araştırmalarla ülkeleri sürdürülebilir, istikrarlı, ikaz ve alarm statüsünde olmak üzere dört kategoride sınıflandırmıştır. Kurumun 2020 raporu son on yılda gerçekleşen iki büyük küresel şokun dünya demokrasileri üzerinde büyüyen ve bölücü bir etkiye sebep olduğuna dikkat çekmektedir. Birinci şok, 2008 finansal krizi olarak belirtilmiştir. Bu krizin dünya demokrasilerinde bir popülizm dalgası yaratması ile bazı ülkeler krizin yapısal nedenlerini ele almak ve krizden etkilenenlere yardım etmek için politikalar ve planlar geliştirirken, diğerleri krize sebep olanları cezalandırmak için günah keçileri arayışına girmişlerdir. İkinci şok ise 2014 yılında başlayan iltica krizleridir. Milyonlarca insan savaştan zarar gören Suriye'den benzeri görülmemiş bir ölçekte iltica ederken, aynı anda hem yabancı düşmanlığı hem de göçmenlik karşıtı duyarlılık dünya basınına taşınmış ve sorunun aciliyetini daha da karmaşık hale getirmiştir.

Bu iki küresel gelişme, büyük ve ani değişikliklere uyum sağlamak ve temel değişiklikler gerçekleştirmek amacı ile bireysel ve toplu fedakarlıklar için gerekli olan siyasi ve sosyal sermayeden yararlanmayı daha zor hale getirmiştir. Kırılgan Devletler Endeksi, 2008-2019 yılları arasında tüm demokrasilerin %16'sının hem Grup Şikayeti hem de İşlevselleştirilmiş Elitler göstergelerinde önemli ölçüde negatif yönlü bir değişim tespit etmektedir. Bu kötüleşme hem Batı'da (özellikle Amerikan siyasetinde ve BREXİT kampanyasında ve sonuçlarında) hem de Rusya'ya yakın Doğu Avrupa ülkelerinde göze çarpmakta ve günümüzde devam etmektedir.

Ancak raporda, bu göstergelerin tüm ülkelerin Kırılgan Devletler Endeksi hususunda kötüye gittiği anlamına gelmeyeceğinin altı çizilmektedir. Aslında

ekonomik iyileşme ve kamu hizmetleri gibi göstergeler dahil edildiğinde bazı ülkelerin uzun vadeli bir iyileşme eğiliminde olduğu belirtilmektedir. Bununla birlikte, kutuplaşmanın yolsuzluğa ve/veya tikanıklığa yol açtığı durumlarda, derin yapısal zorlukları ele almanın veya büyük ölçekli acil durumları yönetmek için gerekli toplu eylemi gerçekleştirmenin çok daha zor hale geldiği ve bu sebeple kapsayıcı bir liderlik anlayışının ve fikir birliği oluşturmanın önemli olduğuna değinilmektedir (Fund For Peace, 2020: 13).

Freedom House'un 2020 Dünya raporuna göre, 2019 yılının küresel seviyede özgürlüklerin art arda seyreden 14. azalış yılı olduğu tespit edilmiştir. 64 ülkedeki bireyler siyasi haklarında ve sivil özgürlüklerinde kayıplar yaşarken, sadece 37 ülkedeki bireyler iyileşme yaşadıklarından, gerileme ve ilerleme yaşayan ülkeler arasındaki uçurum, 2018 yılına kıyasla genişlemiştir. Negatif model tüm rejim türlerini etkilemiş ancak etki en çok ölçeğin üst ve alt kısımlarında yer alan ülkelerde görülmüştür. 2009 yılında hem özgür hem de özgür olamayan olarak derecelendirilen ülkelerin yarısından fazlası, son on yılda net bir düşüş yaşamıştır (Repucci, 2020:1).

Raporda, dünyada özgürlük açısından tarihsel olarak en iyi performans gösteren Avrupa'da bile liberal demokrasi ilkelerinin son yıllarda ciddi bir baskı altında olduğuna değinilmiştir (Repucci, 2020: 23). Bu yaşanan gelişmelere ek olarak COVID-19 salgınının insan haklarına olası negatif etkisi ise ilerleyen yıllarda daha net gözlemlenebilecektir.

STK'lar, akademik toplum, devletler ve yargı sistemi, çeşitli programlar, politikalar ve içtihat hukukuyla insan haklarının korunmasına artan ilgilerini göstermekte; insan haklarının bütünsel olarak kullanılabilmesi için bu haklara olan saygının önemini vurgulamaktadırlar.

Bu araştırmanın amacı, Avrupa Birliği (AB)'nde bulunan sivil toplum kuruluşlarının (STK) sivil, politik, ekonomik ve sosyal insan hakları ile ilişkilerini araştırmaktır. İnsan haklarının korunması devletlerin görev ve sorumluluklarının altındadır ancak devletler çeşitli sebepler dolayısıyla ülkelerindeki belirli kesimlerin veya belirli hakların korunması hususunda yetersiz kalmaktadırlar. Bu aşamada STK'ların desteğinin toplumun belirli kesiminin veya tamamının mahrum kaldığı insan haklarının korunmasında yeri ve önemi büyüktür.

Planlanan araştırmanın genel çerçevesi incelendiğinde; giriş bölümünü izleyen birinci bölümde, araştırmanın temelini oluşturan önemli kavramlar araştırılacaktır. Öncelikle; kavram olarak insan hakları, sivil toplum ve insan hakları ile sivil toplum ilişkisi işlenecektir.

Araştırmanın ikinci bölümünde, AB’de insan hakları, bu alanda güncel gelişmeler ve bu alanda önem arz eden antlaşmalar, AB’de insan hakları politikası, Avrupa Yurttaş İnisiyatifi ve Avrupa’da hakların korunmasında önemli rol oynayan kuruluşlar, AB’de sivil toplum ve STK’ların başvurabileceği çeşitli AB fonları tartışılacaktır. Takip eden üçüncü bölümde, sivil toplum ve insan hakları arasındaki ilişkiyi inceleyen literatür tartışılacaktır.

Dördüncü bölüm ise araştırma sorularını, varsayımları, teorik çerçeveyi ve hipotezleri sunmaktadır. Araştırma sorularının belirtilmesinin ardından sivil toplum ve insan hakları ile ilişkili teorilere göz atılacak ve tezin dayandığı teorik çerçeve açıklanacaktır.

Beşinci bölümde birincil ve ikincil veriler açıklanacak, verilerin analizine ilişkin yöntem ve araştırmada kullanılan değişkenler ile analiz yöntemleri belirtilecektir.

Son bölümde ise araştırma bulguları ortaya konulacak ve elde edilen bulguların ışığında sivil toplum sektörü için politika önerileri geliştirilecektir.

Araştırmanın amacı ve kapsamı; araştırmanın temel amacı, bir ülkede sivil toplumun gelişimi ile insan hakları arasında olumlu yönde bir ilişkinin olup olmadığını gözlemlemektir. Bu araştırma, AB’de sivil toplumun varlığı ile insan hakları arasındaki ilişkiyi incelemektedir.

Yukarıda belirlen temel amaç kapsamında araştırmanın hedefleri şunlardır:

- STK’ların işlevlerini ve insan haklarının korunması hususunda görevlerini ve önemlerini vurgulamak,
- AB’de sivil toplumun yapısını ve insan haklarının korunmasına yönelik çalışmaları ve bu amaç için kullanılan yöntemleri incelemek,
- AB’de ve BM seviyesinde insan haklarına yönelik oluşturulan uluslararası antlaşmaları ortaya koymak,
- STK’ların insan haklarının farklı boyutları ile bağlantısını birincil ve ikincil veriler ile incelemektir.

Araştırma kapsamında, STK'ların varlığının, politik ve sosyo-ekonomik haklar ile ilişkili olup olmadığı araştırılmıştır. İkincil veriler kullanılarak, Sosyal ve Ekonomik Hakları Gerçekleştirme Endeksi- Social and Economic Rights Fulfillment (SERF) Index, Siyasi Haklar ve Sivil Özgürlükler Skorları- Political Rights and Civil Liberties (PRCL) Scores ile Core Civil Society Index- Öz Sivil Toplum Endeksi arasında ilişkinin olup olmadığı, eğer bir ilişki var ise bu ilişkinin derecesi ele alınmıştır. Bu etkiyi ölçmek için 27 AB üye ülkesi örneklem olarak alınmıştır. Ardından, AB ülkelerinde yer alan insan hakları üzerine çalışan bir STK, mülteci ve sığınmacılarla ilgili konularda çalışan bir AB kurumu ve uluslararası bir örgüt olan BM'nin insan hakları alanında çalışan bir komisyonu ile gerçekleştirilen mülakatların sonuçları incelenmiştir.

Konunun ve çalışmanın önemi; küreselleşen dünyada insan hakları ihlalleri, gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerin yanında gelişme seviyesi yüksek ülkelerde de farklı formlarda devam etmektedir. Günümüzde bilim ve teknolojinin gelişimi ile hastalık, açlık gibi bazı sorunlar belirli bölgelerde azalmasına, insan hakları savunucuları ve insan haklarına olan farkındalık artmasına rağmen insan haklarının korunması için gerekli çalışmalar yetersiz kalmaktadır. STK'lar ise devletlerin yeterli olmadığı ya da sorumluluklarını yerine getiremediği durumlarda, insan haklarının gelişmesinde, hak ihlallerinin önlenmesinde ve uluslararası seviyede farkındalık yaratma konularında büyük önem teşkil etmektedir. Araştırma bu aşamada, STK'ların belirlenen bir coğrafyada belirli haklar dahilinde topluma ne ölçüde faydalı olduğuna yanıt araması açısından önem arz etmektedir.

Çalışmanın sınırlılıkları; araştırmada kullanılan SERF endeksi Amerika Ulusal Bilim Vakfı Fonu ile kurulan Ekonomik ve Sosyal Hakları Güçlendirme İnisiyatifi kapsamında New School'dan Sakiko Fukuda-Parr ve Terra Lawson-Remer ile University of Connecticut'tan Susan Randolph'un araştırmalarının sağladığı verilerden alınmıştır. PRCL Skorları Freedom House'un hazırladığı veritabanlarından oluşturulmuştur. 1941 yılında kurulan Freedom House, demokrasi, siyasi haklar ve sivil özgürlüklerle ilgili bir dizi temel tematik konuda araştırma ve raporlar üretmektedir. Öz sivil toplum endeksine ise Gothenbourg Üniversitesi V-DEM Entitüsü tarafından geliştirilen veritabanından ulaşılmıştır.

Analizde kullanılan tüm veriler 2017 yılına aittir. Bunun nedeni, tezin yazıldığı süreçte SERF endeks verilerine ulaşılabilen en güncel tarihin 2017 senesine ait olmasıdır. Eksik veya yanlış sağlanmış veriler araştırmanın seyrini değiştirebilir. Bu sebeple edinilen veriler V-Dem ve Eurostat kaynakları ile karşılaştırılarak verilerin yanlışlığı minimize edilmiştir.

Araştırma kapsamında, insan hakları üzerine çalışan Avrupa’da merkezi bulunan bir STK, mülteci ve sığınmacılarla ilgili konularda çalışan bir AB kurumu ve BM’nin insan haklarında çalışan bir komisyonu ile görüşülerek bu alandaki saha çalışmaları incelenmiştir. İncelenen kurumlar ile ilişkili veriler, çalışanlarının beyanlarına göre elde edilmiştir. Yanlış veya eksik beyan araştırma sonucunda farklı bulgulara sebep olabilir. Bu sebeple araştırma yöntemleri arasında kuşkuya yer bırakmayacak ayrıntılı ve net sorular hazırlanmış, bilgilerin doğruluğu farklı kaynaklardan kontrol edilmiştir.

Çalışmanın daha verimli olması için araştırma belirli bir coğrafya ile sınırlanmıştır. Alanımın Avrupa Çalışmaları olması sebebi ile AB üye ülkeler arasında inceleme yapılmıştır. Literatür taraması sonucu araştırmanın 27 AB üye ülkesi ile sınırlanmasına karar verilmiştir. Araştırmada elde edilen bulgular bölgesel farklar ve farklı ülkelerin iç dinamikleri de göz önünde bulundurularak analiz edilmiştir.

İnsan hakları literatürde geniş bir yelpazeye sahiptir ancak kaynaklar incelendiğinde, politik ve siyasi haklarla ilişkili daha kapsamlı ve daha çok kaynak bulunmaktadır. Ekonomik ve sosyal haklar ise son yıllarda akademik olarak daha fazla önem kazanmaya başlamıştır ancak akademik olarak yeni kaynaklara daha açık bir alandır. İnsan hakları ile sivil toplum arasındaki ilişki ise insan haklarının ölçülmesindeki görecelilik ve veri toplanmasındaki sınırlılıklar sebebiyle kısıtlıdır. İnsan haklarını kapsayan konuların çok geniş olması sebebi ile incelenen alan; politik, ekonomik ve sosyal haklar ile sınırlandırılmıştır.

İnsan hakları ile sivil toplumun varlığı arasındaki ilişkiyi gözlemlemek, insan haklarını etkileyen yerel, ulusal ve uluslararası seviyede çeşitli faktöre bağlı olması sebebi ile kolay değildir. Marx ve Soares (2016), insan haklarını etkileyen faktörleri politik, sosyo-kültürel, ekonomik ve uluslararası faktörler olarak dört kategoride özetlemiştir.

A. Politik Faktörler

1. Demokrasinin varlığı açısından siyasi sistemin niteliği,
2. Yapı bakımından siyasi sistemin doğası (federal veya merkezi),
3. Sol siyasi partilerin varlığı açısından ülke yönetimindeki niteliği,
4. Hukuk sisteminin niteliği,
5. Bir ülkede hukukun üstünlüğünün gücü,
6. Bir ülkede sivil toplum faaliyetinin varlığı ve büyüklüğü, uluslararası STK'ların varlığı ve etkisi,
7. Bir ülkenin iç savaşla karşı karşıya olup olmaması,
8. Ordunun büyüklüğü ve kontrolü,
9. İnsan hakları taahhütleriyle anayasal uyumdur.

B. Sosyo-kültürel Faktörler

10. Bir ülkedeki baskın din veya bir ülkenin din açısından parçalanmış olup olmaması,
11. Bir ülkenin etnik karakteri (homojen veya parçalanmış toplum olması),
12. Nüfusun büyüklüğü,
13. (Ekonomik olmayan) Gelişme düzeyi: Yaşam beklentisi, genel eğitim düzeyi,
14. Bir ülkenin kırsal-kentsel dağılımı,
15. Medyanın ve basının yoğunluğu ve özgürlüğü,
16. Sömürge tarihidir.

C. Ekonomik Faktörler

17. GSYİH'nin zaman içindeki ekonomik gelişme düzeyi,
18. Ticarete açıklık seviyesi ve GSYİH'deki ticaret yüzdesi,
19. Ülkeye gelen doğrudan yabancı yatırım miktarı,
20. Tarım, imalat ve hizmet sektörleri arasındaki pay açısından bir ülkenin ekonomik yapısı,
21. Bir ülkenin aldığı dış yardımın (resmi kalkınma yardımı) miktarıdır.

D. Uluslararası Faktörler

22. Bir ülkenin başka bir ülke ile savaşta olup olmaması,
23. Bir ülkenin esas olarak ticarete dahil olduğu uluslararası taahhütler ve antlaşmalar,
24. İnsan hakları sözleşmelerinin onaylanma oranı,
25. Ülkelerin insan haklarını koruma davranışı açısından komşuları, akranları veya büyük ticaret ortakları ile ilişkisidir (Marx ve Soares, 2016:12).

BİRİNCİ BÖLÜM

TEMEL KAVRAMLAR

Birinci bölümde, öncelikle insan hakları kavramı açıklanmıştır. İnsan haklarının tanımı yapılmış ve çeşitli kaynaklara göre insan haklarının sınıflandırılması incelenmiştir. Ardından, sivil toplum kavramı açıklanmıştır. Son olarak insan hakları ve sivil toplum arasındaki ilişki devletlerin bu konulardaki görevleri ve sivil toplumun bu alanda çalışmaları ışığında incelenmiştir.

1.1. İNSAN HAKLARI KAVRAMI

1.1.1. İnsan Haklarının Tanımı

İnsan hakları; insanın içinde bulunduğu somut tehlikelerden kaynaklanan bir özgürlük arayışı ve insanın onurlu bir varlık olarak, özgürlük içinde yaşama isteğidir (Sanioglu, 2008: 77).

İnsan hakları herkese ait olan ve kişinin özelliklerine, hak sahibi ile hakkı veren arasındaki ilişkiye bağlı olmayan haklardır. Ayrıca, insan hakları içinde yaşadığımız toplumda yasal ve sosyal sistem tarafından kabul edilip edilmemeleri veya tanınıp tanınmamalarından bağımsız olarak mevcuttur. Bu haklar insanlar tarafından bahsedilmezler ve onlar tarafından alınamazlar. İnsan hakları, insanlar tarafından sadece saygı duyulabilir veya onlar tarafından ihlal edilebilirler (Gavison, 2003: 25).

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin birinci maddesine göre; bütün insanlar özgür, onurlu ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdanla donatılmışlardır ve birbirlerine kardeşlik anlayışıyla davranmalıdırlar. İkinci maddeye göre ise herkes ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka türden kanaat, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğum veya başka türden statü gibi herhangi bir ayırım gözetilmeksizin, bu bildirgede belirtilen bütün hak ve özgürlüklere sahiptir. Ayrıca, bağımsız, vesayet altında ya da kendi kendini yönetemeyen veya egemenliği başka yollardan sınırlanmış bir ülke olsun ya da olmasın, bir kişinin uyruğu olduğu ülke ya da memleketin siyasal, hukuksal ya da uluslararası statüsüne dayanarak hiçbir ayırım

yapılamaz (Birleşmiş Milletler, 1948: 2).

Dembour'un insan hakları literatür analizine göre, insan hakları dört farklı okulda sınıflandırılabilir. 'Natürel araştırmacılar', insan haklarının verildiğini; 'ihtiyatlı araştırmacılar' insan hakları üzerinde anlaşıldığını; 'protesto araştırmacıları' insan hakları üzerine savaşıldığını, 'müzakereci araştırmacılar' ise insan hakları üzerinde konuşulduğunu savunmaktadır.

Ortodoks olarak da sınıflandırılan natürel okul, insan haklarının tanımını, sadece bir insan olarak sahip olunan haklar olarak benimser. İhtiyatlı araştırmacılar, insan haklarını liberal toplumların benimsemeyi tercih ettiği siyasi değerler olarak algılar. Onlar için insan hakları ancak toplumsal anlaşma yoluyla var olabilir.

Protesto okulunun önceliği adaletsizliği gidermektir. Protesto akademisyenleri için insan hakları; yoksullar, ayrıcalıksızlar ve ezilenler tarafından veya onlar adına haklı iddiaları dile getirir.

Söylem okulu ise insan haklarına inanmamakta, hakların sadece insanlar onlar hakkında konuştuğu için var olduğunu savunmaktadır. Bu okulun savunucuları insan hakları dayatmasının emperyalizminden korkmakta ve bireyci insan haklarına dayalı bir etiğin sınırlılığına dikkat çekmektedirler (Dembour, 2010: 2-4).

BM'nin insan hakları izleme kılavuzuna göre; insan hakları göstergeleri, diğer sosyal ve demografik göstergelerin aksine, uluslararası insan hakları sözleşmelerinin hükümlerini esas alır. Kullanılan göstergeler; ayrımcılık yasağı, katılım, çözüm yollarına erişim, hesap verebilirlik ve insan haklarının bölünmezliği gibi insan hakları ilkelerine dayanır. İnsan hakları göstergeleri yapısal, süreç ve sonuç göstergeleri olarak üçe ayrılmıştır.

Yapısal göstergeler, devletin insan hakları yükümlülüklerini yerine getirmeye yönelik önlemleri alma kabulünü, niyetini ve taahhüdünü yansıtmaya yardımcı olur (Örn. devlet tarafından onaylanmış barınma ve yeterli barınma hakkına ilişkin uluslararası insan hakları sözleşmeleri).

Süreç göstergeleri; devletin yükümlülüklerini yerine getirmek için gösterdiği çabalarıdır. Bu göstergeler politika tedbirlerini ve eylem programlarını uygulayarak insan hakları taahhütlerini arzu edilen sonuçlara dönüştürme çabalarını değerlendirmeye yardımcı olur (Örn. alınan insan hakları şikâyetleri ve telafi edilen şikâyet oranı).

Sonuç göstergeleri ise hak sahipleri tarafından deneyimlenen sonuçlardır. Bu göstergeler, devletin insan haklarından faydalanılmasını geliştirme çabalarının sonuçlarını değerlendirmeye yardımcı olur (Örn. genç ve yetişkin okuryazarlık oranları) (Birleşmiş Milletler, 2012: 50).

1.1.2. İnsan Haklarının Sınıflandırılması

Bouandel'e göre, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar ile medeni ve siyasi haklar negatif ve pozitif haklar olarak iki grupta sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırma hükümetin belirli konulardaki eylemlerine dayanmaktadır. Medeni ve siyasi haklar, sadece hükümetlerin iradesini gerektirdiğinden ve ekonomik, sosyal ve kültürel haklar, bu hakların icrası için maddi kaynaklar gerektirdiğinden, ilki "negatif", ikincisi ise "pozitif" haklar olarak tanımlanabilir (Bouandel, 1997: 24).

Foster'a göre, sosyal, ekonomik ve kültürel haklar bireylerin bu haklardan yararlanabilmek için hükümetten temel kaynakları sağlama konusunda pozitif bir yükümlülük getirme talebinde bulunma hakkına sahip olduğu anlamına gelir. Sivil özgürlükler ise bireylerin hükümetin müdahalesinden özgür olduğunu iddia etmesi anlamına gelir (Foster, 2003: 9). Ancak hakları negatif ve pozitif olarak sınıflandırmak bu haklar arasındaki sınırların net olmaması ve birçok hakkın birbiriyle ilintili olması sebebiyle kolay değildir. Örneğin, medeni ve siyasi hakların uygulanabilmesi için nitelikli hakimlerin, askeri güçlerin ve polisin eğitimi gerektirir, dolayısıyla tüm bu prosedürler kaynak gerektirir. Bu programlar hükümetin pozitif eylemini gerektirir, bu nedenle medeni ve siyasi haklar pozitif haklar olarak da tanımlanabilir (Bouandel, 1997: 25).

Gavison'a göre, negatif talep hakkının özelliği, diğer bireylerin onu ihlal edecek şekilde hareket etmeme görevlerinin bulunmasıdır. Pozitif talep hakkı ise, başkaları üzerinde bu hakkı koruyan veya teşvik eden şekillerde hareket etme görevlerinin varlığı olarak karakterize edilmektedir. Sosyal ve ekonomik haklar hükümet tarafından yalnızca keyfiliğe veya ayrımcılığa karşı korunurken, medeni ve siyasi haklar yasama kararlarına karşı da korunmaktadır (Gavison, 2003: 33-39). Yani medeni ve siyasi hakları yasalar aracılığı ile korumak ve yaptırımlarda bulunmak daha kolaydır.

Üç kuşak insan haklarının geleneksel sınıflandırması, Fransız Devrimi'nin bir yankısı olarak insan haklarının kronolojik evrimini takip etmektedir. Bu haklar Fransızca dilinde Liberté (özgürlükler, medeni ve siyasi veya birinci nesil haklar), Egalité (eşitlik, sosyo-ekonomik veya ikinci nesil haklar) ve Fraternité (dayanışma, kolektif veya üçüncü nesil haklar) olarak adlandırılır. On sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda, haklar mücadelesi, otoriter baskıdan kurtulma ve buna karşılık gelen özgür konuşma, dernek ve din hakları ve oy kullanma hakkı üzerinde odaklanmıştır. Sanayileşmekte olan bir dünyada devletin rolüne ilişkin değişen bakış açısıyla ve artan eşitsizliklerin arka planına karşı, sosyo-ekonomik hakların önemi daha açık bir şekilde dile getirilmiştir. Artan küreselleşme ve özellikle dünyanın bazı bölgelerindeki aşırı yoksulluk nedeniyle örtüşen küresel kaygıların artan farkındalığıyla birlikte, sağlıklı bir çevre, kendi kaderini tayin etme ve kalkınma hakları gibi "üçüncü nesil" haklar benimsenmiştir (Viljoen, 2012: 8). Marshall (1950) ise medeni hakları on sekizinci yüzyıla, siyasi hakları on dokuzuncu yüzyıla ve sosyal hakları yirminci yüzyıla atfetmiştir (Marshall, 1950).

BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde ilan edilen haklar medeni ve siyasi haklar ile ekonomik, sosyal ve kültürel haklar olmak üzere iki kategoriye ayrılmaktadır. Uluslararası İnsan Hakları Enstitüsü'nün ilk genel sekreteri Prof. Karel Vašák 1977 yılında yayımlanan "Human Rights: A Thirty-Year Struggle: the Sustained Efforts to give Force of law to the Universal Declaration of Human Rights" başlıklı makalesinde, değişen toplum kalıplarının da etkisiyle UNESCO Genel Sekreteri'nin konuşmasına atıf yaparak üçüncü nesil insan haklarını formüle etme gerekliliğinin altını çizmiştir (Vašák, 1977: 29).

İnsan haklarının kuşaklara göre ayrılması, ilk kez 1979 yılında Karel Vašák tarafından dile getirilmiştir (Vašák, 1977: 29). Karel Vašák'ın üç kuşak hakkı tanıtmalarının üzerinden kırk yıldan fazla zaman geçmesine rağmen, onun hakları kuşaklara ayırması, bilim insanlarına, aktivistlere ve uzmanlara insan hakları söylemini organize etmek için yararlı bir araç sunmuştur.

Donnelly, Vašák'ın nesilleriyle örtüşen üç grubun her birinin Soğuk Savaş sırasında üç bloktan biri tarafından himaye edildiğine dikkat çekmektedir: Batı, medeni ve siyasi hakları vurgulamakta; Doğu, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar

gündemini ilerletmekte ve üçüncü dünya ülkeleri, dayanışma haklarının önemini vurgulamaktadır (Donnelly 1993: 235). Benzer şekilde Hannum, 1970'leri belirli hak gruplarının, bunların rollerinin, mekanizmalarının ve siyasi yapılardaki yerinin net bir şekilde tanımlandığı bir dönem olarak kabul etmektedir (Hannum, 2019: 171).

Kuşaklara göre yapılan sınıflandırmada, insan hakları birinci, ikinci ve üçüncü kuşak insan hakları olarak adlandırılmaktadır. Kuşaklar arasında yapılan sınıflandırmada, devlet ile insan hakları arasındaki ilişkinin niteliği ve ne olması gerektiğine değinilmekle birlikte tarihsel süreç ön plana çıkarılmıştır. Birinci kuşak haklar (siyasal ve kişisel haklar) özgürlük, ikinci kuşak haklar (ekonomik ve sosyal haklar) eşitlik, üçüncü kuşak haklar (dayanışma veya halkların hakları) ise dayanışma veya kardeşlik ilkelerinin siyasal hukuki uzantılarıdır (Turhan, 2013: 359). Hızla gelişen teknolojinin ve küreselleşmenin etkisiyle, gelecek nesillerin haklarını temsil eden, bir bireye veya milletler dahil sosyal gruplara değil bir bütün olarak insanlığa ait haklar olarak sınıflandırılan dördüncü nesil insan haklarına yönelik tartışmalar ise devam etmektedir (Cornescu, 2009: 7).

1.1.2.1. Birinci Nesil Haklar

Birinci nesil haklar, medeni ve siyasi haklardan oluşmaktadır. Medeni ve siyasi haklar, on yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda bir teori olarak ortaya çıkmaya başlamıştır ve çoğunlukla siyasi kaygılara dayanmaktadır. Bu dönemde, her şeye gücü yeten yöneticilerin yapamaması gereken bazı şeyler olduğu ve insanların kendilerini etkileyen politikalar üzerinde etkiye sahip olmaları gerektiği anlaşılmaya başlanmıştır. Bu hakların temelinde yatan iki temel fikir, kişisel özgürlük ve bireyi devletin ihlallerine karşı korumaktır (Brander ve diğerleri, 2002: 398).

Medeni ve siyasi hakların temelleri, John Locke, Ch Montesquieu, Th. Hobbes ve JJ Rousseau gibi filozofların devletin siyasi gücü ile hak ve özgürlükler üzerine çalışmalarının ve monarşik mutlakiyetçilik ile mücadelelerinin sonucu Magna Carta (1215), İngiliz Parlamentosu'nun yayımladığı Haklar Bildirgesi (1628), İngiliz Haklar Bildirgesi (1689), Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi (1789) gibi belgelere dayanmaktadır. Bu belgeler, mutlak gücün sınırlandırılması için atılan önemli adımlardır.

Bu haklar günümüzde Birleşmiş Milletler'in Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'sinde (1966), İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (1948) ve Avrupa Konseyi'nin İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme (1950)'sinde ayrıntılı olarak yer almaktadır.

1.1.2.2. İkinci Nesil Haklar

İkinci nesil haklar, sosyal, ekonomik ve kültürel hakları içermektedir. Ekonomik ve sosyal haklar, insanların toplumda birlikte yaşama ve çalışma koşulları ve yaşamın temel gereksinimleri ile ilgili haklar olarak belirtilmektedir. Bu haklar, temel sosyal ve ekonomik olanaklar, hizmetler ve fırsatlara erişimde eşitliğe dayanır. Sanayileşmenin ve işçi sınıfının artmasının etkileriyle ekonomik ve sosyal hakların uluslararası tanınırlığı da giderek artmaya başlamıştır (Brander ve diğerleri, 2002:398).

Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar, bireylerin ve toplumların onurlu bir şekilde yaşamaları için gerekli olan özgürlük, ayrıcalık ve yetkililerdir. Bu insan hakları; besine ulaşım, barınma, sağlık, kültürel kimlik gibi temel hakları içermektedir. Devletler bu konularla ilişkili antlaşmaları imzalamanın yanında bu hakları vatandaşlarına sunmaları hususunda sorumlulardır (International Justice Research Center, 2008).

Sosyal ekonomik ve kültürel hakların temeli, pozitif hukuk ve uluslararası hukuka dayanmaktadır. 1966 yılında BM tarafından kabul edilen Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, Avrupa Konseyi tarafından 1965 yılında kabul edilmiş Avrupa Sosyal Şartı ve 2008 yılında BM tarafından kabul edilen Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokol bu haklara daha özel olarak yer veren sözleşmelerdir (Cornescu, 2009:2). Ancak, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (Birleşmiş Milletler, 1948:5)'nin 22. ve 27. maddeleri arasında sosyal güvenlik hakkı, çalışma, gıda ve barınma hakkı gibi ekonomik, sosyal ve kültürel hakların da tanındığı görülmektedir.

BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokol'ün 2013 yılında yürürlüğe girmesi, bu hakların hem ulusal hem de uluslararası seviyede korunması açısından bir umut ışığı vermektedir (Office of the

United Nations High Commissioner for Human Rights, 2008: 1).

1.1.2.3. Üçüncü Nesil Haklar

Üçüncü nesil insan hakları ise dayanışma hakları olarak adlandırılmıştır. Bu haklar arasında kalkınma hakkı, sağlıklı ve ekolojik olarak dengeli bir çevre hakkı, barış hakkı ve insanlığın ortak mirasına sahip olma hakları bulunmaktadır. Bu haklar belirli bir topluluk yaşamı anlayışını yansıttığı için, bireyler, devletler ve diğer organlar ile kamu ve özel kurumların ortak çabalarıyla uygulanabilir (Vašák, 1977:29).

Üçüncü kuşak hakların temelindeki fikir dayanışmadır ve haklar, sürdürülebilir kalkınma, barış veya sağlıklı bir çevre hakkı gibi toplum veya halkların toplu haklarını kapsamaktadır. Dünyanın pek çok yerinde, aşırı yoksulluk ve savaşların artarak devam etmesi, insan hakları konusunda çok sınırlı bir ilerleme olduğunu kanıtlar niteliktedir. Buna ek olarak ekolojik ve doğal afetler gibi koşullar, insan haklarının korunmasını zorlaştırmaktadır. Bu nedenler dolayısıyla yeni bir insan hakları kategorisinin tanınmasının gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu haklar, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, birinci ve ikinci nesil hakların korunmasına destek olmak için uygun koşulları sağlamayı hedeflemektedir. Üçüncü kuşak haklar kategorisine en yaygın olarak dahil edilen haklar, kalkınma, barış, sağlıklı bir çevre, insanlığın ortak mirasından yararlanma, iletişim ve insani yardım haklarıdır (Brander ve diğerleri, 2002: 398).

Üç nesil olarak sınıflandırılan haklara dördüncü nesil hakların eklenmesi tartışması da sürmektedir. Cornescu'ya göre bu kategoride, belirli faaliyetlerin tanınması veya yasaklanmasına ilişkin doktrinsel tartışmada yer alan sözde “genetik mühendisliği ile ilgili haklar” yer almaktadır. Bu haklar gelecek nesillerin haklarını temsil eden, bir bireye veya milletler dahil sosyal gruplara değil bir bütün olarak insanlığa ait haklar olarak gözlemlenebilir (Cornescu, 2009: 7).

BM'nin insan haklarına yönelik temel antlaşmaları ve ek protokolleri incelendiğinde insan haklarının sadece nesillere göre değil, gerekli durumlarda hedef gruplara göre de sınıflandırıldığı gözlemlenmektedir. Özellikle kadınlar, çocuklar, göçmenler ve engellilere yönelik çalışmaların artan sayısı ilgi çekmektedir. İlgili antlaşma ve ek protokollerin özeti aşağıdaki Tablo 1'de gözlemlenebilir.

Tablo 1: BM İnsan Haklarına ile İlişkili Temel Antlaşmaları ve Ek Protokolleri

Antlaşma ve Ek protekoller	Tarih
Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme	21 Aralık 1965
Medeni Haklar ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi	16 Aralık 1966
Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme	16 Aralık 1966
Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi	18 Aralık 1979
İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme	10 Aralık 1984
Çocuk Haklarına Dair Sözleşme	20 Kasım 1989
Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Üyelerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme	18 Aralık 1990
Tüm Kişilerin Zorla Kaybedilmeden Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme	20 Aralık 2006
Engellilerin Haklarına Dair Sözleşme	13 Aralık 2006
Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesinin Seçmeli Protokolü	10 Aralık 2008
Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmeye Ek Seçmeli Protokol	16 Aralık 1966
Ölüm cezasının kaldırılmasını amaçlayan Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin İkinci İhtiyari Protokolü	15 Aralık 1989
Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşmenin Seçmeli Protokolü	10 Aralık 1999
Çocukların silahlı çatışmalara katılımına ilişkin Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin isteğe bağlı protokolü	25 Mayıs 2000
Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin çocukların satışı, çocuk fahişeliği ve çocuk pornografisine ilişkin isteğe bağlı protokolü	25 Mayıs 2000
Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin bir iletişim prosedürüne ilişkin İhtiyari Protokolü	19 Aralık 2011
İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşmenin Seçmeli Protokolü	18 Aralık 2002
Engellilerin Haklarına Dair Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokol	12 Aralık 2006

Kaynak: Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights'ın resmi sitesinde yer alan sözleşmeler ve ek protokoller baz alınarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Hakların negatif ve pozitif sınıflandırılmasına göre; siyasi haklar ve sivil özgürlüklerin korunması yalnızca özgürlüklerin veya negatif hakların tanınmasını gerektirir, oysa sosyo-ekonomik hakların korunması büyük kamu harcamaları ve vergilendirme gibi devletin sorumlu olduğu pozitif görevlerin tanınmasıyla gerçekleşebilir. Ancak bu varsayım her durum için geçerli değildir. Tüm siyasi haklar ve sivil özgürlükler yalnızca negatif talep haklarını içermez ve tüm sosyo-ekonomik

haklar pozitif eylem ve mali katkı gerektirmeyebilir. Örneğin oy kullanma hakkı, eylem ve pozitif harcama gerektiren bir siyasi haktır. Siyasi haklar ve sivil özgürlükler arasında sayılan kişisel mahremiyetin korunması kapsamında sosyal yardım alan kişilerin mahremiyetini korumak ise sadece bilginin izlenmesini ve yayılmasını önlemeyi gerektirir (Gavison, 2003: 35).

İnsan hakları farklı şekillerde sınıflandırılrsa da uluslararası insan hakları hukuku tüm hakların evrensel, bölünemez ve birbirleriyle ilişkili olduğunu vurgular (örn. Viyana Deklarasyonu ve Eylem Programı, BM, 1993). Unutulmamalıdır ki bu kategoriler net değildir ve çoğu hak, birden fazla kategoriye girmektedir.

Dünya nüfusunun büyük bir bölümünün her gün açlık içinde olması, içilebilir temiz suya veya sağlık hizmetlerine erişememesi ve yeterli barınma olanağına sahip olmaması sosyal ve ekonomik hakların karşılanması için güçlü bir kararlılık gerektiğini kanıtlar niteliktedir. Sosyal ve ekonomik hakların karşılanamaması ciddi sonuçlara neden olabilir. Örnek olarak; yetersiz beslenme sağlık sorunlarına sebep olabilir ve zorunlu göç evsizlik, geçim kaybı ve sosyal ağların yok edilmesine sebep olarak önemli psikolojik etkiler yaratabilir. Bu hakların inkârı, diğer insan hak ihlallerine sebep olabilir. Okuma yazma bilmeyen eğitim almamış bireylerin istihdama katılımı ya da ifade özgürlüğünü kullanabilmeleri genelde daha zordur.

1.2. SİVİL TOPLUM KAVRAMI

1.2.1. STK'ların Tanımı

Hükümet Dışı Kuruluşlar (HDK)'ın genel bir tanımını yapmak gerekirse; kâr amacı gütmeyen, devletle organik bir bağı olmayan, tek bir ulustan olma zorunluluğu bulunmayan, şiddeti benimsemeyen, mali yönden devlete bağımlı olmayan kuruluşlar olarak tanımlanabilir. Bu tanım çerçevesine, üyeleri ve destekçileri birden fazla devlette olan ve politik faaliyetleri ulusal sınırları aşan bir nitelik arz eden Uluslararası HDK'lar da girmektedir. Bu kuruluşlar, kişisel ya da kurumsal bir çıkar etrafında hareket etmemekte ve kurulmalarına neden olan amaçlar bağlamında uluslararası hukuk içinde meşrulaşmaktadırlar. Türkiye'de bu kuruluşları ifade etmek için kullanılan en yaygın kavram STK kavramıdır (Yıldırım, 2004: 53). HDK'nın daha

geniş ve hükümet dışı olan tüm oluşumları kapsamaması nedeni ile araştırmanın bundan sonraki bölümlerinde sivil toplumu ifade etmek için STK terimi kullanılacaktır.

STK, kâr amacı gütmeyen, kamu yararını destekleyen konuları ele almak için yerel, ulusal veya uluslararası düzeyde organize edilmiş gönüllü bir vatandaş grubudur. Görev odaklı ve ortak çıkarları olan kişiler tarafından yönlendirilen STK'lar çeşitli hizmetler ve insani işlevler gerçekleştirir, vatandaşların endişelerini hükümetlere sunar, politikaları izler ve topluluk düzeyinde siyasi katılımı teşvik eder (United Nations, 2014: 3)

STK'lar devlet ve ticari çıkarlardan bağımsızlardır ve kamu yararına çalışan savunuculardan vatandaşlara sosyal, sağlık ve eğitim hizmetlerinin uygulayıcılarına ve sağlayıcılarına kadar çeşitli roller oynarlar. Sivil Toplum, kamu yararı için çalışmakta ve vatandaşların siyasi yaşamın çeşitli yönlerine aktif katılımını teşvik etmekte rol oynamaktadır.

Sivil toplum, geniş anlamda kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmek üzere örgütlenmiş vatandaş gruplarından oluşmaktadır. STK'lar çıkar gruplarını, işçi sendikalarını, dinden ilham alan kuruluşları (sivil veya siyasi faaliyetlerde bulunuyorlarsa), sosyal hareketleri, mesleki dernekleri, hayır kurumlarını ve diğer sivil toplum kuruluşlarını içerir ancak bunlarla sınırlı değildir (Bernhard ve diğerleri, 2015: 7).

1.2.2. STK'ların İşlevleri ve Görevleri

STK'lar, bireyler ve kamu kurumları arasında aracı rolü oynar ve insanları ortak bir amaç için bir araya getirirler. Bunun yanında, ortak yarar için ortak hedefler belirlerler ve toplumun statüleri veya durumları nedeniyle savunmasız kesimleri de dahil olmak üzere katılımını ve güçlendirilmesini sağlarlar. STK'lar kurumsal çerçeveler ile toplumun bireysel ve kolektif beklentileri arasında tartışılan ve kararlaştırılan konuların uyumlu olmasını sağlamaya kararlıdır (Civil Society Europe, 2021: 3).

Pollard ve diğerleri, Dünya Bankası'nın tanımından yola çıkarak STK işlevlerini kategorize etmiştir. Bu işlevler;

- Temsil (vatandaşın sesini bir araya getiren kuruluşlar).

- Savunuculuk ve teknik girdiler (bilgi ve tavsiye sağlayan kuruluşlar ve belirli konularda lobi).

- Kapasite geliştirme (finansman dahil olmak üzere diğer STK'lara destek sağlayan kuruluşlar).

- Hizmet sunumu (geliştirme projeleri uygulayan veya hizmet sağlayan kuruluşlar).

- Sosyal işlevler (kolektif dinlenme ve eğlenme etkinliklerini destekleyen kuruluşlar)dir (Pollard ve diğerleri, 2005: 2).

- Najam (1999)'a göre bir STK'nın üstlenebileceği beş farklı rol aşığıda belirtilmiştir:

- Gözlem: Politikayı dürüst tutma işleviyle gözlemlemek,

- Lobicilik: Tercih edilen veya karşı olunan politika seçenekleri için doğrudan lobicilik yapmak,

- Yenilikçilik: İşleri ana akımdan farklı yapmanın yollarını geliştirmek ve göstermek ile kabul edilmeyen veya dikkate alınmayan seçeneklerin politika değerini vurgulamak,

- Hizmet sağlayıcılık: Özellikle toplumda marjinalize edilmiş ve yetersiz hizmet almış kişilere yönelik bir hizmet ihtiyacını karşılamaya çalışmak,

- Kapasite geliştirmek: Topluluklara veya diğer STK'lara destek sağlayan kapasiteyi geliştirmektir (Najam, 1999'dan aktaran (Pollard ve diğerleri, 2005: 10).

Coston (1998), STK'ların siyasi ilişkilerinin politikayı nasıl etkilediklerinin belirlenmesine destek olmak için hükümet ve STK ilişkileriyle ilintili bir tipoloji önermektedir. Bu tipolojide, hükümetle STK'lar arasında en fazla mesafe olanlardan, sivil toplumun amaçlarına ulaşmak için felsefi olarak ortak hedefler üzerinde devletlerle ortak hareket ettiği ilişki türüne kadar sekiz farklı ilişki tanımlanmıştır. STK'nın devlet politikaları üzerinde etkisini ortaya koyan bu tipolojiler: i) devletin baskısı; ii) devletle rakip olma; iii) devletle rekabet; iv) devletle sözleşme; v) devletle üçüncü şahıs ilişkisi; vi) devlete destek olma; vii) devletin görevlerine tamamlayıcılık görevinde bulunma ve viii) işbirliğidir. Bu farklı tipolojiler, STK'ların devletten tamamen yabancılaşıp kendi şartlarına göre politika süreçleri için neler başarabileceklerine odaklanmaktan STK'ların argümanlarının hükümetin

argümanlarıyla uyumlu bir şekilde ilerlemesine kadar uzanmaktadır (Costan, 1998: 358). Bu tipoloji devlet ve sivil toplum ilişkisine farklı bir bakış açısı getirmektedir.

1.3. SİVİL TOPLUMUN İNSAN HAKLARI'NIN KORUNMASI HUSUSUNDA ROLLERİ

Doğrudan insan hakları alanlarında çalışan STK'lar insan hakları STK'ları olarak adlandırılmaktadır. İnsan hakları STK'ları doğaları gereği çeşitli farklılıklar gösterirler ve farklı kriterlere göre sınıflandırılabilirler. Bu sınıflandırmalar aşağıda sunulmaktadır:

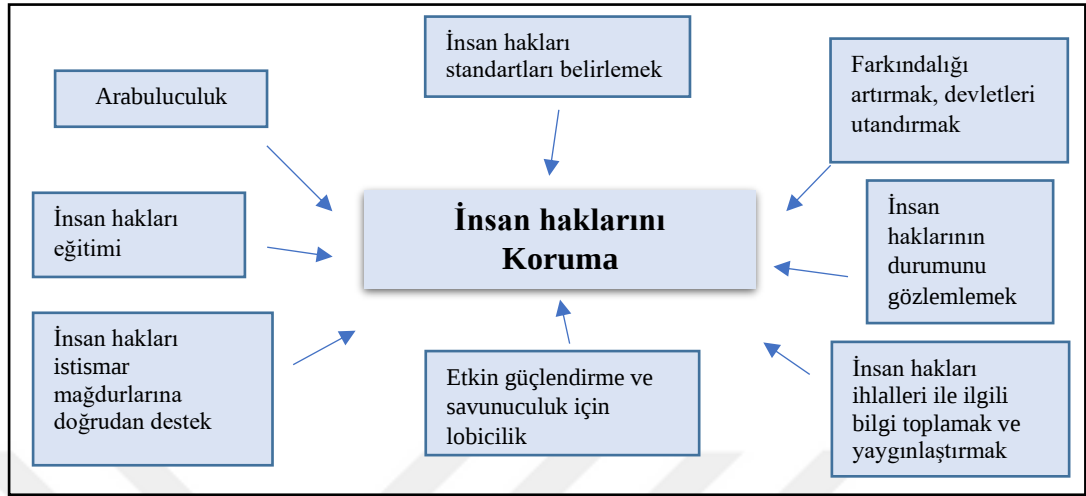
- Operasyon seviyesi (yerel, ulusal, bölgesel, uluslararası);
- Ölçek (küçük: bir veya iki kişilik oluşumlar, büyük: milyonlarca üyesi olan oluşumlar);
- Yetki ve ilgi alanı (dar yetki alanı: kadın hakları, çocuk hakları vb. insan haklarıyla ilgili tek ve belirli bir konuya odaklanır; geniş ve kapsayıcı yetki alanı: Uluslararası Af Örgütü (UAÖ), Human Rights Watch vb. farklı insan hakları türlerini kapsar);
- Tür (savunuculuk- statü qua'yı değiştirmeye çalışma, hizmet sunma- insanların acil maddi ihtiyaçlarını karşılamaya çalışma; gıda, tıbbi yardım vb. sağlama);
- Finansman (üyelik odaklı, özel kişiler, vakıflar, kurumsal destek, programlar, verilen hizmetler veya mal satışı vb.);
- Güç (güçlü: uluslararası, ulusal ve yerel topluluklarda etkiye sahip, medyada, politika oluşturma arenasında görünür olmak, güçsüz: çok az güce sahip, mali açıdan istikrarsız, ulusal hükümetler tarafından baskı altında olmak);
- Aktiflik (sürekli olarak birçok farklı şekilde faaliyet gösterenler, aktif olarak çalışmayanlar; personel (gönüllüler, ücretli personel, profesyoneller));
- İtibar (güvenilir: değerli, güvenilir bilgi ve uzmanlık; güvenilmez: basit, yetersiz ve güvenilir olmayan bilgi sağlayan);
- Jeopolitik ve coğrafi kökenler (kuzey: gelişmiş ülkelerde yerleşik, medeni ve siyasi haklara odaklanan STK'lar, güney: gelişmekte olan ülkelerde bulunan STK'lar

lkelerde daha çok sosyal, ekonomik ve kültürel haklar üzerinde yoğunlaşmıştır) (Marcinkut, 2022: 54).

Wouters ve Rossi'ye göre insan hakları STK'larının rolleri, ajanda belirleme, standart belirleme, güçlendirme, yardım ve eğitimidir (Wouters ve diğerleri, 2001: 4). Edwards'a göre; başarılı insan hakları STK'larında on temel nitelik bulunmalıdır. Bu nitelikler; (1) insan haklarını desteklemek ve korumak için açık bir misyonu olmak, (2) sonuç odaklı olmak, (3) insan hakları prensiplerine bağlı kalmak, (4) kanunlarla uyumlu çalışmak, (5) bağımsız ve tarafsız olmak, (6) kâr amacı gütmemek ve yardım etmeye gönüllü olmak, (7) yeterli ve uygun fon bulmak, (8) şeffaf ve hesap sorulabilir olmak, (9) değişime uyum sağlayabilmek, (10) güvenilir ve yetkin olmaktır (Edwards, 2009:168).

Marcinkut'ye göre insan hakları STK'larının insan haklarının korunmasındaki ana faaliyetleri şekil 1'de belirtilmektedir (Marcinkut, 2011).

Şekil 1: İnsan Hakları STK'larının Faaliyetleri

Kaynak: Marcinkutė, 2011: 63.

STK'lar insan haklarının korunması aşamasında çeşitli görevler üstlenmektedirler. Her STK kapasitesine, kaynaklarına ve yaptırım gücüne göre Şekil 1'de belirtilen faaliyetlerin bazılarını ya da tamamını gerçekleştirmek için çalışmaktadır. İnsan hakları eğitimi, bireylerin farkındalığını artırarak çarpan etkisi yaratmayı ve toplumu bilinçlendirmeyi hedeflemektedir. İnsan hakları yasalarla ve antlaşmalarla korunsun bile bu hakları konu ile ilişkili eğitim ve deneyimi olmayan bireylerin anlayabileceği dilde topluma aktarmak insan haklarının korunması açısından ilk adım olarak değerlendirilebilir. Devletler tarafından hakları korunmayan bireylerin ya da grupların istismar edildiği durumlarda doğrudan destek, STK'ların önemli sorumlulukları arasındadır.

UAÖ ve Human Rights Watch gibi büyük STK'lar, etkin güçlendirme ve savunuculuk için lobicilik faaliyetleri ile insan hakları alanında etkin görevler alırlar. STK'lar yerelde gerçekleştirdikleri saha araştırmaları ile insan hakları ihlalleri ile ilgili gerçek bilgilere ulaşmayı amaçlar, sadece yerelde değil uluslararası arenada farkındalığı artırarak devletleri utandırmayı amaçlarlar. Yayımladıkları yıllık raporlar ile insan onuruna yakışır bir yaşam için gerekli standartları hatırlatır ve olması gereken ile mevcut durum arasındaki farkı hatırlatarak insan hakları standartlarını belirlerler.

İKİNCİ BÖLÜM

AB'DE İNSAN HAKLARI VE SİVİL TOPLUM

İkinci bölümde; AB'de insan hakları çerçevesinde AB'de insan haklarının yasal dayanakları, insan hakları politikası ve Avrupa Yurttaş İnisiyatifi incelenmiştir. Ardından AB'de son yıllarda insan hakları alandaki güncel gelişmelere değinilmiş ve AB'de STK'ların yeri ve güncel STK fonları gözlemlenmiştir.

2.1. AB'DE İNSAN HAKLARI

Başlangıçta ekonomik bir bütünleşme olarak ortaya çıkan AB günümüzde 27 üyesi ile siyasal karakteri ön plana çıkan bir birlik haline gelmiştir. Temel hak ve özgürlükler AB açısından da topluluğun oluşumundan bu yana önemli bir konu olmuştur. Ancak Avrupa Topluluğu kuruluşunun ilk zamanlarında ekonomik bir bütünleşmeyi hedef aldığı için temel hak ve özgürlükler ikinci planda kalmıştır. İlkesel olarak temel hak ve özgürlükler, topluluk açısından her zaman önemli olsa da topluluk hukuku içinde korunması topluluk bütünleşmesinin derinleşmesi sürecinde gündeme gelmiştir (Sanioğlu, 2008: 81).

Avrupa bütünleşmesi sürecinde, temel hak ve özgürlüklerin korunması konusunda Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD) önemli sorumluluklar üstlenmiştir. Buna paralel olarak, temel hak ve özgürlükler, Avrupa Parlamentosu, konsey ve komisyonun çabalarıyla giderek kurucu antlaşmalarda da yer almaya başlamıştır. Ancak AB Temel Haklar Şartı'na kadar AB bünyesinde bir temel haklar kataloğu bulunmamıştır (Sanioğlu, 2008: 81).

AB dahilinde insan hakları alanında aktif görev alan kurumlar, ajanslar ve organlar; AB Temel Haklar Ajansı, Avrupa Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü ve Erkekler ve Kadınlar için Fırsat Eşitliği Danışma Komitesi'dir (Euro-Lex, 2020).

4 Mart 2021'de Avrupa Komisyonu tarafından Avrupa Sosyal Haklar Sütunu Üzerine Eylem Planı başlatılmıştır. Eylem Planı, Sütun'un uygulanmasında sağlam adımlar atmak için BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ile uyumlu bir fırsat penceresidir. Bu gelişme AB'nin daha küresel bir bakış açısıyla ve 2030 Sürdürülebilir

Kalkınma Hedefleri Gündemi hedeflerini karşılamaya yönelik siyasi istekliliğini göstermektedir.

Eylem Planı, 2030 yılına kadar ulaşılması gereken üç hedef sunmaktadır: Eşit fırsatlar ve işgücü piyasasına erişim, adil çalışma koşulları ve sosyal koruma ve içerme. Hedeflere bir zaman çizelgesi olan eylemler eşlik eder (European Commission, 2021b).

2.1.1. AB’de İnsan Haklarının Yasal Dayanakları

AB nezdinde özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygı değerleri günümüzde AB Antlaşmaları tarafından korunmaktadır. Bu antlaşmalar, AB'nin hem sınırları içinde hem de dışında eylemlerine rehberlik ederler.

AB’nin kuruluş aşamasında önceliğin ticari birlik olması sebebiyle doğrudan temel hakları koruyan maddeler bulunmamıştır. Temel hak ve özgürlükler ABA D’nin inisiyatifleriyle özellikle 1960’lardan sonra kurucu antlaşmalarda da yer almaya başlamıştır. Avrupa Tek Senedi (1986) AİHS ve Avrupa Sosyal Şartı’na ilk referansı sağlayan antlaşmadır. Maastricht Antlaşması (1992) ise temel hakların koruması alanında siyasi bir yaptırım usulünü getirmiştir (Metin vd., 2011: 131)

AB Temel Haklar Şartı ise, AB vatandaşlarının hakları için açık ve güçlü bir beyan niteliğindedir. Bu alandaki Avrupa eylemi, 2000 yılında ilan edilen AB Temel Haklar Şartı’nın eklendiği AB’nin İşleyişi Hakkında Antlaşma’ya dayanmaktadır. Şart, Lizbon Antlaşması’nda yapılan bir atıfla 2009’dan beri AB kurumları ve ulusal hükümetler için (AB hukukunu uygularken) yasal olarak bağlayıcıdır. Şart, Avrupa Konseyi çerçevesinde kabul edilmiştir ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ile uyumludur. Bu sözleşme yeni bir hak tesis etmez ancak farklı kaynaklar arasında dağılmış olan mevcut hakları bir araya getirmeye hizmet eder (Euro-Lex, 2020).

AB Antlaşması’nın 2, 3, 6 ve 21. Maddeleri insan haklarının korunmasına doğrudan atıflarda bulunmaktadır. AB Antlaşması’nın 2. Maddesi, AB değerlerini kapsamaktadır. AB’nin kurucu değerleri, insan onuru, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve azınlıklara mensup kişilerin hakları da dahil olmak üzere insan haklarına saygıdır.

AB Antlaşması'nın 3. Maddesi AB hedeflerini kapsamaktadır. AB, daha geniş dünyayla ilişkilerinde, yoksulluğun ortadan kaldırılmasına ve insan haklarının, özellikle de çocuk haklarının korunmasına, BM Şartı'nın ilkelerine saygı da dahil olmak üzere uluslararası hukukun sıkı sıkıya uyulmasına ve geliştirilmesine katkıda bulunur.

AB Antlaşması'nın 6. Maddesi Temel Haklar Şartı ve AİHS'yi içerir. AB Temel Haklar Şartı (Madde 6 (1)) sadece Birlik hukukunun uygulanmasına açıkça atıfta bulunsa da AB'nin kurumları ve organları ile Üye Devletler de AB'nin dış ilişkilerinde Şart'a saygı göstermelidir. Bunun yanında, AB'ye katılan ülkeler de Şart'a uymalıdır. Madde 6 (2), AB'nin AİHS'yi onaylamasını gerektirmektedir.

AB Antlaşması'nın 21. Maddesi Birliğin dış eylemine ilham veren ilkeler ile ilişkilidir. Bu ilkeler demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarının ve temel özgürlüklerin evrenselliği ve bölünmezliği, insan onuruna saygı, eşitlik ve dayanışma ve 1945 BM Şartı ilkelerine ve uluslararası hukuka saygıdır. 21. Madde'de AB, ekonomik ve sosyal hakların medeni ve siyasi haklar kadar önemli olduğunu benimseyerek, "insan hakları ve temel özgürlüklerin bölünmezliği" ilkesini onaylamaktadır.

AB'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma'nın 205. Maddesi Birliğin dış eylemlerine ilişkin genel hükümleri içermektedir. Bu madde, AB'nin uluslararası eylemlerinin AB Antlaşması'nın 21. Maddesi'nde belirtilen ilkeler tarafından yönlendirileceğini belirlemektedir (European Parliament, 2020:1).

AB Antlaşması aynı zamanda Adalet Divanına, Antlaşmaların uygulanmasında ve yorumlanmasında Birlik Hukukunun korunması görevi vermektedir.

AB Antlaşması'na ek olarak AB Temel Haklar Şartı, Birliğin insan haklarına olan bağlılığını temsilen önemli bir mihenk taşıdır. Şart, 2000 yılında kabul edilmiştir. Şart, Birlik düzeyinde temel hak ve özgürlüklerle ilgili bir katalog oluşturmakta, birlikteki tüm yurttaşları kapsayan hak ve özgürlükleri de içermektedir. AİHS'den esinlenen şart, Avrupa kimliğinin kazanılmasında önemli bir dayanak teşkil etmiştir. Şartta bölünmez ve evrensel değerler olarak insan onuru, özgürlük, eşitlik ve dayanışmadan söz edilmektedir.

Şartta iki tür hak grubuna yer verilmiştir. Kişisel temel hak ve özgürlükler ile ekonomik, sosyal ve kültürel haklar, birlik vatandaşı olup olmadığına bakılmaksızın

herkes için geçerli olan haklardır. Vatandaşlık hakları gibi haklar ise sadece AB'ye üye devlet vatandaşlarının kullanabileceği hak ve özgürlüklerdendir.

AB Temel haklar Şartı'nın uygulanmasında 2007 yılından beri faaliyet gösteren Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı (FRA)'nın önemi büyüktür. Ajans, AB'de insan haklarını geliştirmek ve korumak için kurulan ve AB kurumları tarafından düzenli olarak denetlen bağımsız bir merkezidir. FRA, AB ve Üye Devletlerinin (AB hukuku kapsamında hareket ederken) ilgili kurumlarına, organlarına, ofislerine ve ajanslarına bir dizi farklı araç aracılığıyla temel haklara ilişkin yardım ve uzmanlık sağlamakla görevlidir. Bu bağlamda FRA, Temel Haklar Platformu aracılığıyla temel haklar alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları da dahil olmak üzere bir dizi paydaşla işbirliği yapmakla görevlendirilmiştir (Fundamental Rights Agency, 2021).

2.1.2. AB İnsan Hakları Politikası

AB içinde iki ana insan hakları politikası ve eylem akışı bulunmaktadır. Bunlardan biri AB vatandaşları için temel insan haklarını korumak, diğeri ise insan haklarını dünya çapında teşvik etmektir.

Konsey 2012 yılında, bir eylem planıyla birlikte İnsan Hakları ve Demokrasi üzerine Stratejik Çerçeve'yi kabul etmiştir. Çerçeve, 10 yıl süresince AB politikasının etkinliğini ve tutarlılığını iyileştirmek için ilkeleri, hedefleri ve öncelikleri tanımlamaktadır. Bu ilkeler, iç ve dış politikaların örtüştüğü durumlar da dahil olmak üzere, insan haklarının tüm AB politikalarına dahil edilmesini kapsamaktadır. Eylem planı, 31 Aralık 2014'e kadar olan dönem için belirli adımları ortaya koymaktadır (Council of the European Union, 2012). Ardından, 2015-2019 dönemi için yenilenmiş bir eylem planı oluşturulmuştur (Council of the European Union, 2015).

İnsan hakları ve demokrasi üzerine 2020-24 eylem planı ise 18 Kasım 2020 tarihinde yayımlanmıştır. Eylem planı, politik değişiklikler ve yeni teknolojilerin ortaya çıkardığı yeni zorluklarla mücadele etmeyi amaçlamaktadır. AB Eylem planı, AB'nin Birlik dışı ülkelerle ilişkilerinde insan haklarına verdiği öneme odaklanmaktadır. Planın amaçları:

- İnsan hakları konusunda AB liderliğini geliştirmek ve karar verme sürecini kolaylaştırmak;

- Hükümetler, işletmeler ve sosyal ortaklarla işbirliğini güçlendirmek;
- Hesap verebilirlik boşluklarını ve hukukun üstünlüğünün aşınmasını ele almak;
- Yeni teknolojilerin insan haklarını iyileştirmeye nasıl yardımcı olabileceğini belirlemektir.

Konsey, eylem planında COVID-19 krizinin insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü üzerindeki giderek artan olumsuz etkisi ile önceden var olan eşitsizlikleri derinleştirme ve savunmasız durumdaki kişiler üzerindeki baskıyı artırma konularındaki endişelerini dile getirmektedir. Eylem planı dahilinde insan hakları ve demokrasi alanında sivil topluma verilen yerin ve önemin altı çizilmektedir. Bu kapsamda eylem planının genel uygulaması konusunda sivil toplumla düzenli olarak ilişki kurmak ve özel yıllık istişareler düzenlemek uygulama aşamasının bir adımı olarak belirtilmiştir (Council of the European Union, 2020b).

2.1.3. Avrupa Yurttaş İnisiyatifi

Avrupa Yurttaş İnisiyatifi (AYİ), Lizbon Antlaşması dahilinde kabul edilmiş ve 2012 yılında başvurulara açılmıştır. AYİ, üye devletlerin dörtte birinde ikamet eden bir milyon vatandaşı, AB Antlaşmalarını uygulamaya yönelik yasal bir işlem için Komisyon'u davet etmesine izin vermekte ve AB'de katılımcı demokrasinin önemli bir aracı olarak adlandırılmaktadır. Bu girişim beş temel adımdan oluşmaktadır. Bu adımlar; (1) minimum yedi farklı AB ülkesinden yedi AB vatandaşından oluşan komite oluşturmak, (2) komitenin sisteme kaydedilmesi ve inisiyatifin tanımının yapılarak başvurunun yapılması, (3) başvuru kabul edilirse 12 ay içinde minimum 1 milyon kişiden destek beyanlarının toplanması, (4) ardından 3 ay içinde beyanların doğrulanması ve belgelendirilmesi, (5) inisiyatifin sunulmasını izleyen 6 ay sonunda incelemenin tamamlanması ve sonucun resmi olarak belirlenmesidir.

Avrupa Komisyonu, mevzuatın girişime uygun bir yanıt olduğunu düşünürse, resmi bir teklif hazırlamaya başlamaktadır. Bu kapsamda kamu istişareleri, etki değerlendirmeleri vb. gibi hazırlık adımları yapılmaktadır. Komisyon tarafından kabul edildiğinde, teklif Avrupa Parlamentosu'na ve AB Konseyi'ne (veya bazı durumlarda sadece Konsey'e) sunulmakta ve bu teklifin kanun haline gelmesi için kabul edilmesi

gerekmektedir. Komisyon, mevzuat önermek zorunda değildir. Olumlu yanıt verdiğinde bile bir girişimin en uygun takibi yasama dışı olabilir. Buna ek olarak, Avrupa Parlamentosu, Komisyon tarafından alınan önlemleri de değerlendirebilir (European Union, 2022).

Şubat 2022 tarihinde AYİ kapsamında toplamda 112 başvuru yapılmış, 87 inisiyatif değerlendirme için kabul edilmiş ve 6 inisiyatif cevaplanmıştır. Cevaplanan inisiyatifler; su hakkı (Right2Water, 2012), araştırma, geliştirme yardımı ve halk sağlığı alanlarında insan embriyolarının imhası (One of Us, 2012), hayvan deneylerini aşamalı olarak kaldırmak (Stop Vivisection, 2012), glifosat yasağı ve pestisit onay prosedüründe reform (Ban Glyphosate, 2017), ulusal ve dilsel azınlıklara mensup kişilerin korunması, kültürel ve dilsel çeşitliliğin güçlendirilmesi (Minority Safe Pack, 2017) ve çiftlik hayvanlarının kafeslerde acı çekmesi (End the Cage Age, 2018) konuları üzerinedir (European Union, 2022).

Bu inisiyatifler, sınırlı derecede bile olsa AB vatandaşlarının insan hakları hususlarında seslerini duyurabilmeleri için önemli bir adımdır. İnisiyatifin yürürlüğe girmesinin ardından sadece 112 başvurunun yapılması ise bu inisiyatifin AB vatandaşları arasında yeterince yaygın olmadığını gösterir niteliktedir.

2.2. AB'DE İNSAN HAKLARI ALANINDA GÜNCEL GELİŞMELER

AB ülkelerinde insan hakları alanında gelişmiş yasal ve yürütme mekanizmaları bulunsa ve insan haklarına saygı dünyanın birçok bölgesine göre daha fazla olsa da AB üye ülkelerindeki heterojen hukuki ve devlet yapıları insan hakları uygulamalarında farklılıkları gözler önüne sermektedir.

Human Rights Watch'ın 2020 Dünya Raporu'nda AB'de insan hakları göç ve iltica, ayrımcılık ve hoşgörüsüzlük, hukukun üstünlüğü, fakirlik ve eşitsizlik ve dış politika alanlarındaki gelişmeler COVID-19 salgınının da etkisinin altı çizilerek anlatılmıştır (Human Rights Watch, 2021:241-253). Rapordaki gelişmeler, 2020 yılında hem sosyo-ekonomik hem de siyasi insan haklarındaki negatif yönlü değişimleri vurgulamaktadır.

Avrupa Komisyonu, COVID-19 salgını sırasında sınırların kapanması, sığınmacıların ve belgesiz göçmenlerin artan savunmasızlıklarının damgasını vurduğu bir yılın sonunda geniş kapsamlı bir Göç ve Sığınma Pakti yayımlamıştır (European

Commission, 2020c). Human Rights Watch’a göre, “Yeni bir başlangıç” olarak tanıtılmasına rağmen, pakt, sınırların kapatılmasına ve mültecilerin geri dönüşlerinin artırılmasına odaklanıldığını doğrulamakta, güvenceleri zayıflatabilecek ve gözetimleri artırabilecek öneriler içermekte ve haklara saygılı göç yönetimi için yenilikçi öneriler sunmayı başaramamaktadır.

Rapora göre, Avrupa Komisyonu'nun mart ve nisan aylarında COVID-19 salgını bağlamında göç ve sığınma konusunda, sınırların kapalı olduğu zamanlarda bile ilticaya erişim sağlama yükümlülüğü de dahil olmak üzere rehberlik etmesine rağmen, bazı üye devletler sığınma prosedürlerini jure veya fiili olarak askıya almıştır.

Human Rights Watch’a göre sivil toplum kuruluşları ve uluslararası kuruluşlar Yunanistan, Bulgaristan, Hırvatistan, Macaristan ve Slovenya dahil olmak üzere birçok AB kara dış sınırında, genellikle şiddetin eşlik ettiği vakaların veya sığınma hakkının reddedildiğini bildirmiştir. Yunanistan, Türkiye ile kara sınırına gelen göçmen ve sığınmacı sayısındaki artışa yanıt olarak güç kullanmış ve sığınma prosedürünü resmi olarak bir ay süreyle askıya almıştır. Kasım ayında, Avrupa Sınır ve Sahil Güvenlik Teşkilatı (Frontex) Yönetim Kurulu, teşkilatın Ege Denizi'ndeki geri göndermelere karıştığına dair iddiaları araştırmak için bir çalışma grubu kurmuştur.

ABAD, Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti'nin İtalya ve Yunanistan'da mahsur kalan zorunlu göçmenlerin yer değiştirme ve yeniden yerleşim planına ilişkin yükümlülüklerini yerine getirmeyi reddederek AB yasalarını ihlal ettiğine karar vermiştir (NIEM, 2020).

Avrupa Komisyonu, 2020 yılında, AB'de yapısal ırkçılığa karşı bir eylem planı yayımlamıştır. 2020-2025 yıllarını kapsayan plan, komisyonun ırkçılık karşıtı bir koordinatör atamasını ve AB politika oluşturma sürecinde ayrımcılığa karşı mücadelenin yaygınlaştırılmasını taahhüt etmektedir (European Commission, 2021b).

Rapora göre, COVID-19 salgını, sözlü hakaret, taciz, fiziksel saldırılar ve çevrimiçi nefret söylemi dahil olmak üzere ulusal veya etnik azınlıklara yönelik ırkçı ve yabancı düşmanlığında bir artış tetiklemiştir. AB'nin Temel Haklar Ajansı (FRA), çoğu AB üye ülkesinde salgın ile bağlantılı, özellikle Asya kökenli insanları, aynı zamanda Romanları, Müslümanları, Yahudileri, engellileri ve sığınmacıları hedef alan ırkçı olayların raporlarına dikkat çekmiştir. FRA, salgının, özellikle sosyal medyada

zaten ayrımcılığa, nefret söylemine ve nefret suçuna maruz kalan azınlıklara saldırmak için bir bahane olarak giderek daha fazla istismar edildiğini belirtmiştir (European Union Agency for Fundamental Rights, 2018).

Romanlar barınma, istihdam, eğitim ve sağlık alanlarında ayrımcılığa maruz kalmaya devam etmiştir. Açık Toplum Vakıfları Bulgaristan, Macaristan, İtalya, Romanya, Slovakya ve İspanya'nın Roman topluluklarında COVID-19 sebebiyle daha yüksek ölüm riskine yeterince dikkatle yanıt vermediğini belirtmiştir. 2019 FRA araştırması, beş AB ülkesindeki ve Birleşik Krallık'taki Romanların sağlıklı gıda veya ısınma gibi temel ihtiyaçları karşılayamayacağını ortaya koymuştur. Ocak ayında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, çingene karşıtlığı ve ayrımcılıkla mücadele etmek ve eşitliği desteklemek amacıyla Romanların ve gezginlerin katılımına yönelik yeni bir eylem planını kabul etmiştir (European Commission, 2020c: 8).

İrkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu (ECRI), 2020'de yayımlanan raporlarda Avusturya, Belçika ve Almanya'da nefret suçuna ilişkin kapsamlı ve sistematik veri toplama eksikliğinden duyduğu endişeyi dile getirmiştir (European Commission against Racism and Intolerance, 2021: 6).

Cinsiyet ve cinsiyete dayalı ayrımcılık yaygın olarak devam etmektedir. Salgın, aile içi şiddette, özellikle de kadınlara yönelik şiddette bir artışı tetiklemiş ve mevcut cinsiyet eşitsizliklerini derinleştirmiştir. Avrupa Sosyal Haklar Komitesi, 13 AB üye ülkesinde işyerinde eşit ücret ve eşit fırsat haklarının ihlal edildiğini tespit etmiştir (European Commission, 2020b).

Rapora göre, COVID-19 salgınının neden olduğu halk sağlığı krizi, karantina önlemleri ve ardından gelen ekonomik durgunluk, düşük gelirli veya yoksulluk içinde yaşayan insanlar üzerinde orantısız bir etki yaratmaktadır.

Avrupa Komisyonu, üye devletlerin salgının sosyo-ekonomik etkilerini hafifletmek amacıyla kaynakları dağıtmalarına izin vermek için Avrupa Sosyal Fonu (ESF) kurallarını daha esnek hale getirmiş ve devletlere borç vermek için 100 milyar Euro fon oluşturmuştur (European Commission ve diğerleri, 2020: 7).

Bununla birlikte, Eurostat verileri, kadın işçilerin erkeklerden daha fazla etkilenmesi ve 25 yaşın altındaki bireyler arasındaki işsizliğin özellikle keskin bir şekilde artmasıyla, Mart-Temmuz 2020 tarihleri arasında AB genelinde işsizliğin arttığını göstermektedir (Eurostat, 2020). Bazı hükümetler, yaygın işyeri

kapanmalarının etkisini azaltmak ve işçilerin yaşam standartlarını yükseltmeye yardımcı olmak için ek geçici gelir ve iş desteği önlemlerini hızla uygulamaya koymuştur.

Yoksulluğun önemli bir göstergesi olan acil gıda yardımına duyulan güven, yıl boyunca AB genelinde artmıştır. Avrupa Gıda Bankası Federasyonu, gıda talebinin bir önceki yıla göre yüzde 50 daha fazla olduğunu tahmin etmektedir. Raporda, 2019'da Eurostat'ın açıklamasına göre, AB nüfusunun %5,6'sının (yaklaşık 24 milyon birey) ciddi şekilde maddi yoksunluk yaşadığı belirtilmiştir (European Food Banks Federation, 2020: 1).

Human Rights Watch'ın raporuna göre, Avrupa ülkelerinde okulların kapanmasından yaklaşık 58 milyon çocuk etkilenmiştir. Avrupa Komisyonu, özellikle kaynak ve eğitim desteğinden yoksun çocuklar arasında eğitim eşitsizliklerinin artacağı konusunda uyarmıştır.

Bunun yanında salgın, barınma ve sağlık eşitsizlikleri arasındaki bağlantının önemini artırmıştır. AB genelinde tahminen 700.000 evsiz için hükümetler barınma sağlamak için geçici önlemler almıştır. Ancak evsizler ve yoksulluk içinde ve yetersiz barınma koşullarında yaşayan insanlar artan sağlık riskleriyle karşı karşıya kalmıştır (Human Rights Watch, 2021: 248).

AB üye ülkeleri, AB değerlerine yönelik tehditleri ele almak için AB antlaşması tarafından kurulan mekanizma olan 7. Madde kapsamında Macaristan ve Polonya'yı incelemelerinde çeşitli oturumlar düzenlense de yalnızca sınırlı ilerleme kaydetmişlerdir (European Parliament, 2020).

ABAD, Polonya'ya, Avrupa Komisyonu'nun 2020 yılı başında sunduğu geçici tedbir talebine yanıt olarak Yüksek Mahkeme Disiplin Kurulu'nun yetkilerini askıya almasını emretmiştir. Komisyon, hükümet politikasına aykırı kararlar veren yargıçlara karşı disiplin yaptırımlarını artıran yasayla ilgili olarak Polonya'ya karşı yeni bir yasal işlem başlatmıştır. Polonya, ABAD'ın Yüksek Mahkeme ve olağan mahkemelere ilişkin yasalara ilişkin Haziran 2019 ve Kasım 2019 kararlarına henüz tam olarak uymamıştır.

ABAD, Avrupa Komisyonu tarafından getirilen ihlal davalarına yanıt olarak Macaristan hakkında önemli kararlar vermiştir. Macaristan'ın sivil toplum gruplarının finansmanına yönelik 2017 kısıtlamalarının AB yasalarına uygun olmadığına ve Orta

Avrupa Üniversitesi'ni Macaristan'dan ayrılmaya zorlayan yasanın yasadışı olduğuna karar vermiştir. Sığınmacıların transit bölgelerde otomatik olarak gözaltına alınmasına izin veren ve göçmenlere destek amaçlı meşru faaliyetleri suç sayan “Soros’u Durdur” yasası olarak bilinen Macaristan’ın 2017 sığınma yasasına karşı açılan dava süreci devam etmektedir (Amnesty International, 2021).

AB Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen, Macaristan’ın COVID-19 ile ilgili hükümetin kararnameyle yönetmesine izin veren olağanüstü hâl yasasına ilişkin endişelere yanıt olarak, acil durum önlemlerinin insan haklarına uygun olup olmadığını izlemeyi taahhüt etmiş; 20 üye ülke, belirli acil durum önlemlerinin insan hakları üzerindeki etkisiyle ilgili endişelerini dile getirmiştir (Euroactiv, 2020).

AB üye ülkeleri ve Avrupa Parlamentosu, merkezi hükümetlerin belirli AB fonlarına erişimini hukukun üstünlüğüne saygı göstermekle ilişkilendirmeye yönelik bir teklif üzerinde anlaşmışlardır. Parlamento’da, AB fonlarına erişim için “hukukun üstünlüğü şartı” onaylanmış ve 2021 yılı itibarıyla uygulamaya koyulmuştur (European Parliament, 2020).

Avrupa Komisyonu, her üye devlet için ulusal adalet sistemleri, yolsuzlukla mücadele, medya ve sivil alan da dahil olmak üzere diğer kurumsal kontrol ve dengelere odaklanan kapsamlı ülke bölümlerinin yer aldığı ilk Hukukun Üstünlüğü raporunu yayımlamıştır (Euro-Lex, 2020). Üye devletler, komisyonun raporuna dayanarak Belçika, Bulgaristan, Estonya, Çek Cumhuriyeti ve Danimarka’nın kayıtlarını gözden geçirmiştir. Avrupa Parlamentosu, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve temel haklar üzerine bir AB mekanizmasına ilişkin teklifinde daha güçlü bir emsal değerlendirme aracını kabul etmiştir (European Parliament, 2020).

2021 yılında ise, AB’nin göç konusunda, Afganistan’daki krize, Polonya-Belarus sınırındaki acil insani yardım durumuna ve AB’nin diğer dış sınırlarına yönelik tutumuna, sınırların kapatılmasına ve mülteciler, göçmenler ve sığınmacılar için sorumluluğun dışsallaştırılmasına odaklanıldığına dair örnekler olarak verilmiştir. Human Rights Watch tarafından, kadınları, etnik ve dini azınlıkları, LGBTİ+ bireyleri ve engellileri etkileyen ırkçılık, şiddet ve ayrımcılığa devletlerin tepkileri genellikle yetersiz bulunmuş ve bazı durumlarda hak ihlallerini şiddetlendirdiği belirtilmiştir.

COVID-19 salgınının etkilerini hafifletmek için bazı devlet önlemlerine rağmen salgının, AB’deki derin eşitsizliği ve yoksulluğu daha fazla derinleştirdiği

belirtilmektedir. AB üye devletleri, hukukun üstünlüğüne ve AB içindeki demokratik kurumlara yönelik saldırıları eleştirmek için daha güçlü bir söylem kullanmışlardır ancak AB antlaşmaları kapsamında mevcut olan kararlı adımları atma veya mali koşulluluk mekanizmalarını tam olarak etkinleştirme konusunda yetersiz kalmışlardır (Human Rights Watch, 2021: 245).

Human Rights Watch'ın raporundaki gelişmelerin (Human Right Watch, 2020 ve 2021) ışığında Avrupa Komisyonu ve Parlamentosu öncülüğünde AB'de insan hakları konusunda kademeli olarak gelişmeler kaydedilse de üye devletlerde hem sosyo-ekonomik hem de medeni ve siyasi hak ihlallerinin devam ettiği gözlemlenebilir.

2.3. AB'DE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

Avrupa Komisyonu STK terimine ilişkin yorumunu, 2000 yılında Komisyon'un uzun vadeli ilkelerini ve STK sektörüne yönelik taahhüdünü sunan bir Komisyon tartışma belgesinde ortaya konmuştur. Üye devletlerdeki STK'ların tanımlanması ve düzenlenmesi ile ilgili çeşitli yasal normları kabul eden Komisyon, STK'ların uyma eğiliminde olduğu bir dizi ortak özelliği tanımlamaktadır. Bu özellikler; 1) STK'lar genel kişisel çıkarlar için yaratılmamıştır; 2) STK'lar gönüllülük esasına dayanır; 3) STK'lar bir dereceye kadar resmi veya kurumsal varlığa sahip olmaları nedeniyle gayri resmi veya geçici gruplardan ayrılır; 4) STK'lar özellikle hükümetten ve diğer kamu kurumlarından ve siyasi partilerden veya ticari kuruluşlardan bağımsızdır ve 5) STK'lar amaç ve ilgili değerlerde kendi kendilerine hizmet etmemektedir (European Commission, 2000: 3).

AB Antlaşması'nın 2. Maddesi ile uyumlu olarak Sivil toplum aktörleri AB ve Üye Devletleri tarafından paylaşılan değerlerin hayata geçirilmesinde önemli bir rol üstlenmektedir. Sivil toplumun bu kilit rolü, AB Antlaşmalarının iyi yönetim araçları olarak sivil diyaloga ve sivil toplum katılımına verdiği önem ile yansıtılmaktadır¹.

Bunun yanında, AB'nin Temel Haklar Şartı'nın uygulanmasını güçlendirmeye yönelik AB Stratejisi ve ırkçılık karşıtı alanlarda ilgili sektörel eylem planları gibi AB'nin temel hakları teşvik etme ve koruma eylemine rehberlik eden son politika

¹ AB Antlaşması Madde 11 (2) ve AB'nin İşeyişine İlişkin Antlaşma Madde 15 (1).

belgelerine de yansımıştır. Bu belgeler, temel hakların geliştirilmesinde kilit aktörler olarak özgür ve aktif sivil topluma çeşitli şekillerde atıfta bulunmaktadır (European Union Agency for Fundamental Rights, 2021: 13).

Avrupa Komisyonu'na göre STK'lar özellikle yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadelede sosyal alanda temel aktörler haline gelmişlerdir ve AB girişimlerinin ve politikalarının daha iyi uygulanmasını sağlamak amacıyla kamu yetkilileriyle düzenli diyalog kurmaktadır.

Akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyümeyi hedeflemiş olan Avrupa 2020 Stratejisi; AB kurumları, ulusal ve bölgesel hükümetler ve Avrupalı paydaşlar arasında ortaklık kurmaktadır ve Komisyon, bu ortaklıkları Avrupa düzeyinde güçlendirmeyi öncelik haline getirmiştir.

Yoksulluğa ve Sosyal Dışlanmaya Karşı Avrupa Platformu çerçevesinde yer alan AB Paydaş Diyaloğu, istihdam, sosyal işler ve kapsayıcılık alanlarında AB düzeyinde STK'ları ve sosyal ortakları, AB Kurumlarının ve diğer uluslararası kuruluşların temsilcilerini, ulusal, bölgesel ve yerel makamların temsilcilerini ve sosyal içerme ile ilgili konular için düşünce kuruluşlarını ve vakıfları bir araya getirmektedir (European Commission, 2020c: 1).

Avrupa Konseyi'nin Bakanlar Komitesi'nin Avrupa'da sivil toplum alanının korunmasını ve teşvik edilmesini güçlendirme ihtiyacına ilişkin CM/Rec(2018)11 sayılı Tavsiye Kararı, Üye Devletlerin STK'lar da dahil olmak üzere insan hakları savunucuları için elverişli siyasi ve kamusal ortamın yaratılmasının önemini vurgulamaktadır. Böyle bir ortam, STK'ların ve diğer insan hakları savunucularının çalışmalarını özgürce yürütmelerine olanak tanımaktadır.

Canlı ve güçlü bir sivil toplumu teşvik etmek, aynı zamanda AB'nin küresel insan hakları politikasının bir parçasıdır. Avrupa Birliği Konseyi, 2021'de insan hakları savunucularına ve STK'lara verdiği desteği yenilemiş ve sivil toplum için elverişli bir ortam yaratmak amacıyla desteğini güçlendirmeyi taahhüt etmiştir. (European Union Agency for Fundamental Rights, 2021: 5) İnsan hakları savunucularına ilişkin AB yönergeleri, insan hakları savunucularını desteklemede AB eylemini geliştirmek için pratik öneriler sunmaktadır ancak mühim olan nokta teoride desteklenen eylemin pratik olarak uygulanmasıdır.

AB'nin sivil toplumla önemli iletişim araçlarından birincisi sivil diyalog çalışmaları ve ikincisi de sivil topluma dağıldığı fonlardır. Sivil diyalog özellikle STK'ların AB seviyesinde katılımı ve AB vatandaşlarının sesini durumasını desteklemektedir. AB fonları ise sivil toplumun yerel, ulusal ve Avrupa seviyesindeki faaliyetlerini destekleyen önemli bir araç olarak belirtilebilir. Sivil toplum ve AB ilişkisini daha iyi anlamak için bu iki araç daha ayrıntılı olarak incelenecektir.

2.3.1. Sivil Diyalog

AB seviyesinde STK'ların rolü ve katkısı, özellikle 90'lar süresince Avrupa kurumları tarafından giderek daha fazla kabul görmeye başlamıştır. Son 20 yılda, Avrupa kurumları ve STK'lar arasında, yaygın olarak “sivil diyalog” olarak adlandırılan, yapılandırılmış diyalog uygulamaları geliştirilmiştir. Sivil diyalogun gelişimi,

- Komisyonun Yönetişim Üzerine Beyaz Kitabı²;
- Danışmaya İlişkin Asgari Standartlar³;
- Katılımcı demokrasiye ilişkin 47. Maddenin⁴ Avrupa Anayasa Antlaşması'na nihai olarak dahil edilmesi ile önemli ilerlemeler kaydetmiştir.

STK'lar ile AB kurumları arasındaki ilişki, gayri resmi lobi çalışmalarından daha resmi ve yapılandırılmış diyaloga kadar uzanmaktadır. AB mevcut durumda STK'larla diyalog konusunda oldukça yumuşak bir yaklaşım benimsemiştir. Bu yaklaşımın bazı özellikleri aşağıda belirtilmektedir:

- Sivil diyalogun AB Antlaşması'nda yasal bir temeli yoktur ancak sivil toplumla iletişimde Komisyon'un uyması gereken Asgari İstişare Standartları tanımlanmıştır. Zamanlama, tanıtım ve geri bildirim konuları bu standartlar arasında öne çıkmaktadır.

² Beyaz Kitap 2001 yılında yayınlanmıştır ve sivil diyalogun temellerini oluşturan açıklamalar içermektedir. COM (2001) 428: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/DOC_01_10

³ Danışmaya İlişkin Asgari Standartlar AB Kurumları ve toplum arasındaki etkileşimin çerçevesini çizmektedir COM (2002) 704: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52002DC0704>

⁴ Katılımcı demokrasiye ilişkin 47. madde (Lizbon Antlaşması ile AB Antlaşması'nın 11. Maddesi olarak eklenmiştir) sivil toplum kuruluşlarının yinelenen talepleri sonucunda Antlaşma'ya dahil edilmiştir.

- Sivil toplumla ilişkilerde mevcut diyalog çerçevesi genel olarak Komisyon uygulamalarını hedeflemektedir ve Konsey ve Parlamento nezdinde genel bir çerçeve bulunmamaktadır;

- Komisyon, 1990'larda STK'ların temsil edilebilirliğini tanımlamak için bazı girişimlerde bulunmuştur. Ancak, Birleşmiş Milletler veya Avrupa Konseyi'nde olduğu gibi kriterleri karşılayan kuruluşların bir listesinin oluşturulmasına veya bir akreditasyon sisteminin oluşturulmasında başarılı olamamıştır.

- AB kurumlarının sivil toplumu genellikle ekonomik aktörleri de içeren de geniş bir açıdan tanımlaması iş dünyası ve kamu yararına çalışan kuruluşları arasında güç dengesizliğine yol açacak bazı sorunları da beraberinde getirmektedir.

AB ile Sivil diyalog, etki ve daha geniş halka açıklık açısından farklılık gösteren çok geniş bir uygulama yelpazesini kapsar. Bunlar arasında öne çıkan uygulamalar:

- Avrupa seviyesinde çalışan çeşitli STK'ların Komisyon ile karşılıklı olarak mutabık kalınan bir gündeme dayalı olarak iki yılda bir yapılan toplantıları

- “Your voice in Europe” web sitesi aracılığıyla düzenlenen açık elektronik istişareler, çoğu büyük politika girişiminde gerçekleştirilmektedir.

- Yurttaş panelleri, farklı üye ülkelerden sınırlı sayıda yurttaşı bir araya getirerek kamu yararına bir konuyu tartışma platformu sağlamaktadır.

- AB Ticaret Genel Müdürlüğü, konu ile ilişkili sivil toplumla yapılandırılmış ve düzenli bir “Sivil Toplum diyalogu” kurmuştur. Bu diyalogla sivil toplum, Avrupa Komiserleri, üst düzey yetkililer ve müzakereciler ile ticari konularda toplantılara katılabilmektedir.

- Avrupa Parlamentosu tarafından sivil toplum kuruluşlarını etkileyen gelişmeler veya sorunlarla ilişkili olarak önemli konular hakkında halka açık oturumlar düzenlenmektedir (örn. Anayasa Antlaşması, Mali Düzenleme, Toplumsal Cinsiyet Enstitüsü) (Elodie ve Fazi, 2006).

AB ile sivil diyalogun özellikle son 30 yılda gelişmesi, AB vatandaşlarının Avrupa projesine katılımını güçlendirmeye katkıda bulunmuştur ve sivil toplum ile ilişkilerin güçlenmesini sağlamıştır ancak bu diyalogun önünde hala bazı engeller de bulunmaktadır. AB STK'larını Avrupa tartışmalarına aktif ve daimi olarak dahil etme

zorluğu, yerel sivil toplumun lobi çalışmalarından göreceli olarak uzak kalması ve STK'ların bu sürece özel sektör aktörleriyle aynı derecede erişiminin olmaması bu zorluklara verilebilecek örnekler arasındadır. Ayrıca, sivil diyalog dahilinde AB kurumlarının talepleri (uzmanlık ve verimlilik) ile STK'lardan beklentiler (daimi katılım ve açıklık) arasında gerilimler bulunmaktadır. Bu nedenle, STK'ların AB ile sivil diyalog kapsamında gerçek bir etkiye sahip olması ve ilişkinin yalnızca bir halkla ilişkiler uygulamasının ötesine geçmesini sağlamak için her iki tarafın da atması gereken adımlar bulunduğu belirtilebilir.

2.3.2. AB'de STK Fonları

STK'lar için AB finansman kaynaklarının yaklaşık %80'i AB ülkelerinin kendileri tarafından yönetilmektedir. Geri kalan kaynaklar ise Komisyon veya diğer AB organları tarafından yönetilmektedir. Aşağıda 2021-2027 Çok Yıllı Mali Çerçevesi kapsamında AB'de bulunan STK'ların fon almak için başvurabileceği konulara ve fon programlarına değinilmiştir:

- **Sosyal içerme, cinsiyet eşitliği ve fırsat eşitliği (European Social Fund Plus programı):** Avrupa Sosyal Fonu Artı (ESF+), daha sosyal ve kapsayıcı bir AB inşa etmek amacıyla AB'nin insanlara yatırım yapmak için kullandığı ana araçtır. ESF+, bu alanlardaki yapısal reformlar da dahil olmak üzere AB'nin istihdam, sosyal, eğitim ve beceri politikalarına önemli bir katkı sağlamaya devam edecektir. Fon ayrıca AB'nin koronavirüs salgınından sosyo-ekonomik açıdan toparlanmasının temel taşlarından biri olacaktır. Uyum politikasının bir parçası olarak ESF+'ın, AB'de ekonomik, bölgesel ve sosyal uyumu destekleme misyonunu da sürdürmesi ve Üye Devletler ve bölgeler arasındaki farklılıkları azaltması hedeflenmektedir. Bu alanlarda çalışan STK'lar ESF+ desteğinden yararlanabilir. Bu fonlar, bir AB bölgesi veya ülkesindeki yönetim yetkilileri tarafından yönetilir.

- **Kültür ve medya (Creative Europe programı):** Creative Europe, yenilikçi sınır ötesi girişimler yoluyla teknolojik ve sanatsal olarak gelişme fırsatları sunarak Avrupa'nın kültürel ve yaratıcı sektörlerinin potansiyelini optimize etmeyi ve Avrupa eserlerini değiş tokuş etmeyi, ortaklaşa üretmeyi ve bunları geniş izleyici kitlelerine erişilebilir kılmayı hedefler. Yaratıcı Avrupa programı, Avrupa görsel-işitsel, kültürel ve yaratıcı sektörüyle ilgili girişimleri desteklemektedir. Program Kültür ve medya

(MEDIA) olmak üzere iki alt programdan oluşmaktadır. Kültür alt programı iş birliği projeleri edebi çeviri, ağlar ve platformlar gibi fırsatları kapsar. MEDIA alt programı ise AB film ve görsel-işitsel endüstrilerinin çalışmalarının geliştirmelerine, dağıtım ve tanıtımlarına yardımcı olmak için mali destek sağlar. Aynı zamanda eğitim ve film geliştirme planlarını da finanse eder. Yaratıcı Avrupa programı, Avrupa Eğitim ve Kültür Yürütme Ajansı (EACEA) tarafından yürütülmektedir.

• **Vatandaşlığı ve sivil katılımı teşvik (Citizenship, Equality, Rights and Values programı):** Bu program, hukukun üstünlüğüne dayalı, hak temelli, demokratik, eşit ve kapsayıcı toplumları sürdürmek ve geliştirmek için AB antlaşmalarında ve AB Temel Haklar Şartı'nda yer alan hak ve değerleri korumayı ve geliştirmeyi hedefler. Vatandaşlık, Eşitlik, Haklar ve Değerler programı (CERV), AB Antlaşmalarında ve Temel Haklar Şartı'nda yer alan Birlik haklarını ve değerlerini korumayı ve geliştirmeyi amaçlar. Program, hukukun üstünlüğüne dayalı açık, hak temelli, demokratik, eşit ve kapsayıcı toplumların sürdürülmesine ve geliştirilmesine katkıda bulunacaktır. Program EACEA tarafından yürütülmektedir.

• **Adalet (Justice programı):** Programın hedefi, hukukun üstünlüğüne, karşılıklı tanıma ve güvene dayalı bir AB adalet alanının daha da geliştirilmesini desteklemektir. Bunun yanında program, adalete erişimi kolaylaştırmak ve medeni ve cezai konularda adli eğitim ve adli işbirliğini ve ulusal adalet sistemlerinin etkinliğini teşvik etmektedir. Program doğrudan Komisyon tarafından yürütülmektedir.

• **Araştırma ve yenilikçilik (Horizon Europe programı):** Horizon Europe, araştırma ve yenilik için AB çerçeve programıdır. Araştırmada mükemmelliği teşvik eder ve yeşil, sağlıklı ve dirençli bir AB sağlamak için gereken sistemik değişiklikleri yönlendirmek amacıyla üst düzey araştırmacılara ve yenilikçilere temel destek sağlar. STK'lar, AB'nin araştırma için başlıca finansman programı olan Horizon Europe kapsamındaki projelere başvurabilirler. Bu program, kuruluşlar veya bireyler tarafından yürütülen çok sayıda alanda araştırma projelerini destekler.

• **Kalkınma ve insani yardım:** STK'lar, Komisyonun uluslararası işbirliği ve kalkınma ile ilgilenen bölümü (INTPA) tarafından yönetilen tematik veya bölgesel programların çoğu kapsamında fon alabilir. STK'lar ayrıca, Komisyonun insani yardım ve sivil koruma (ECHO) ile ilgilenen departmanı aracılığıyla insani yardım ve sivil koruma faaliyetleri için finansman sağlamaya uygundur.

• **Ulaşım, enerji ve bilgi ve iletişim teknolojisi (Connecting Europe Facility programı):** Enerji, ulaşım ve bilgi ve iletişim teknolojisi ile ilgili projeleri finanse eden Connecting Europe Facility (CEF) programının bazı finansman alanları STK'lara açıktır. CEF kolları, Avrupa İklim, Altyapı ve Çevre Yürütme Ajansı (CINEA) ve Avrupa Sağlık ve Dijital Yürütme Ajansı (HaDEA) tarafından yürütülmektedir.

• **Eğitim, öğretim, gençlik, spor ve dayanışma (Erasmus+ ve European solidarity corps programları):** Erasmus+, AB'nin Avrupa'da eğitim, öğretim, gençlik ve sporu destekleme programıdır. Bu program, AB ve ortak ülkelerde yükseköğretim alanında çalışan öğrenciler, araştırmacılar ve akademisyenler, üniversitelerin yanında STK'lar için de birçok fon olanağı sağlamaktadır. European Solidarity Corps ise, çeşitli alanlarda dayanışma faaliyetlerine katılmak isteyen gençler için bir AB finansman programıdır. Programın ana temaları, dezavantajlı kişilere yardım etmekten ve insani yardım sağlamaktan AB ve ötesinde sağlık ve çevre eylemlerine katkıda bulunmaya kadar uzanmaktadır. STK'lar bu program dahilinde koordinatör ve evsahibi kuruluşlar olarak yer alabilirler (European Commission, 2021a: 1).

AB'nin 2021-2027 Çok Yıllı Mali Çerçevesi Avrupa Kalkınma Fonu da dahil olmak üzere AB27 için 1.211 trilyon Euro olarak kabul edilmiştir. Bir önceki mali çerçevede yer alan bazı programlara devam edilmesinin yanında, AB finansmanı, yeşil ve dijital geçişler de dahil olmak üzere AB'nin politika alanlarında yeni ve güçlendirilmiş önceliklere yönelik oluşturulmuştur. Uyum politikası ve ortak tarım politikası, Avrupa'nın ekonomik iyileşmesine ve AB'nin yeşil ve dijital hedeflerine katkıda bulunmalarını sağlamak için önemli miktarda finansman almaya ve modernizasyondan geçmeye devam edecektir.

Toplamda, uzun vadeli bütçe kapsamındaki AB harcamalarının yaklaşık üçte birinin yeni ve güçlendirilmiş politika alanlarına katkıda bulunması kararlaştırılmıştır. Yeni kurtarma aracı kapsamındaki finansman, AB üye ülkelerinin COVID-19 krizinin sonuçlarının üstesinden gelmesine yardımcı olmaya, modernizasyon ve dayanıklılığı güçlendirmeye yönelik fonlar içermektedir (European Commission, 2021a: 1).

STK'lara sağlanan finansal destek ile ilişkili bazı eleştiriler de bulunmaktadır. NGO Monitor'e göre AB'nin sivil topluma fon desteğinin karmaşık ve yetersiz koordine edilmiş doğası ve STK'lar ile diğer türdeki kuruluşlar arasında ayrım yapan

konsolide bir veri tabanının olmaması nedeniyle, sivil toplum kuruluşlarına sağlanan AB fonlarının tam miktarını veya oranlarını belirlemek mümkün değildir.

Avrupa Parlamentosu'nun Bütçe Kontrol Komitesi'nin 2019 yılında yayınladığı rapora göre ödemelere ilişkin bilgilerin ayrı Komisyon departmanları tarafından yönetildiğini ve yayınlanmadığı belirtilmiş ve bunun Komisyon ve AB Mali Şeffaflık Sistemi veri tabanı ile belirgin bir şeffaflık eksikliğine yol açtığı savunulmuştur. Buna ek olarak, AB fonları söz konusu olduğunda Komisyon'un sözleşme gerekliliklerine uygun olarak şeffaflık ve hesap verebilirliği sağlamadığı belirtilmektedir (Ackermann vd., 2019).

Avrupa Parlamentosu'nun AB 2018 Finansal Yılı bütçe uygulaması ile ilgili 2020 yılında yayınladığı raporda ise Birlik fonlarının STK'lar tarafından uygulanmasına ilişkin şeffaflığını artırabileceği, STK'ların diğer yararlanıcılarla aynı şeffaflık gerekliliklerine tabi olduğu vurgulanmıştır. Bu çerçevede Komisyon, STK'lar tarafından uygulanan fonların kullanımını izlemeye yönelik sistemlerini geliştirmeye ve Mahkeme'nin tavsiyeleri doğrultusunda kural ve prosedürlerin doğru ve tutarlı bir şekilde uygulanmasını sağlamaya ve doğrulamaya davet edilmiştir. Buna ek olarak, raporda sağlanan fonların hangi faaliyetlerde kullanıldığının takibi üzerine de eleştiriler bulunmaktadır. Özellikle AB dışına sağlanan fonların kullanımında önemli bir kriterin fon sağlanan ülkede hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygı olması gerektiğinin altı çizilmiş, Komisyon'un, Birlik fonlarının dağıtımından önce fan sağlanacak kuruluşların herhangi bir terörizm ve/veya dini ve siyasi radikalleşme biçimiyle bağlantılı olmadığını doğrulaması gerektiği belirtilmiştir (European Parliament Committee on Budgetary Control, 2020).

AB tarafından sivil topluma sağlanan fonlar incelendiğinde, AB'nin özellikle Komisyon aracılığıyla sivil toplum faaliyetlerine büyük destek sağladığı gözlemlenebilir ancak özellikle şeffaflık, fonlara eşit ulaşım ve fonların yol açabileceği negatif sonuçlarının izlenmesi hususlarında önemli eksikler bulunması sivil diyalogu sekteye uğratabilme potansiyeline sahiptir. Başka bir çekince ise AB fonlarından yararlanan STK'ların AB fonlarına bağımlılıkları sebebiyle faaliyetlerini Komisyon tarafından belirlenen çerçevelerde gerçekleştirmeleri ve özellikle insan hakları konusunda çalışmalarının yüzeysel seviyede kalması tehlikesidir. Fonların etkin kullanımı doğru araçlarla incelenmesi önem arz etmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİVİL TOPLUM VE İNSAN HAKLARI ARASINDAKİ İLİŞKİYİ

İNCELEYEN LİTERATÜR

Bu çalışmada sivil toplum ve insan hakları arasındaki ilişkiyi inceleyen literatür taraması, öncelikle temel kavramların belirlenmesi için yerel, bölgesel ve uluslararası seviyede insan hakları ile ilişkili çalışan kurum ve kuruluşların kaynaklarına ulaşılması ile başlamıştır. BM, Avrupa Konseyi ve Avrupa Komisyonu'nun yayımladığı rapor, kılavuz ve yayınlar literatür taramasının önemli kaynaklarını oluşturmaktadır. İnsan hakları ve STK'lar ile ilgili akademik dergiler, bildiriler, makaleler ve kitaplar literatür taramasının temel taşlarını oluşturmaktadır.

İnsan hakları ve STK'lar arasındaki ilişkiyi daha iyi anlamak, gelecekteki yönelimleri ortaya koymak ve ilerlemesine katkıda bulunmak adına, konuyu ele alan çalışmaların araştırılması, incelenmesi ve bulgularının ortaya konması önem arz etmektedir. Sivil toplum ve insan hakları arasındaki ilişkiyi inceleyen literatür taraması dahilinde alan temelli inceleme çeşitlerinden biri olan bibliyometrik analiz (Paul ve Criado, 2020) uygulanmıştır. Bibliyometri, bilimsel çalışmaların temel dinamiklerinin nicel yöntemler ile incelenmesini amaçlayan bir yaklaşımdır (Yalçın ve Esen, 2016: 101).

Aşağıdaki tabloda literatür özetinin kaynakları yıl, incelenen ülke veya bölge, incelenen STK türü ve insan hakları türü olarak sınıflandırılmıştır.

Tablo 2: Sivil Toplum ve İnsan Hakları Arasındaki İlişkiyi İnceleyen Literatür Özeti Kaynakları

Yazar	Makale/Rapor	Yıl	İncelenen Ülke veya Bölge	İncelenen STK Türü	İncelenen İnsan Hakları
Jan Wouters vd.	Human Rights NGOs: Role, Structure and Legal Status	2001	Genel	Genel	Genel
James Ron vd.	Transnational Information Politics: NGO Human Rights Reporting	2005	UAÖ'nün aktif olarak çalıştığı ülkeler	Uluslararası İnsan Hakları STK'sı	Medeni ve siyasi haklar
George E. Edwards	Assessing The Effectiveness of Human Rights Non-Governmental Organizations (NGOs) From the Birth of the United Nations To the 21st Century: Ten Attributes of Highly Successful Human Rights NGOs	2009	BM Ülkelerinde yer alan STK'lar	İnsan Hakları STK'ları	Genel
Markus Thiel	European Civil Society and the EU Fundamental Rights Agency: Creating Legitimacy through Civil Society Inclusion?	2014	AB	İnsan Hakları STK'ları ve AB'deki insan haklarını gözetleyen kurumlar	Temel Haklar
Mary Llewellyn-Fowler vd.	Bread and butter' human rights: NGOs in Fiji Development in Practice	2010	Fiji	İnsan Hakları STK'ları	Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar
Gaëtan Cliquenois vd.	The Economic, Judicial and Political Influence Exerted by Private Foundations on Cases Taken by NGOs to the European Court of Human Rights: Inklings of a New Cold War'?	2016	Rusya, Çeçenistan, Ukrayna	Temel Hakları koruyan ve çeşitli uluslararası fonlardan yararlanan ulusal STK'lar	Temel haklar, azınlık hakları, işkence, adil yargılanma
M. Nazan Arslanel vd.	Türkiye'de İnsan Haklarını Koruma Amaçlı Sivil Toplum Örgütleri	2011	Türkiye	Politik, ekonomik, sosyal ve kültürel hakları koruma amaçlı ulusal seviyede STK'lar	Genel
Michael H. Posner vd.	The Status of Human Rights NGOs	1994	Çin, Singapur, Mısır, Meksika, Sri Lanka, Tunus	İnsan Hakları STK'ları	Genel
Erdal Abdulhakimoğlu arı vd.	Bir Hükümet Dışı Kuruluş Modeli Olarak Uluslararası Af Örgütü ve İnsan Haklarının Gelişimine Katkısı	2006	UAÖ'nün aktif olarak çalıştığı ülkeler	Uluslararası İnsan Hakları STK'ları	Medeni ve siyasi haklar
Gastón Chillier vd.	The Global Human Rights Movement in The 21st Century: Reflections From The Perspective of A National Human Rights NGO From the South	2014	Arjantin	Centre for Legal and Social Studies, İnsan Hakları alanında çalışan STK	Medeni ve siyasi haklar
Ana Bracic	Reaching the Individual: EU Accession, NGOs, and Human Rights	2016	Hırvatistan, Slovenya	-	Azınlık Hakları (Romenler)
Lloyd Hitoshi Mayer	NGO Standing and Influence in Regional Human Rights Courts and Commissions	2011	Avrupa, Amerika ve Afrika	İnsan Hakları STK'ları	Genel
Lina Marcinkutė	The Role of Human Rights NGO's: Human Rights Defenders or State Sovereignty Destroyers?	2011	Genel	İnsan Hakları STK'ları	Genel
Amanda Murdie	The impact of humanrights NGO activity on human right practices	2009	Tüm dünya	Uluslararası İnsan Hakları STK'ları	Siyasi haklar
Anastasia Greenberg	Is Talk Cheap? Empirical Approaches to Assessing the Impact of Human Rights Advocacy Organizations	2018	-	Uluslararası İnsan Hakları STK'ları	Siyasi haklar
Axel Marx vd.	Quantitative Analysis of Factors Hindering or Enabling the Protection of Human Rights	2016	-	-	Dernek ve kolektif pazarlık hakları
Nicolas David vd.	The positive and negative human rights impacts of non-state actors	2014	AB	Devlet dışı aktörler	Genel
Emilie M Hafner-Burton vd.	Seeing Double: Human Rights Impact Through Qualitative and Quantitative Eyes	2009	145 Dünya ülkesi	Uluslararası İnsan Hakları STK'ları	Siyasi haklar
Olanrewaju Oluwaseun	Critical theory and the influence of non-governmental organizations on human rights in Nigeria	2017	Nijerya	STK'lar	Genel

Kaynak: Literatür taraması dahilinde elde edilen kaynakların sınıflandırılması ile yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ülkelerin ihtiyaçlarına göre STK'ların görevleri ve çalışma alanları değişkenlik göstrebilmektedir, fakat STK'ların meşruiyetlerini ispat etmeleri için uymaları önerilen birtakım ahlaki nitelikler vardır. Wouters ve diğerleri, insan hakları STK'larının görevlerini, yapılarını ve pozisyonlarını inceleyerek STK'ların devlet dışı kurumlar olarak uluslararası seviyede legal çalışmalarının artış göstermesiyle meşruiyet ve itimatlılıkla ilişkili hususlardaki kimi sorunlarına değinmektedir (Wouters ve diğerleri, 2001). Edwards ise BM'nin, diğer devletlerarası organizasyonların ve ulus devletlerin hangi STK'ların legal, denklik alabilecek, vergi avantajı sağlayabilecek veya fon sağlamaya değer olduğunu bilmeleri gerektiğini belirtmektedir (Edwards, 2009).

STK'ların legal pozisyonlarını ve sorumluluklarını daha iyi bir seviyeye getirmek amacıyla tutum normlarının yükseltilmesi önerilmektedir. Devlet dışı kurumların tutumlarını tanzim etmeyle ilişkili daha önceden gerçekleştirilen teşebbüslerin gözden geçirilmesiyle ilerleme kaydedilebilir ancak, STK'lara karşı kimi ulus devletlerin bunun gibi normları kendi menfaatleri için kullanabilme tehlikesi göz ardı edilmemelidir (Wouters ve diğerleri, 2001:13). Edwards da bu tezi destekler nitelikte iç ve dış faktörler sebebiyle oluşabilecek meselelerin aşılabilmesi amacıyla, insan hakları alanında çalışan STK'ların belli başlı hususiyetlerinin olması ve STK tutum normlarına uymalarını tavsiye etmektedir. İnsan hakları alanında çalışan liyakatli STK'ların nitelikleri, insan haklarını savunmak hedefiyle net bir özgörev bilincinde olmak, netice odaklılık, kâr amacı gütmemek, insan hakları ilkelerine ve yasalara saygılı bir şekilde çalışmak, özgür ve yansız olmak, yardımda bulunmaya gönüllülük, yeterli ve uygun şekilde fonlanmak, transparan ve denetime açık olmak, değişime uyum sağlayabilmek ve güvenilir olmaktır (Edwards, 2009:173).

Yazında insan hakları ve STK ile ilgili kaynaklar tarandığında UAÖ en çok göze çarpam STK'lardan biridir. Organizasyonun faaliyet gösterdiği ülkelerin göreceli olarak fazla olması ve basın gücünün olması sebepleriyle insan hakları ile ilişkili alanlarda tesiri güçlüdür, fakat UAÖ'nün kritik edildiği özellikleri de vardır. Kimi çalışmalar STK'ların insan hakları ile ilişkisini UAÖ'nün faaliyetlerini baz alarak ölçme girişiminde bulunmuşlardır.

Abdulahakimoğulları ve diğerleri, UAÖ'nün ağırlıklı olarak sivil ve medeni haklar üzerine çalıştığı ve çalışmalarında sosyo-ekonomik insan haklarına daha az yer

verdiği için eleştirildiğini belirtmektedir. Abdulhakimoğulları ve diğerleri, UAÖ gibi devletlerarası kurumlarda söz hakkı olan hükümet dışı organizasyonların, uluslararası hukuksal statülerinin ve buna bağlı olarak hak ve yükümlülüklerinin sınırlarının tespitinin yapılamamış olmasını, sivil toplumun gelişmesinin ve demokrasinin globalleşmesinin önünde bir noksanlık olarak yorumlamıştır (Abdulhakimoğulları ve diğerleri, 2006).

Ron ve diğerleri, uluslararası seviyede hak savunucu gündeminde bulunan konuların ve global alanda etkin STK'ların faaliyet gösterdikleri alanların en ivedikli hususlara göre mi yoksa farklı etmenlere göre mi şekillendiğini araştırmak için 1986-2000 seneleri dahilinde UAÖ'de aktif görev alan bireylerle mülakatlar yapmış ve organizasyonun faaliyet gösterdiği ülkelerle ilgili hazırladığı raporları incelemiştir. Bu araştırma sonucunda, kurumun hazırladığı raporların sayısının incelenen ülkelerdeki insan haklarının ihlal koşulları ile ilgili olmasının yanında, devletin medya üzerindeki tesiri, ABD tarafından yapılan askeri destekler, devletin gücü gibi diğer etmenlerin de mühim olduğu yargısına ulaşılmıştır. Organizasyonun, savunuculuk çalışmalarını yüksek seviyeye çıkarmak, farkındalığı artırmak ve uluslararası standartlara yön vermek için kimi ülkelerde diğerlerine göre daha çok raporlamada bulunduğu gözlemi yapılmıştır (Ron ve diğerleri, 2005).

Hafner-Burton ve diğerleri ise, insan hakları alanında uluslararası güce sahip UAÖ'nün faaliyet gösterdiği bölgelerde potansiyel finansal kaynakları domine ederek yerel seviyede çalışan diğer sivil toplum hareketlerine gelebilecek bağışların önünü kesme riskinden bahsetmektedir. Fakat, bahsedilen hipotezin kanıtlanması ve genel geçer bir yorum yapılabilmesi için bu hususla ilgili daha kapsamlı çalışmalar gerçekleştirilmesi gerektiğinin altını çizmektedir (Hafner-Burton ve diğerleri, 2009).

STK'ların insan hakları ile ilişkisini incelemek ve etkilerinin ölçümünü yapabilmek, bu husus ülkelerin iç politikaları ve devlet yapılarıyla da ilgili olduğu için çetin bir konudur. Etkiyi ölçmek ancak yerel gerçeklikler göz önünde bulundurularak gerçekleştirilebilir. Yazında STK'ların olumlu ve olumsuz tesirinin yanında, STK'ların çalışmalarının gerçekte beklenen hedef ve amaçlara göre şekillenip şekillenmediği konusunda ihtirazlar da yer almaktadır.

Thiel, AB'de Lizbon Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden itibaren Temel Haklar Şartı ve Temel Haklar Ajansı gibi insan hakları kuruluşlarının yasal olarak

bağlayıcı bir hale gelmesiyle birlikte sivil toplum kapsamında insan hakları ile ilişkilerine odaklanmaktadır. Araştırma, sivil toplum ile Temel Haklar Ajansı'nın ilişkisini incelemekte, AB'nin katılımcı haklar rejiminin yasallık seviyesini mülakat verileri ile analiz etmektedir. Thiel, AB kurumları ve karar verme süreçlerinde bürokrasinin yüksek olmasına bağlı olarak, sivil toplumun AB politikalarını meşru kılmak amacıyla kullanılması riskine dikkat çekmektedir (Thiel, 2014).

Şayet Cliquennois ve diğerleri AB dışında farklı bir yörede araştırma yapmışlardır ancak emsal nitelikte bir kanıya varmışlardır. Rusya'da faaliyet gösteren ve kimi uluslararası bağış fonları alan STK'lardan bir örneklem oluşturulmuş ve bu STK'ların Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) 'ne yaptığı başvuru davaları incelenmiştir. Araştırma kapsamındaki bu davaların AİHM'nin kararlarına müessir olmasına ek olarak benzer davalar için karar alma süreçlerini de etkilediği savunulmaktadır. Makale kapsamında, bazı davaların AB ve ABD'nin politik çıkarlarına yarayacak şekilde sonuçlandığı ve bu sonuçların bahsedilen yörelerde kargaşaya ve istikrarsızlığa sebep olduğu belirtilmektedir (Cliquennois ve diğerleri, 2016). Bahsi geçen durumlar başka bölgelerde oluşmasına rağmen, Cliquennois ve diğerlerinin Thiel'i destekleyecek benzer kanıtlara vardığı gözlemlenebilir. Bu durumlarda kazanılan davaların yerel seviyede pozitif bir tesir oluşturmak için mi yoksa siyasi gündemi yönlendirmek için mi desteklendiği konusunda çekinceler bulunmaktadır.

Sivil toplumun insan haklarına olan etkisini ölçmek için gerçekleştirilen ampirik araştırmalar gözlemlendiğinde bir ülkede insan hakları organizasyonlarının niceliğiyle CIRI insan hakları güçlendirme endeksi arasındaki oranın ilişkisini inceleyen Murdie'nin çalışması göze çarpmaktadır. 1978, 1988 ve 1998 yılları dahilinde gerçekleştirilen bu çalışma, zaman içinde insan hakları ve sivil toplum arasındaki ilişkideki değişiklikleri incelemektedir. Bu kapsamda, CIRI Human Rights Empowerment Endeks Skoru bağımlı değişken olarak seçilmiştir. Nüfus, kişi başına düşen GSYİH, ticarete dışa açıklık, demokrasi, ülkenin İngiliz Kolonisi olup olmaması, sol rejim ile yönetilip yönetilmemesi, iç savaş ve uluslararası savaşlar ile insan hakları organizasyonlarına üyelik ise bağımsız değişkenleri oluşturmaktadır. Nicel analiz sonucuna göre, insan hakları kuruluşlarının insan hakları performansına orta seviyede tesir ettiği tezi bulunmuştur (Murdie, 2009).

İnsan hakları organizasyonlarının aktivitlerini insan haklarıyla ilişkili uygulamaları ve bunların sonuçlarıyla doğrudan ilişkilendirmeye yönelik ampirik yazını gözden geçiren çalışması ile Greenberg bu alandaki çalışmalara yeni bir bakış kazandırmıştır. Araştırma, insan hakları STK'larının basın vasıtasıyla insan hakları ihlalleri gerçekleştiren devletlerin ismini karalama çalışmalarını odak noktası olarak belirlemiştir. Greenberg, insan hakları STK'larının uluslararası güçlü aktörler haline gelmelerinin önünün açılması gibi belirli koşullar sağlandığında, STK'ların insan hakları üzerinde olumlu yönde etki sağlayabileceklerini açıklamaktadır. Fakat, STK'ların insan haklarının gelişimine veya korunmasına fayda sağlayabilmelerinin, kendi faaliyetlerinin insan haklarına ne yönde etki ettiğini kavrayabilmelerine ve çalışmalarını neden sonuç ilişkisi kapsamında daimî olarak revize etmelerine bağlı olduğunu vurgulamaktadır (Greenberg, 2018).

Marcinkutė ise araştırmasında STK'ların ülkelerin milli egemenliği ve insan haklarının korunması üzerindeki tesirinin göreceli olarak değişebileceğini açıklamaktadır. Bu kapsamda, sivil toplumun devlet üzerine etkisinin çeşitli faktörlere göre değişkenlik gösterdiğini belirtmiştir. Ülkedeki siyasi rejim, ekonomik ve sosyal gelişmeler, kültür, gelenek ve görenekler, ülkenin milli egemenliğinin anlaşılma şekli ve hükümetin STK'lara yaklaşımı bu faktörleri oluşturmaktadır. Bu faktörlerin yanında STK'ların cinsi, gücü, kapsamı ve aktiflik durumu ile ilişkili olarak etki seviyelerinin de farklılık göstereceği göz ardı edilmemelidir (Marcinkutė, 2011).

Teorik çerçeve olarak eleştirel teoriyi merkezine alan Oluwaseun, olay çalışması olarak STK ve insan haklarının paralel olarak gelişim ilişkisini Nijerya'da gözlemlemiştir. Yapılan analiz sonucunda, STK'ların insan hakları ihlalleri ile ilişkili hususlarda mücadelerinin haklı olduğu kanısına varmıştır. Nijerya'da yer alan STK'lar insan haklarının korunmasında bir takım olumlu etkiler yaratmalarına rağmen insan hakları STK'larının belagatları ile ülkedeki insan haklarını geliştirme hususundaki çalışmaları arasında yeterli derecede olumlu bir bağlantı kurulamamıştır. STK'ların insan hakları üzerinde önemli sayılabilecek seviyede bir tesirde bulunamamalarının sebebinin, güdülenimlerinin yeterli derecede olmasına rağmen karşılaştıkları meşakkatlarla ilgili olabileceği belirtilmiş ve Nijerya'da STK'ların insan haklarını korumada mühim bir etki yaratabilmeleri için atılması gereken önemli adımların altı çizilmiştir (Oluwaseun, 2017).

David ve diğerkleri, devlet dışı kuruluşların insan haklarına olan negatif ve pozitif etkilerini analiz edebilmek amacı ile kavramlar arasında bir eşleştirme oluşturarak etki konusunda nesnel bir görüş açısına yönelmiştir. Araştırma dahilinde, insan hakları savunucularının ve STK'ların insan haklarının izlenmesi ve korunması aşamasında marjinal gruplar, yoksullar ve bunun gibi devlet kurumları ile uluslararası kuruluşlar aracılığıyla erişilemeyen toplumun çeşitli kesimleriyle doğrudan çalışmadaki önemli sorumlulukları da dahil olmak üzere birçok pozitif yönlü etkisine dikkat çekilmiştir. İnsan hakları savunucuları ve STK'lar insan hakları ihlallerinden mağdur olan kişileri desteklemekte, yerel seviyedeki eşitsizliğe karşı faaliyetlerde bulunmakta ve seçimleri gözlemlemektelerdir. Bunun yanında, uluslararası kurumlar, AB kurumları, diğerk bölgesel örgütler ve devletler ile lobi oluşturmak için etken rol oynamaktadırlar. Ancak, STK'ların kendi gündemlerini dayatmaları, kimi insan haklarını seçici olarak geliştirmeleri, bazı konularda önyargılı olma eğilimleri, kurumsal şeffaflık eksiklikleri bu kurumların olumsuz sayılabilecek yönleri olarak belirtilmiştir. Sivil toplumun insan hakları üzerine pozitif ve negatif etkisini gözlemlemenin oldukça karmaşık ve çok katmanlı bir çalışma gerektirdiği belirtilmektedir (David ve diğerkleri, 2014).

Farklı coğrafyalarda gerçekleştirilen araştırmalar sivil toplumu perçinlemenin önemini vurgulamaktadır. Mayer, Amerika, Afrika ve Avrupa'da yer alan bölgesel insan hakları mahkemelerine başvuruda bulunan STK'ların niceliğini ve bu davalara müdahil olma durumlarını 2000-2009 yılları kapsamında incelemiştir. Mayer bu araştırma ile, insan hakları davaları süreçlerinde STK'ların aktif faaliyetlerinin bilhassa baroların bulunmadığı yerlerde insan hakkı mağduriyeti yaşayan bireylerin haklarını korumadaki mühim sorumluluklarını belirtmiştir (Mayer, 2011). Posner ve diğerkleri ise araştırmasında, Singapur, Sri Lanka, Çin, Mısır, Tunus ve Meksika gibi kimi gelişmekte olan ülkelerde insan hakları STK'larına getirilen yasal sınırlamaların bu kuruluşların yerel seviyedeki faaliyetlerinin önünde engel oluşturduğunu gözlemlemiştir. Posner ve diğerkleri, uluslararası meslek birliklerinin, devletlerin ve BM gibi uluslararası kuruluşların insan hakları faaliyetlerinde bulunan STK'ları daha çok desteklemesini ve STK'ların insan hakları hususlarındaki fikirlerinin dikkate alınmasını önermektedir (Posner ve diğerkleri, 1994). Posner ve diğerkleri gibi Mayer de

insan hakları alanında çalışan STK'ları desteklemeyi önermiş ve bu yolla bölgesel insan hakları sistemlerinde gelişim sağlanabileceğini savunmuştur.

İnsan hakları ve sivil toplum bağlantısı araştırıldığında coğrafik farklılıklar göze çarpmaktadır. Fiji'de bir olay çalışması gerçekleştirerek yerel STK'ların insan haklarını kalkınma açısından nasıl anlamlandırdıklarını araştıran Llewellyn-Fowler ve diğerleri bu kapsamında, insan haklarıyla ilişkili evrensel olarak kabul gören yaklaşımların yerel düzeyde uygulamaya geçilmesiyle ortaya çıkan sorunlara odaklanmıştır. Araştırma dahilinde Fiji'de faaliyet gösteren birçok STK, ülkedeki siyasi haklar üzerinde bulunan tabular ve devlet tarafından uygulanan baskıların etkisi ile genelde ekonomik, sosyal ve kültürel haklar üzerinde çalışmalarını sürdürmektedir (Llewellyn-Fowler ve diğerleri, 2010). Bracic ise çalışmasında, ayrımcılığı ortadan kaldırmayı hedefleyen stratejilerin fayda yaratma derecesini test etmek için etki ölçümü gerçekleştirmiştir. Bu stratejiler, STK tabanlı bir çabayı içeren aşağıdan yukarı yaklaşım tarzı ile güçlü bir teşvik kombinasyonu ve norm tanıtımı ile yukarıdan aşağı yaklaşım tarzı olarak seçilmiştir. Makale kapsamında, Slovenya ve Hırvatistan'da Romen ve Romen olmayan bireylerden oluşan katılımcılara güven oyunu uygulanmış ve ayrımcılığın derecesi gözlenmiştir. Elde edilen bulgular, güçlü bir teşvik içeren ve hak değişim mekanizmasını destekleyen merci olarak kabul edilen AB'ye katılım sürecinin sahadaki ayrımcılığı beklenen ölçüde azaltamayacağını ortaya koymuştur. Bunun yerine, Romanlar ile Roman olmayan bireyler arasındaki ilişkileri iyileştirmeyi hedefleyen yerel düzeyde sivil toplum faaliyetlerinin ayrımcılığı azaltmak için destek olabilecek bir yol olabileceği savunulmaktadır (Bracic, 2016). Bu araştırma sonucu Bracic, Llewellyn-Fowler ve diğerleri ile paralel olarak sivil toplumun yerel düzeyde özel stratejiler geliştirerek daha başarılı sonuçlar elde edebileceği savını desteklemektedir.

Devlet dışı kuruluşların insan haklarına olan etkisini anlayabilmek için STK ve insan hakları arasındaki bağlantıyla ilgili farkındalık yaratmak mühim bir husustur. Devletlerin insan haklarını koruma ve hiçbir ayırım gözetmeksizin tüm vatandaşlarına aynı hak ve özgürlükleri tanımada yeterli kaynaklara sahip olmadıkları yada insan hakları ihlallerine kayıtsız kaldıkları durumlarda halkla doğrudan temasta olan sivil toplum hayati önem taşımaktadır.

Yazında sivil toplum ve insan haklarıyla bağlantılı kaynaklar tarandığında insan haklarının bütünsel olarak sınıflandırılmadan inceleyen kaynaklarla daha fazla karşılaşıldığı gözlemlenmiştir. Literatür insan hakları türlerine göre incelendiğinde ise, siyasi ve medeni insan hakları, devletlerin bu hususlarda aldıkları sorumluluklar ve sivil toplumun siyasi ve medeni haklar çerçevesinde çalışmalarıyla ilişkili geniş kapsamlı kaynaklara erişim sağlanabilmiştir. UAÖ'nün siyasi insan hakları alanında en fazla göze çarpan STK'lardan biri olduğu belirtilebilir. Fakat, ekonomik ve sosyal haklar ve sivil toplum ilişkisini inceleyen eserlere ulaşım daha güç olmuştur.

STK'lar ile insan hakları arasındaki ilişki açısından, insan haklarını bütüncül bir şekilde inceleyen araştırmalara daha fazla rastlanıldığı dikkat çekmektedir. Coğrafi bölge ve ülke seviyesinde erişilen araştırmalar incelendiğinde STK'ların yerinin ve insan hakları üzerinde tesirlerinin yerel seviyedeki realitelere göre farklılık gösterdiği belirtilebilir.

İnsan hakları ile STK'lar arası ilişkiyi gözlemlemek, çok katmanlı bir araştırma gerektiren hassas bir husustur. Bilhassa sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel farklılıkların yüksek olduğu ülkelerde, toplumun bir kesimine destek sağlayabilecek faaliyetler, diğer kesimlerde olumsuz sonuçlar doğurabilir. İlaveten, benzer sivil toplum hareketleri farklı coğrafyalarda bambaşka sonuçlara sebep olabilir.

SERF endeksi ve PRCL Endeksi birbirinden bağımsız olarak çeşitli akademik çalışmalarda kullanılmaktadır, ancak Öz Sivil Toplum Endeksi ile SERF ve PRCL endekslerinin birlikte kullanılarak aralarındaki ilişkiyi inceleyen bir analiz literatürde göreceli olarak yenilikçi bir araştırma olacaktır. Bu yönüyle araştırma, belirli örneklem ülkelerde bu ilişkiyi inceleyerek literatüre katkı sağlayacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AMPİRİK ARAŞTIRMA KAPSAMINDA ORTAYA KONMUŞ OLAN ARAŞTIRMA SORULARI, TEORİK ÇERÇEVE VE HİPOTEZLER

Dördüncü bölümde, öncelikle araştırmanın temelini oluşturan araştırma soruları ortaya koyulmuştur. Ardından araştırmanın teorik çerçevesi insan hakları ve sivil toplumu bir araya getiren teorilerin ışığında sunulmuştur. Son olarak da araştırma soruları ile bağlantılı hipotezler ve hipotezlerle ilişkili varsayımlar açıklanmıştır.

4.1. ARAŞTIRMA SORULARI

Araştırma kapsamında hipotezlerle ilişkili iki araştırma sorusu oluşturulmuştur. Bunlardan birincisi medeni ve siyasi haklar ve sivil toplum ilişkisini incelerken diğeri ekonomik ve sosyal haklar ile sivil toplum ilişkisini incelemektedir.

1. Sivil toplum kuruluşlarının etkin ve güçlü olmasının, medeni ve siyasi haklarla olumlu yönde bir ilişkisi var mıdır?
2. Sivil toplum kuruluşlarının etkin ve güçlü olmasının, ekonomik ve sosyal haklarla olumlu yönde bir ilişkisi var mıdır?

4.2. TEORİK ÇERÇEVE

P. L. Chong'a göre yasal ve ahlaki yaklaşımlar insan haklarını kavrama konusunda farklı stratejik yollar öngörmektedir. Geçim haklarına yönelik hukuki yaklaşım, hakları uluslararası hukuk sistemi ile yakından özdeşleştirmekte ve hukuki hakların nihai olarak tesisine odaklanan ayrıcalıkları etkilemektedir. Haklara ahlaki yaklaşım ise insan haklarını uluslararası hukuk kaynaklarından ayırmakta ve hakları eşitlik, adalet, katılım, güçlendirme ve onurla eşanlamlı temel ahlaki ilkeler olarak yorumlamaktadır (Chong, 2010: 134).

İnsan hakları kuruluşları öncelikli olarak devlet ve diğeri sosyal aktörleri sorumlu tutacak yasal çerçeveyi yaratmayı ve uygulamayı hedeflemektedir. Sosyal adalet örgütleri, temel kültürel varsayımları yeniden şekillendirmek ve sosyal aktörler üzerinde siyasi baskı oluşturabilecek seçmenler oluşturmakla ilgilenmektedir. Bu

siyasi baskı ve kültürel dönüşüm, yasal ilerlemeyi güçlendirmeye hizmet edebilir veya yasal alanı tamamen baypas edebilir. İnsani yardım kuruluşları ise en etkili programları uygulamakla ve yoksul insanların kendilerini yoksulluktan kurtarmalarına olanak tanıyan ekonomi, politika ve sistemleri savunmakla ilgilenmektedirler. Bu nedenle hem yasal hem de ahlaki yaklaşımlar, insan haklarını aşırı yoksulluğa karşı sosyal güvenceler oluşturmak için önemli stratejik araçlar olarak görülebilir (Chong, 2010: 134).

Dodson'a göre, insan haklarına dayalı yaklaşım, sosyo-ekonomik hakların önemini ve temel ihtiyaçlar olduklarını kabul eder, ancak temel sivil özgürlükler, kişisel güvenlik hakkı, vicdan, konuşma ve ifade özgürlüğü, siyasi katılım ve özgürlük, örgütlenme, eşitlik, ayrımcılık yapmama ve hukuka uygun süreç gibi hakların hayati önem taşıyan sürdürülebilir kalkınma ve insanları yoksulluktan kurtarmak için çözüm yolu olduğunu kabul eder (Dodson, 1995: 3).

Murdie'ye göre insan haklarının 'de jure' koruması ile 'de facto' insan hakları uygulamaları arasında ayırım yapmak önemlidir. Hiçbir devlet "insan haklarına karşı" olarak yansıtılmak istememektedir (Murdie, 2009). Ancak son araştırmalar, genellikle insan hakları sözleşmelerinin imzalanmasının bile bir devlet içindeki gerçek insan hakları uygulamaları üzerinde çok az etkisi olduğunu göstermektedir (Landman, 2005; Hafner-Burton ve Tsutsui, 2005). Hafner-Burton ve Tsutsui (2005) bu ikilemi "boş vaatler paradoksu" olarak adlandırmakta ve devletlerin insan hakları sözleşmelerini, antlaşmalarda belirtilen politikaları etkili bir şekilde desteklemek için etkili bir şekilde çalışmadan "göz boyama" olarak onayladığını iddia etmektedir.

İnsan hakları organizasyonlarının rolüne ilişkin disiplinler arası literatür, ya bireysel insan hakları kuruluşlarının meta hedefe ulaşmak için çalışma yöntemlerine ya da insan hakları kuruluşlarının sivil toplum içinde toplu olarak nasıl işlediğine odaklanmaktadır. Bireysel insan hakları kuruluşlarının nasıl çalıştığına dair literatürde görünen iki mikro süreç vardır. Bunlar; ekonomik kaynakların ve normların yayılmasıdır (Poe ve Tate, 1999; Richards ve diğerleri, 2001; Van Tuijl, 1999; Welch, 2001; Feldman, 1997).

Oluwaseun'e göre; eleştirel teori, özgürleştirici amaçlar için egemen toplumsal güçlere meydan okumada geleneksel düşünce ve yaklaşımlardan radikal ve uyumsuz bir yaklaşıma geçişi tetiklemektedir. Eleştirel teori, baskıyı her biçimde reddettiği ve

insan özgürlüğünü engelleyen sosyal yapılara meydan okuyarak acıları ortadan kaldırmayı hedeflediği için adaletsizliğe dikkat çeker.

İnsan hakları bağlamında eleştirel teori, insan haklarına saygı duyulması ve bu hakların desteklenmesinin insan özgürlüğünü artıracak ideolojisiyle ilgilenir. Eleştirel ideolojinin pratikliği STK'ların ait olduğu dinamik bir sivil toplumun ortaya çıkmasını teşvik etmiştir. İnsan hakları STK'ları, eleştirel özgürlük ve adalet ideolojisini benimseyerek, bireysel ve toplumsal dönüşüme katkıda bulunmaya çalışır. Eleştirel teori, teorilerin çoğunlukla sosyal ve politik hayata entegre olduğu gerçeğini kabul eder.

Horkheimer, 1937 tarihli “Geleneksel ve Eleştirel Teori” başlıklı makalesinde eleştirel teorinin beş ayırt edici özelliğini tanımlamıştır. Bu özellikler; özne ve nesne kaynaşması, toplumsal bir bütün olarak dünya, objeleştirme, tarih ve özgürleşmedir. İnsan hakları STK'larının faaliyetleri özgürleşme teması üzerinden analiz edilebilir, çünkü eleştirel teori tahakkümü azaltmayı ve her türlü özgürlüğü artırmayı amaçlamaktadır (Horkheimer'dan aktaran Oluwaseun, 2017).

Lief Wenar' a göre temel refaha yönelik tehlikelere karşı en büyük sorumluluk, bunun sonucundan en çok etkilenecek kişilere; bireylerin kendilerine aittir. Lief Wenar'ın 2007 yılında yayımlanan “Responsibility and Severe Poverty” (Wenar, 2007: 255-274) makalesinde yer alan bu teori Jos Philips'in “NGO Duties in Relation to Human Rights” (Philips, 2010) makalesinde sivil toplumun insan haklarına karşı sorumluluklarına göre uyarlanmıştır. Philips, temel refah olarak tanımlanan insan haklarına erişimin ancak hakları kullanan kesim olan “bireylerin” oluşturduğu STK'ların desteği ile mümkün olacağını savunmaktadır. İlk aşamada, insan haklarının korunmasından sırasıyla, yerel yönetimler, milli hükümetler, uluslararası camia ve yabancı devletlerin sorumlu olduğunu belirtmektedir. Teoride, insan haklarının korunmasında devlete düşen görevlerin önceliği ve önemi vurgulanmıştır.

Devletin yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin ayrılması ve karşılıklı olarak birbirlerini denetleyip sınırlandırmaları insan haklarının gözetilip korunmasında ve insan hakları ihlallerinin önlenmesinde önemli bir mekanizma olarak görülmektedir. Teorik olarak böyle bir sistemin yürütmesi ise ancak canlı ve aktif bir sivil toplum tarafından devlet mekanizmalarının gözetlenmesi ve eksik olan unsurların kontrol edilmesi ile mümkündür. Philips bu ifadeyle, toplumlarda insan haklarının

gelişmesinde STK'ların önemini ve temel görevlerini vurgulamaktadır. STK'ların, insan hakları ile ilişkili konularda bilgilendirme, eğitim ve esin kaynakları olduklarını ifade etmektedir. Philips, bireylerin refah seviyesini, insan haklarına ulaşma seviyeleri olarak belirterek insan hakları ile refah seviyesi arasında doğrudan bağlantı kurmaktadır.

Bu teoriden yola çıkarak insan haklarının korunmasında devletler yeterli değilse, bu aşamada ikincil sorumluluk alan sivil toplumun devreye girerek insan haklarının korunmasına destek olması sivil toplumun görevleri arasındadır. Ancak sivil toplumun bu aşamadaki müdahalesinin insan haklarının bir ülkedeki gelişmişlik düzeyiyle ilişkisi bulunmakta mıdır? Bu araştırma kapsamında ikincil sorumluluk alması beklenen sivil toplumun AB ülkelerinde ekonomik, sosyal, medeni ve siyasi hakların gelişimi ve korunması ile ilişkisi olup olmadığı araştırılacaktır.

4.3. HİPOTEZ

Araştırma kapsamında araştırma sorularıyla ilişkili iki hipotez oluşturulmuştur. Bunlardan birincisi medeni ve siyasi haklar ile sivil toplum ilişkisini incelerken diğeri ekonomik ve sosyal haklar ile sivil toplum ilişkisini incelemektedir.

- Hipotez 1: AB ülkelerinde STK'ların etkin ve güçlü olmasının AB ülkelerinde medeni ve siyasi haklar seviyesinin yüksek olması ile ilişkisi vardır.
- Hipotez 2: AB ülkelerinde STK'ların etkin ve güçlü olmasının AB ülkelerinde ekonomik ve sosyal haklar seviyesinin yüksek olması ile ilişkisi vardır.

4.4. VARSAYIMLAR

Belirlenen hipotezlerle ilgili iki varsayım ortaya koyulmuştur. Bu varsayımlardan birincisi siyasi haklar-sivil özgürlükler ve STK'lar ile, ikincisi ise sosyo-ekonomik haklar ve STK'lar ile ilişkilidir.

Brander ve diğerlerine göre, kendini kanıtlamış "insan hakları örgütlerinin" çoğu, medeni ve siyasi hakların korunmasıyla meşgul olma eğilimindedir. Bu tür kuruluşların en azından uluslararası düzeyde en çok tanınanları arasında Amnesty

International, Human Rights Watch, the International Federation for Human Rights, Human Rights First ve Interights yer almaktadır (Brander ve diğeri, 2002: 421).

Geleneksel olarak, medeni ve siyasi haklar için ihlal yaklaşımı kullanılmıştır. Bu yaklaşım, medeni ve siyasi hakların normatif içeriğinin açık olduğu, iddiaların ve görevlerin iyi bilindiği ve haklardan devlet güvencesi altına alınır alınmaz yararlanılabileceği düşüncesine dayanmaktadır. Bu nedenle, bu kategoride yer alan bir insan hakkıyla ilgili sözleşme hükümlerini ihlal eden herhangi bir sonuç, o hakkın uygulanmasını izlemek için bir gösterge olarak kullanılabilir. Örneğin, kaybolma veya keyfi alıkoyma vakası, bireyin özgürlük ve güvenlik hakkının belirli bir boyutundan yararlanamaması veya hak ihlali olarak görülebilir. Bu nedenle, ilgili sözleşmenin uygulanmasını izlemek için kullanılabilir. Bu yaklaşımdaki odak nokta esas olarak olumsuz sonuçların yokluğunu izlemektir (United Nations, 2012). Sonuç olarak, bu tür haklarda hak ihlallerini gözlemlemek göreceli olarak daha kolaydır. STK'ların bu alandaki hak ihlallerini göz önüne sermelerinin ve halklardan tepki toplayarak değişime katkıda bulunmalarının önünde engeller olsa da bu değişimin kolay gözlemleneceği düşünülmektedir.

Bu bilgilerden de yola çıkarak, araştırma kapsamında, STK'ların varlığının, AB ülkelerinde siyasi haklar üzerinde olumlu yönde gözlemlenebilir bir ilişkisi olduğu varsayılmaktadır. Bunun nedeni, siyasi haklar alanında tanınan uluslararası alanda çalışan güçlü STK'lar olmasının yanında, siyasi ve medeni hak ihlallerinin ve değişimin etkilerinin daha hızlı ve net olarak gözlenebilmesi ve uluslararası lobilerin bu alanda daha etkin çalıştığı varsayılmıştır (örn: Adil yargılanma, adil seçimler, yasama hakkı vb.).

Centre for Economic and Social Rights'a göre, sosyo-ekonomik insan hakları, sadece vergi mükelleflerine değil, herkese sunulan kamu mallarını ve temel hizmetleri sağlamada devletin aktif bir rol oynamasını gerektirmektedir. Devletin bu amacı gerçekleştirmek için kaynakların harekete geçirilmesinde; kapsamlı sosyal koruma programları da dahil olmak üzere, hanelerde gerçekleştirilen bakım çalışmalarını desteklemek için kaynakların yeniden dağıtılmasında ve işçilerin, tüketicilerin ve toplulukların haklarını korumak için özel (finansal ve finansal olmayan) sektörün davranışlarını düzenlemede önemli görevleri bulunmaktadır.

Brander ve diğerlerine göre ise sosyal ve ekonomik hakların hem ideolojik hem de siyasi nedenlerle medeni ve siyasi haklarla eşit düzeyde kabul görülmesi önünde zorluklar bulunmaktadır. Asgari yaşam standardı, barınma ve makul çalışma koşulları gibi hakların insan onuru için çok önemli olduğu kaçınılmaz bir gerçek olsa da politikacılar bunu kabul etmeye daha gönülsüz davranmıştır. Bunun bir nedeni, dünya çapındaki herkes için temel sosyal ve ekonomik hakların adil bir şekilde sağlanmasının ancak kaynakların büyük oranda yeniden dağıtılması ile mümkün olmasıdır (Brander ve diğerleri, 2002: 400). Bulunulan dünya düzeni içinde kaynakların sistematik ve adil olarak yeniden dağıtılması kolay değildir. Brander ve diğerleri bu ifadeyle ekonomik ve sosyal hakların verilmesinde devletlerin kilit rollerini vurgulamaktadır.

Medeni ve siyasi hakların korunması, temel olarak yargısal güvenceler koyarak gerçekleştirilebilir. Hükümetlerin eylemlerine maruz kalmamak suretiyle sağlanan yaşam hakkı, düşünce ve hareket özgürlüğü örnek olarak gösterilebilir. Bununla birlikte, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar yalnızca belirli vatandaş kategorileri içindir ve her devletin maddi kaynaklarına dayanır (Bouandel, 1997: 23). Daha sistematik bir değişime ve maddi kaynaklara dayanan sosyal ve ekonomik haklar üzerinde sivil toplumun doğrudan etkisini ölçülebilir bir şekilde görebilmenin önünde azımsanmayacak engeller bulunmaktadır.

Bu bilgilerin ışığında ekonomik ve sosyal hakların devletlerin ekonomileri, ekonomik ve finansal yapıları gibi daha sistematik ve uzun dönemli politikaların sonucu olarak pozitif ya da negatif yönde değişim göstereceği düşünülmektedir (Örn: istihdam ve eğitim politikaları devletlerde uzun süreli yapısal değişikliklerle mümkün olabilir ve etkilerin doğrudan gözlenmesi daha zor olabilir). Bu sebeple, AB ülkelerinde STK'ların varlığının, ekonomik ve sosyal haklar ile gözlenebilir olumlu bir ilişkisi olmadığı varsayılmaktadır. Bunun nedeni, STK'ların bu yapıların değişme sürecinde sınırlı etkiye ve yetki alanına sahip olduğu varsayımında bulunulmaktadır.

STK'lar özellikle az gelişmiş ülkelerde (devletin yerine getirmediği veya getiremeyeceği) görevleri giderek daha fazla üstlenmektedir. Daha önce yalnızca devletler tarafından üstlenilen refah, sağlık eğitim vb. hizmetleri sağlamaktadırlar. Bu da insan hakları STK'larının sosyal hizmetlerin sağlanmasında önemli oyuncular olduğunu ve toplum üzerinde nüfuzları olduğunu gösterir niteliktedir. Devletlerin ele alması gereken yetki alanlarında başarısız olması durumunda, STK'ların katılımı

devletin kapasitesini ve meşruiyetini daha da zayıflatabilir çünkü bu eylemler geleneksel olarak sadece hükümet tarafından kontrol edilmesi gereken bazı konularda STK'ların kontrolü ele aldıklarını gösterir (Marcinkutė, 2011: 65).

Ancak unutulmamalıdır ki hiçbir insan hakkı devletlerin desteği olmadan sürdürülebilir olarak elde edilemez ya da korunamaz. Bu sebeple sivil toplum, devlet kurumları ve diğer paydaşların iletişimi ve işbirliği önemlidir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

AMPİRİK ARAŞTIRMA KAPSAMINDA KULLANILAN VERİLER VE ANALİZ YÖNTEMİ

Beşinci bölümde, öncelikle ikincil veriler dahilinde politik ve sosyo-ekonomik insan hakları değişkenleri ile sivil toplum değişkeni ve veri kaynakları açıklanmıştır. Ardından araştırma dahilinde yer alan kurum görüşmelerinin oluşturduğu birincil veriler belirtilmiştir. Son olarak da ikincil ve birincil verilerin derlenmesi ve analizi aşamasında izlenen yöntemler açıklanmıştır.

5.1. İKİNCİL VERİLER

Bu bölümde, ikincil bilgi kaynaklarından toplanılan bilgi ve verilerden oluşan ikincil veriler anlatılmaktadır. Öncelikle araştırmada kullanılan değişkenler ile ilişkili bilgi verilmiş, daha sonra ise bu değişkenlerin alındığı ana kaynak veriler hakkında bilgi ortaya koyulmuştur. Bu aşamada verilerin ait olduğu kurumlar tanıtılmış ve değişkenlerin oluşturulma yöntemleri hakkında ayrıntılar açıklanmıştır.

5.1.1. Değişkenler

Bu bölümde, değişkenler bağımlı ve bağımsız olarak iki kategoride sunulmaktadır. Bağımlı ve bağımsız değişkenler ve bunların alt kategorileri açıklanmıştır.

5.1.1.1. Bağımlı Değişkenler

Bağımlı değişkenler ekonomik ve sosyal haklar ile siyasi haklar ve sivil özgürlükler değişkenlerinden oluşmaktadır.

1. Ekonomik ve sosyal haklarla ilişkili değişkenler aşağıda belirtilmiştir.

- Besine ulaşım (yiyeceğin garanti altına alınması vb.)
- Sağlık (çocuk yaşama oranı vb.)
- Eğitim (orta okul kayıt oranı vb.)

- Barınma (uygun fiyatlı konut vb.)
- İstihdamdır (uzun dönem işsizlik oranı vb.) (Fukuda-Parr ve diğerleri, 2019:

7).

2.Siyasi haklar

- Seçim süreci
- Siyasi çoğulculuk ve katılım
- Hükümetin işleyişi

3.Sivil özgürlükler

- İfade ve inanç özgürlüğü
- Dernek ve örgütsel haklar
- Hukukun üstünlüğü
- Kişisel özerklik ve bireysel haklardır (Freedom House, 2019: 3).

5.1.1.2. Bağımsız Değişken

Bağımsız değişken Öz Sivil Toplum Endeksi'nden oluşmaktadır.

- STK aktif katılım ortamı (v2csprtcpt).
 - STK'ya giriş ve çıkış (v2cseeorgs),
 - STK baskısı (v2csreprss),
- Organizasyonel çevre temel göstergeleridir (Bernhard, 2015: 9)

5.1.2. Veri Kaynakları

Veri kaynakları başlığı altında, öncelikle insan hakları ile ilişkili verileri oluşturan Sosyo Ekonomik Gelişmişlik Endeksi (SERF) ve Sivil Özgürlükler ve Siyasi Haklar (PRCL) Endeksi açıklanmıştır. İzleyen başlıklarda ise STK'larla ilgili veriler olan Öz Sivil Toplum Endeksi (CCSI) ve Transparency Register veritabanı sunulmuştur.

5.1.2.1. İnsan Hakları ile İlişkili Veriler: Sosyal ve Ekonomik haklarla ilgili veriler- Sosyo Ekonomik Gelişmişlik Endeksi (SERF)

SERF Endeksi, hak sahibi bireylerin hangi haklara ne ölçüde sahip olduklarını ölçmek için okul kayıt ve çocuk ölüm oranları gibi sosyo-ekonomik istatistikleri kullanır. Bu endeks, Amerika Ulusal Bilim Vakfı Fonu ile kurulan Ekonomik ve Sosyal Hakları Güçlendirme İnisiyatifi kapsamında ekonomik ve sosyal hakların gelişmişlik düzeyini ölçmek için geliştirilmiştir. Sosyo- ekonomik gelişme, kişi başına milli gelirin artmasının yanında, yapısal ve insani gelişmeyi de içine alan ve ölçülebilen tüm sosyal değişkenleri kapsamaktadır.

SERF Endeksi, bireylerin asli haklarını ve devletlerin yükümlülüklerini tanımlamak için uluslararası hukuka (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ve diğer birçok uluslararası insan hakları hukuki belgesine⁵) dayanmaktadır. Bu hakların özü Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin Genel Yorumları'nda ayrıntılı olarak açıklanmıştır. SERF endeksi altı ana sosyo-ekonomik hakkı temel alarak oluşturulmuştur. Bu haklar; besine ulaşım⁶, eğitim, ulaşılabilir en yüksek fiziksel ve zihinsel sağlık standartları, uygun barınma, istihdam ve sosyal güvenlik olanaklarına erişimi kapsamaktadır. Yüksek gelirli OECD ülkeleri için ise ülkelerin daha gelişmiş sosyo-ekonomik düzeyleri olması sebebi ile besine ulaşım, sağlık, eğitim ve istihdam haklarını elen ayrı bir ölçüm de oluşturulmuştur (Fukuda-Parr ve diğerleri, 2019: 7).

SERF Endeksi, bir ülkenin sorumluluk derecesini yenilikçi bir yaklaşım olan Başarı Olasılığı Sınırları (BOS)'nı haritalama ile belirler. BOS, her ülkenin kişi başına düşen GSMH'sini sosyo-ekonomik istatistiklerinin performansı ile ilişkilendirerek ülkelerin sorumluluk derecesini karşılaştırmalı olarak değerlendirir. Temel SERF Endeksi, ülkenin belirli bir sosyo-ekonomik hakkı verme yükümlülüğünü yerine getirmesini uygun seviyede ekonomik ve sosyal haklara sahip olunma derecesi ile ölçer (Fukuda-Parr ve diğerleri, 2019: 3).

⁵ Bu uluslararası hukuki belgeler, ilgili antlaşma organı komitelerinin genel yorumları, özel raporörlerin raporları ve seminer raporları ve çalışma grupları gibi diğer belgeleri içerir.

⁶Su ve sanitasyon barınma hakkı içinde değerlendirilmiştir.

5.1.2.2. Siyasi Haklarla İlgili Veriler: Sivil Özgürlükler ve Siyasi Haklar (PRCL) Endeksi

Freedom House 195 ülkeyi ve 15 bölgeyi kapsayan sayısal derecelendirmelerden ve destekleyici açıklayıcı metinlerden oluşan dünyadaki siyasi hakların ve sivil özgürlüklerin durumunu değerlendiren yıllık raporlar yayımlamaktadır. Freedom House'un 1973'ten beri yayımlanan raporları küresel özgürlük eğilimlerinin izlenmesine olanak tanımaktadır. Bu raporlarda siyasi hakların ve sivil özgürlüklerin durumunu ölçmek için PRCL endeksi kullanılmaktadır. Bu endeksi oluşturan hak ve özgürlükler, siyasi haklar ve sivil özgürlükler olarak iki kategoriye ayrılmıştır. Bir ülke veya bölgeye, 10 siyasi hak göstergesinin ve 15 sivil özgürlük göstergesinin her biri için 0 ila 4 puan verilir; 0 puanı en düşük serbestlik derecesini ve 4 en yüksek serbestlik derecesini temsil eder.

Siyasi haklar ile ilişkili göstergeler üç alt kategoriye ayrılmıştır. Bu kategoriler: Seçim Süreci, Siyasi Çoğulculuk ve Katılım ile Hükümetin İşleyişi olarak sınıflandırılmıştır. Sivil özgürlükler ile ilişkili sorular ise dört alt kategoriye ayrılmıştır. Bu kategoriler: İfade ve İnanç Özgürlüğü, Dernek ve Örgütsel Haklar, Hukukun Üstünlüğü ve Kişisel Özerklik ve Bireysel Haklar'dan oluşmaktadır. Siyasi haklar bölümü ayrıca isteğe bağlı ek bir gösterge içerir. İsteğe bağlı gösterge için, uygun olduğu şekilde 1'den 4'e kadar bir puan eklenebilir. Önceki yıldan alınan puanlar, incelenen yıl için bir kıyaslama olarak kullanılır. Yıl içinde bir düşüş veya iyileşmeyi (örneğin, medya üzerindeki baskı, ülkenin ilk özgür ve adil seçimleri) etkileyen bir gelişme varsa koşullardaki kademeli değişiklikler dönemsel olarak puanlara kaydedilir (Freedom House, 2019: 3).

5.1.2.3. STK'larla İlgili Veriler: Öz Sivil Toplum Endeksi (CCSI)

CCSI, Gothenbourg Üniversitesi V-DEM Entitüsü tarafından geliştirilmiştir. CCSI, Gothenbourg Üniversitesi V-DEM Entitüsü tarafından geliştirilmiştir. Endeks, Bayes faktör analizinden nokta tahminleri alınarak oluşturulmuştur. Devletlerde sivil toplum alanı, özel alan ile kamusal alan arasında yer almaktadır. Bu alanda vatandaşlar kolektif çıkarlarını ve ideallerini sürdürmek için gruplar halinde örgütlenmektedirler.

V-DEM bu grupları STK'lar olarak adlandırmaktadır. Temel sivil toplum endeksi güçlü bir sivil toplum ölçüsü sağlamak için tasarlanmıştır. (V-DEM, 2021: 305).

Endeksin oluşturulma aşamasında dünya çapında 2.500'den fazla ülke uzmanı V-Dem'e derecelendirme katkısında bulunmuştur (Bernhard ve diğerleri, 2015: 8). Ülke-uzman verileri, projenin metodoloji uzmanları tarafından geliştirilen bir Bayesian sıralı madde-tepki teorisi modeli kullanılarak ülke yılı tahminlerinde birleştirilmiştir (Pemstein ve diğerleri, 2015). V-Dem sivil toplum bataryasında, sivil toplumun farklı ayrıştırılmış yönlerini ölçen sorular bulunmaktadır. sivil toplumun sağlamlığını genel olarak ölçen Temel Sivil Toplum Endeksi (CCSI, v2xcs_ccsi) üç sorunun yanıtıyla oluşturulmuştur. Endeks aktif vatandaşlık derecesi ve organizasyonel çevre temel göstergelerinden oluşmaktadır. Organizasyonel çevre ise devletin baskı derecesi ve giriş-çıkış kontrolünü içeren iki alt göstergeden oluşmaktadır.

V-DEM'e göre, sivil toplum üzerindeki devlet kısıtlamaları iki farklı mekanizma yoluyla oluşmaktadır. İlk mekanizma, devletlerin STK'ların kamusal alana giriş ve çıkışlarını düzenlemek için yasaları bir araç olarak kullanmasıdır. İkinci mekanizma ise, örgütlerin ve aktivistlerin doğrudan bastırılmasıdır. Bu iki mekanizma devletin sivil toplum için oluşturduğu örgütsel ortam olarak düşünülmektedir. Bu mekanizmalar sivil toplum çerçevesinde iki soru kullanarak ele alınmıştır. Bu sorulardan birincisi, devlet tarafından STK giriş ve çıkışının kontrolü ile ilgilidir. Uzmanlardan, STK giriş ve çıkışının devlet kontrolünü, 0'dan 4'e kadar bir ölçekte değerlendirmeleri istenmiştir. 0, devlet yetkilileri tarafından tekeldi kontrolü, 4 ise kısıtlama bulunmadığını temsil etmektedir. İkinci soru ise, STK'ların devlet baskısının düzeyiyle ilgilidir. Yanıtlar, 0'dan 4'e kadar puanlamalardan oluşmaktadır. 0, devletin STK'ları tasfiye etmek için uyguladığı aktif baskıyı gösterirken, 4, esasen hiçbir hükümet baskısı olmadığını veya hükümetlerin STK'lara müdahale etmediğini göstermektedir.

Sivil toplumdaki katılımcı ortamlarla ilgili üçüncü soru ile vatandaşların STK'lara katılımının derecesi ölçülmektedir. Bu sorular 0'dan 3'e kadar derecelendirilmiştir. Devletin tüm STK'lara sponsor olduğu ve böylece organizasyon üzerinde etkin bir tekel uyguladığı durumlar 0 olarak puanlanırken, birbirinden farklı türde STK'ların bulunduğu ve vatandaşların en azından ara sıra aktif olduğu toplumlar için maksimum

değer 3 olarak belirlenmiştir (Bernhard, 2015: 9). Bu endeks, özellikle hipotezlerde yer alan “bir ülkede STK’ların güçlü ve etkin olması” ifadesinin ölçülmesine katkı sağlayacaktır.

5.1.2.4. STK’larla İlgili Veriler: Transparency Register

Transparency Register, yasal statülerine bakılmaksızın AB politikalarının oluşturulması ve politikaların uygulanmasında yer almak isteyen tüm hükümet dışı kuruluşların kayıt olabildiği Avrupa Komisyonu, Avrupa Konseyi ve Avrupa Parlamentosu’nun ortak veritabanıdır. Bahsi geçen kurumlar arasında davranış kuralları belgesinin oluşturulması ile bu veri tabanının çerçevesi güçlendirilmiş ve meşruluğu artmıştır (European Parliament, Council of the European Union ve the European Commission, 2021). Bu veritabanında kayıtlı kuruluşlar aşağıdaki şekilde sınıflandırılabilir:

- Kuruluş türleri (STK, düşünce kuruluşu, sendika vb.)
- Çalışma seviyeleri (yerel, ulusal, Avrupa Seviyesi)
- Çalışma alanları (gençlik, spor, araştırma, bölgesel politika vb.).

Transparency Register’den elde edilen veriler istatistiki analizde kullanılmamaktadır ancak, bulguların yer aldığı altıncı bölümde bu verilerin yardımıyla haritalar oluşturularak AB ülkelerinde sivil toplum ile ilişkili çıkarımlar yapılmıştır. Toplanan STK verileri AB’de ilgili alanlarda bulunan STK sayıları hakkında sembolik bilgi vermektedir. Ancak belirtilmelidir ki STK’ların bu veritabanına kayıt olma zorunlulukları bulunmamaktadır. Bu sebeple veritabanı özellikle lobi alanında çalışan STK’lar için bir örneklem olarak değerlendirilebilir.

5.2. BİRİNCİL VERİLER

Araştırma kapsamında insan hakları üzerine Avrupa seviyesinde çalışan bir STK ve BM’nin insan hakları alanında çalışan bir bölümü ve mültecilerin insan haklarının korunması alanında çalışan bir AB ajansı ile mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış bir soru formu ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler, nitel analiz yöntemi ile (içerik analizi) incelenmiştir.

5.2.1. Kurumların Profili

Anketlere katılan kurumların profili uluslararası seviyede aktif olarak çalışan bir STK, BM'nin insan hakları alanında çalışan bir birimi ve mülteciler üzerine çalışan bir AB Kuruluşu'ndan oluşmaktadır. Kurumların profilleri birbirinden farklıdır.

Bu kurumların seçilmesinin nedeni, insan hakları hususunda farklı alanlarda görev alan üç farklı kurumun bakış açılarını yansıtarak araştırmanın zenginleştirilmesini sağlamaktır. STK, kendi kurumunun ve paydaşlarının insan hakları ile ilişkili çalışmaları hakkında önemli görüşler yansıtmaktadır. BM ve AB kurumları ise AB seviyesinde daha büyük yetki ve etki gücüne sahip olmalarına ve devlet yetkilileriyle doğrudan çalışmalarına rağmen insan haklarının korunması hususunda limitlerinin altını çizmektedirler. AB kurumunun araştırmaya önemli katkısı, doğrudan sığınmacı ve mülteciler üzerinde çalışması sebebiyle belirli bir hedef grubunun haklarının mercek altına alınmasına destek olmasıdır. BM ise 193 ülkenin dahil olduğu bir yapıya sahip hükümetlerarası çalışan bir kurum olarak araştırmaya daha geniş bir perspektif sağlamaktadır.

Tüm kurumlar AB ülkelerinde yerleşik bulunmakta, mülakata dahil olan kurum yetkilileri Avrupa seviyesinde çalışmakta ve AB üye ülkeleri ile ilişkili konulara odaklanmaktadır. Dikkat çekilmelidir ki mülakatlara katılan yetkililer kurumlarını temsilen mülakatta yer almalarına rağmen sorulara kendi görüşlerini ifade ederek cevap vermişlerdir. Bu sebeple hiçbir sorunun cevabından kurumlar sorumlu tutulmamaktadır.

5.2.2. Anketlerin Yapısı ve İçeriği

Görüşmeler yarı yapılandırılmış anketler ile gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış anketler, her seferinde bir yanıtlayıcıyla sohbet halinde yürütülen, genellikle “neden?” veya “nasıl?” sorularının takip edildiği kapalı ve açık uçlu soruların karışımının kullanıldığı bir anket türüdür. Diyalog, standart bir ankette olduğu gibi kelimesi kelimesine sorulara körü körüne bağlı kalmak yerine, gündemdeki konularla zenginleştirilebilir ve tamamen öngörülemeyen konulara

girebilir (Adams, 2015: 493). Bu sayede, katılımcıların paylaşımları sınırlandırılmamış ve katılımcılar literatürde yer alan kaynaklara ek olarak gözlemlerini ve saha çalışmalarını yansıtmaya fırsatı bulmuşlardır.

Görüşmeler ortalama 50-60 dakikalık sürelerde tamamlanmıştır. İnsan hakları ve çalıştıkları kurumları ilgilendiren hassas konuların incelenmesi sebebiyle katılımcılara görüşlerini belirtmekte tereddüt ettikleri sorulara cevap vermemeleri konusunda esneklik tanınmıştır. Katılımcıların çalıştıkları kurumlarla ilişkili hassas konulardan oluşan anket sorularının arasında cevaplamak istemedikleri sorular olduğunda bu sorular atlanmıştır. Yarı yapılandırılmış anket soruları, insan haklarıyla ilgi görüşler, STK'ların insan haklarını geliştirmedeki rolü ve ulusal düzeyle ilişki, insan haklarını geliştirmeye yönelik araçlar ve uygulamalar ve ileriye dönük eylemler olmak üzere beş farklı kategoride 15 sorudan oluşmaktadır. Anket sorularına Ek 2'den ulaşılabilir.

5.3. VERİLERİN DERLENMESİ VE ANALİZİ AŞAMASINDA İZLENEN YÖNTEM

Araştırma iki aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamada ikincil verilerden yararlanılarak nicel analiz; ikinci aşamada ise birincil verilerden yararlanılarak nitel analiz yapılmıştır.

STK'ların insan hakları üzerine doğrudan etkilerini gözlemek kolay değildir. Çünkü insan haklarını etkileyen bağımlı ve bağımsız birçok değişken bulunmaktadır. Bu sebeple araştırma kapsamında belirlenen temalarda etkiden çok ilişkiye odaklanılmıştır. Bu araştırma kapsamında devletlerin sorumlulukları araştırma kapsamı dışında bırakılarak doğrudan sivil toplum sektörünün insan hakları ile etkileşimi incelenmiştir.

5.3.1. İkincil Verilerin Analizi

Araştırma dahilinde, araştırma soruları arasında olan ülkelerde sivil toplumun gelişimi ile insan hakları arasında olumlu yönde bir ilişki olup olmadığına yönelik cevabı bulmak için STK'ların siyasi ve sosyo-ekonomik haklarla olan ilişkisi

ölçülmüştür. Bu kapsamda, STK'ların sürdürülebilirlik seviyesinin daha yüksek olduğu ülkelerde sosyo-ekonomik gelişmişliğin daha iyi düzeyde olup olmadığı araştırılmıştır.

İnsan hakları değişkenleri siyasi haklar ve sosyo-ekonomik haklar kapsamında ele alınmıştır. Bunun için kullanılan veriler, Freedom House ve Economic and Social Rights Empowerment Initiative veritabanlarından 2017 yılı için 27 AB ülkesi kapsamında alınmıştır. STK değişkeni ise Varieties of Democracy veritabanında yer alan Öz Sivil Toplum Endeksidir. Analiz için Öz Sivil Toplum Endeksi'ne göre ülkeler kümeleme analizi ile gruplara ayrılmıştır. Bu grupların ortalamaları arasındaki farklılıklar da T-testi ile belirlenmiştir. Kümeleme analizi ile insan hakları konusunda birbirine benzer ülkeler sınıflandırılmıştır. Ülkeler kümeleme analizi ile iki gruba ayrılmıştır. Bu grupların Öz Sivil Toplum Endeksi açısından nasıl bir farklılık gösterdikleri araştırılmıştır.

Çok değişkenli istatistiksel tekniklerden birisi olan kümeleme analizi, grup sayısı bilinmeyen ve gruplandırılmamış verilerin benzerliklerine göre sınıflandırılması amacıyla kullanılmaktadır. Kümeleme analizi verilerin birimlere veya değişkenlere göre birbirlerine benzerlikleri bakımından ayrık kümelerde toplanmasını sağlayan bir tekniktir. Kümeleme analizi birbirine benzer olan bireylerin aynı gruplarda toplanmasını amaçlaması bakımından diskriminant analizi ile, birbirine benzer değişkenlerin aynı gruplarda toplanmasını amaçlaması nedeniyle de faktör analizi ile benzerlik göstermekte olup veri indirgeme özelliği vardır (Çakmak, 1999: 188). Tatlıdil'e göre, diğer çok değişkenli istatistik analizlerde önemli olan verilerin normalliği varsayımı, kümeleme analizinde çok önemli olmayıp uzaklık değerlerinin normalliği yeterli görülmektedir (Tatlıdil'den aktaran, Çakmak, 1999: 188). Kümeleme işlemi, iki gözlemin veya iki değişkenin benzerlik (yakınlık) veya uzaklık ölçüsüne bakılarak yapılır.

T-testi, iki grubun ortalamasını karşılaştırmak için kullanılan bir istatistiksel test türüdür. İki farklı grubun ortalamasını kıyaslarken bu test kullanılır. Test, iki ortalama değerinin farklı olup olmadıklarına karar vermek için karşılaştırır. T-testi, aralık verileri için en hassas testtir, ancak aynı zamanda en katı varsayımları gerektirir. Değişkenlerin/verilerin normal dağıldığı varsayılır. T-test veri setinin aşağıdaki özelliklere sahip olduğunu varsaymaktadır.

1. Veri birbirinden bağımsızdır,
2. Normal dağılıma sahiptir,
3. Kıyaslanan iki grup arasında benzer miktarda değişkenlik bulunmaktadır (Maher ve diğerleri, 2015: 1).

Maher ve diğerlerinin belirttiği gibi araştırma kapsamında bu testin kullanılmasının amacı kümeleme analizi sonrası bağımlı değişkenler ve bağımsız değişken arasındaki ortalama puan farkını belirlemektir.

İstatistiksel analizlere ek olarak, PRCL ve SERF endekslerinin 2007 ve 2017 yılı verileri baz alınarak araştırma haritalarla görselleştirilmiştir. Bu kapsamda, oluşturulan haritalarla Avrupa Komisyonu ve Avrupa Parlamentosu'nun yasal statülerine bakılmaksızın AB politika oluşturma ve politika uygulamasında yer almak isteyen tüm kuruluşlarının kaydolabildiği ortak veritabanı Transperancy Register'da kayıtlı ve insan haklarıyla ilişkili alanlarda çalışan STK'ların sayıları ve türleri ile PRCL ve SERF endeksleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu endeksler arasında ülkeden ülkeye ya da siyasi haklar ve sivil özgürlükler ile sosyo-ekonomik haklara göre değişimi gözlenmiştir.

5.3.2. Birincil Verilerin Analizi

Yapılan masa başı araştırma ve istatistiksel analizden sonra, AB ülkelerinde bulunan ve insan hakları üzerine çalışan bir STK, BM'nin insan hakları alanında çalışan bir bölümü ve mülteci hakları ile ilişkili çalışan bir AB kurumu ile mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Uluslararası alanda büyük kitlelere hitap eden bu kuruluşların bulunduğu ülkeler katılımcıların talebi sebebiyle gizli tutulmuştur. Yapılandırılmış bir soru formu ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler, öncelikle sesli ve yazılı olarak kaydedilmiş, ardından nitel analiz yöntemlerinden biri olan içerik analizi ile incelenmiştir. Bu sayede iyi örnek uygulamaları gözlemlenerek bir ülkede sivil toplumun gelişimi ile insan hakları arasında olumlu yönde bir ilişki olup olmadığı sorusunun cevabı saha çalışması ile güçlendirilmiştir.

Anketlerin analizi için içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. (Nitel) içerik analizinin amacı görüşmelerin transkriptler, söylemler, gözlem protokolleri, video

kasetler, belgeler gibi seçilen kayıtlı iletişimi analiz etmektir. Becker ve Lissmann, içerik analizinin, materyalin açık içeriğini analiz etmenin yanında farklı içerik seviyelerine sahip olduğunu belirtmiştir (Becker ve diğerleri, 1973). Bunlar; birincil içerik olarak metnin temaları ve ana fikirleri; gizli içerik olarak bağlam bilgisi olarak tanımlanabilir. Malzemenin biçimsel yönlerinin analizi de bu tekniğin amaçları arasındadır. İçerik analizi; metni, içinde analizin amaçlarını tanımladığı bir iletişim modeline yerleştirir (Mayring, 2000: 2).

Anketlerin analizinde öncelikle çeşitli temalar belirlenmiş ve bu temalar dahilinde kategoriler oluşturulmuştur. Ana temalar insan hakları ve sivil toplum ilişkisidir. Ana temalar dahilinde beş kategori belirlenmiştir. Bu kategoriler; (1) insan haklarıyla ilgi ve görüşler, (2) STK'ların insan haklarını geliştirmedeki rolü ve ulusal düzeyle ilişki, (3) insan haklarını geliştirmeye yönelik araçlar ve uygulamalar, (4) ileriye dönük eylemler ile (5) diğer paydaşlarla etkileşimlerden oluşmaktadır. Buna ek olarak, katılımcıların temalar dahilindeki konu ile ilişkili dikkat çeken bazı yorumları bulgular arasında alıntı olarak yer almaktadır.

ALTINCI BÖLÜM

BULGULAR

Altıncı bölümde, öncelikle istatistiksel bulguları oluşturan Kümeleme Analizi sonuçları açıklanmıştır. Ardından T-Testi Sonuçları Öz Sivil Toplum Endeksinin Sosyal ve Ekonomik Haklar ile Siyasi haklar ve Sivil Özgürlüklerle ilişkisi ayrı ayrı incelenmiştir. Son olarak da veri analiziyle ortaya çıkan görüşme bulguları ortaya koyulmuştur.

6.1. İSTATİSTİKSEL BULGULAR

6.1.1. Kümeleme Analizi

Varieties of Democracy (V-DEM) tarafından oluşturulmuş Öz Sivil Toplum Endeksine göre kümeleme analizi gerçekleştirilerek 27 AB ülkesi iki kümeye ayrılmıştır. Analize göre aynı küme içindeki ülkeler birbirlerine Öz Sivil Toplum Endeksi'ne göre benzerken, farklı kümelerdeki ülkeler Öz Sivil Toplum Endeksi'ne göre birbirlerinden farklılık göstermektedirler. Aşağıda yer alan AB27 Kümeleme Tablosu'nda Çalışma, Sağlık, Eğitim, Barınma, Besine ulaşım, Sivil Özgürlükler, Siyasi Haklar ve Öz Sivil Toplum Endeksi değişkenlerinin verilerine ulaşılabilir. Ülkelerin bulunduğu kümeler ise tablonun en sağdaki sütununda incelenebilir. Birinci küme yüksek Öz Sivil Toplum Endeksli ülkelerden, ikinci küme ise düşük Öz Sivil Toplum Endeksli ülkelerden oluşmaktadır.

Tablo 3: AB27 Kümeleme Tablosu

Ülke no	Ülke	Çalışma	Sağlık	Eğitim	Barınma	Besine ulaşım	Sivil Ö.	Siyasi H.	CCSI	STE'ye göre gruplar
1.	Almanya	60,32	92,53	-	86,06	99,25	56	39	0,901	1
2.	Avusturya	67,31	93,52	76,63	85,17	98,01	58	37	0,926	1
3.	Belçika	57,48	92,45	84,34	82,11	89,38	55	40	0,914	1
4.	Çek Cumhuriyeti	77,19	92,28	80,20	97,87	99,68	56	38	0,917	1
5.	Danimarka	79,98	94,68	82,51	-	96,47	57	40	0,967	1
6.	Estonya	59,29	94,71	92,18	98,89	93,85	56	38	0,961	1
7.	Finlandiya	79,69	96,62	90,68	77,00	92,54	60	40	0,909	1
8.	Fransa	65,45	91,65	83,05	84,59	95,56	52	38	0,943	1
9.	GKRY		89,80	68,30	84,01	-	56	38	0,939	1
10.	İrlanda	53,90	93,05	86,54	80,75	92,95	57	39	0,957	1
11.	İspanya	53,60	93,41	84,20	81,26	94,61	56	38	0,901	1
12.	İsveç	78,01	96,94	84,48	66,63	96,34	60	40	0,972	1
13.	İtalya	47,39	94,04	80,49	88,92	94,98	53	36	0,968	1
14.	Letonya	57,36	91,74	82,61	93,91	93,12	51	36	0,915	1
15.	Lüksemburg	47,58	91,03	61,80	61,31	98,28	60	38	0,968	1
16.	Malta		94,11	73,48	96,71	-	57	39	0,952	1
17.	Portekiz	58,57	91,80	84,89	83,27	90,56	58	39	0,93	1
18.	Slovenya	65,54	94,44	88,25	91,03	-	53	39	0,914	1
19.	Yunanistan	47,74	92,04	74,52	82,32	84,67	49	35	0,951	1
20.	Bulgaristan	52,29	90,31	71,30	83,28	92,11	47	33	0,815	2
21.	Hırvatistan	-	95,79	78,18	78,02	96,03	50	37	0,768	2
22.	Hollanda	64,31	94,04	83,46	75,45	97,97	59	40	0,824	2
23.	Litvanya	54,02	90,96	80,24	91,53	90,61	53	38	0,82	2
24.	Macaristan	71,88	89,15	76,97	95,25	94,68	47	29	0,504	2
25.	Polonya	74,08	92,73	86,90	95,34	98,25	52	37	0,719	2
26.	Romanya	53,38	89,91	62,22	89,87	88,14	49	35	0,76	2
27.	Slovakya	60,37	90,35	71,03	91,45	98,72	53	36	0,76	2

Kaynak: Yazar tarafından Stata Kümeleme Analizi Sonuçlarına göre oluşturulmuştur.

Birinci kümede yer alan ülkelerin profili incelendiğinde, Çek Cumhuriyeti, Slovenya, Letonya, Estonya, Malta ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi dışındaki ülkelerin ilk dört genişlemelerde AB'ye katılan ülkeler olduğu gözlemlenebilir. İkinci kümede ise Hollanda dışındaki tüm ülkelerin beş ve altıncı genişlemelerde AB'ye katılan ülkeler olduğu dikkat çekmektedir. Beşinci ve altıncı genişlemede yer alan AB üye

lkelerinde sivil toplum gelişiminin diğer ülkelere göre daha yavaş ilerlemesi ülkelerin AB'ye entegrasyon süreçleri ile orantılı olarak kabul edilebilir bir durum olarak değerlendirilebilir. Bunun sebepleri arasında AB fonlarına ulaşımın ve sivil toplum ile insan hakları konularında yapısal değişimin daha geç başlaması olabilir.

Gelişmişlik seviyesi yüksek olan Hollanda'nın ise ikinci kümede yer alması ilgi çekici bir durumdur. Schulpen ve diğerlerine göre, Hollanda'da kurulan STK'ların önemli sorunları arasında fon imkanlarının sınırlı olması sebebiyle diğer STK'larla rekabet ve devletin artan oranda sivil toplum fonlarına başvurabilecek kuruluşlarda seçici davranarak başvuru kriterlerini zorlaştımasıdır. Hollanda'da faaliyet gösteren kar amacı gütmeyen kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları, devleti birincil mali destek kaynağı ve bunun sonucu olarak da kendi seçmenleri yerine meşruiyet kaynakları olarak görmeye başlamışlardır. Bu ifade sivil toplumun devlet fonlarına olan bağımlılığının altını çizmektedir. Hollanda'da hükümet dışı kurumla her zaman hükümetten bağımsız bir sektör olarak görülmemektedir. Bu durumun ise mevcut Hollanda politikasına ve kamu algısı ve söylemine yansıdığı belirtilmektedir (Schulpen vd., 2016: 15).

Kümelerin lke sayı dağılımını incelendiğinde, iki küme sayısının eşit olmadığı gözlemlenebilir. İlk kümede 19 ülke bulunurken, ikinci kümede 8 ülke bulunmaktadır. Unutulmamalıdır ki AB lkelerinin incelenen alanlarda verileri birbirine yakındır. Araştırmanın AB lkeleri dışına genişletilmesi durumunda, farklı coğrafyalarda yer alan ülkelerin kmelemelerinde daha büyük farklar gözlemlenmesi olasılığı bulunmaktadır. Ancak genel olarak incelendiğinde, AB genelinde insan hakları alanında alışan STK'ların önünde önemli engeller olduğu gözlemlenebilir.

AB lkelerinde insan hakları alanında alışan STK'ların durumu FRA'nın kapsamlı çalışmalarının ışığında incelenebilir. 2020 yılında FRA'nın sivil alan konusundaki araştırması kapsamında gerçekleştirdiği anketlerde sivil toplumun gelişimi ile ilişkili soruya yanıt veren AB genelindeki STK'ların yaklaşık üçte biri (%33) lkelerinde insan hakları alanında alışan STK'ların koşullarının iyi veya çok iyi olduğunu belirtmiştir. Diğer üçte biri (%31) ise koşulların kötü veya çok kötü olduğunu belirtmiştir. Bunun yanında, yanıt veren ulusal veya yerel kuruluşların

yarısından fazlası (%57) 2020'de durumun önceki yıllara kıyasla kötüleştiğini veya büyük ölçüde kötüleştiğini ifade etmiştir.

Araştırmaya katılan STK'lar faaliyetlerini gerçekleştirirken temel haklarını kullanma önünde zorluklar olduğunu belirtmişlerdir. STK'ların yaklaşık üçte biri (%29) barışçıl toplanma özgürlüğüne, dörtte biri (%25) ifade özgürlüğüne ve neredeyse beşte biri (%18) dernek özgürlüğü konularında zorluklar yaşamaktadır. Özellikle Covid-19 salgını sebebiyle acil durum yasaları, seyahat kısıtlamaları, vize yasakları ile toplanma ve örgütlenme özgürlüklerine getirilen kısıtlamalar sivil toplumun çalışmalarını da kısıtlamıştır. Bu geçici durumun kamu sağlığı nedeniyle unutulmamalıdır ancak önemli olan husus salgının bitmesinin ardından yukarıda belirtilen özgürlüklerin önündeki engellerin kaldırılmasıdır.

Devletlerdeki yasal çerçeveye ilgili zorluklar arasında, sivil diyalog ve istişarelere ilişkin mevzuat (%25), şeffaflık veya lobi yasaları (%20), veri koruma yasaları (%18), hayır kurumu statüsünü düzenleyen yasalardaki değişiklikler (%14), kara para aklamayı önleme önlemleri (%12), vergi yasalarındaki değişiklikler (%11), terörle mücadele mevzuatı veya politikası (%11) ve siyasi kampanyalara ilişkin yasal hükümler (%10) gibi bulundukları ülkelerde sivil toplumun çalışmalarını engelleyen yada zorlaştıran yasal çerçeve ile ilişkili negatif yönlü değişimler belirtilmiştir.

FRA'nın araştırması dahilinde Franet⁷ raporları ve sivil toplum kaynaklarına göre, bazı Üye Devletlerde STK'ların feshedilmesi ve kayıtlarının silinmesine ilişkin yasalar veya idari yükler veya statülerine ilişkin olumsuz kurallar gibi devam eden ciddi zorluklar tespit edilmiştir. Bazı Üye Devletlerde ulusal güvenliği veya demokratik değerleri korumak için önerilen STK'ların kurulması ve işleyişine ilişkin daha katı kurallar, yasallık ve orantılılık açısından eleştirilere hedef olmuştur. Ayrıca, kara para aklama ve terörün finansmanı ile mücadeleye yönelik kuralların istenmeyen yan etkilerinin STK'ların faaliyetlerini etkilemeye devam ettiği görülmektedir.

Sivil alan istişaresinde fonlara ulaşım ve kullanım alanında bildirilen zorluklar arasında sınırlı fonlar yüzünden diğer STK'larla rekabet (%49), fon başvurusunda bulunmak konusunda sınırlı idari kapasite (%35), fon tahsisinde şeffaflık ve adalet

⁷ FRANET, Ajansın çok disiplinli araştırma ağıdır. Her AB Üye Devletinde, Birleşik Krallık'ta ve Gözlemci statüsüne sahip ülkelerde, talep üzerine, Ajansın karşılaştırmalı analizlerini kolaylaştırmak için temel haklar konularında FRA'ya ilgili verileri sağlayan üstlenicilerden oluşur.

eksikliği (%30) ve kısıtlayıcı uygunluk kriterleri (%29 öne çıkmaktadır). STK'lar ayrıca, kamu fonlarının diğer önceliklere yönlendirilmesi, özel bağışların azalması ve bağış toplama etkinliklerinin organize edilememesi ve gönüllülük gibi ayni katkıların azalması gibi pandemi ile ilgili bir dizi sorunu bildirmiştir.

FRA'nın sivil alan istişareleri, STK'ların karar alma süreçlerine erişimleri ve katılımları konusunda endişeli olduklarını sürekli olarak göstermektedir. FRA'nın 2020 sivil alan araştırması, bu endişelerin özellikle katılım ve istişare süreçleri hakkında yeterli bilgi eksikliği (%46), sivil toplum ve kamu yetkilileri arasındaki güven eksikliği (%35), geri bildirim eksikliği, ayrımcılık, karar alma süreçlerine erişim ve bunlara katılmanın önündeki farklı engeller (%24) gibi konuları içerdiğini göstermektedir (Fundamental Rights Agency, 2021).

6.1.2. T-testi

Oluşturulan iki küme arasındaki farklılıkların anlam ifade edip etmediğini gözlemlemek için T-testi analizi uygulanmıştır. Sonuçlar aşağıda gözlemlenebilir.

Analiz kapsamında kümeler Öz Sivil Toplum Endeksine göre farklı oldukları varsayılarak ikiye ayrılmıştır. Bu iki küme arasındaki kıyaslama yapmak için de Two-sample t-test uygulanmıştır. T-testi iki küme arasındaki aynı değişkenin ortalamasını kıyaslamak için kullanılmaktadır. Analiz kapsamında iki kümenin bağımlı değişkenlerinin ortalamasının hesaplanmasının ardından ikisinin farkı alınmış ve bu farkın sıfırdan farklı olup olmadığına göre T-testi ve P-değeri sonuçlarına ulaşılmıştır.

Kümelemenin Öz Sivil Toplum Endeksi'ne göre yapılmasının nedeni araştırma hipotezi kapsamında STK'ların varlığının insan hakları ile ilişkisini gözlemlemektir. Bu kapsamda bağımsız değişkenin bağımlı değişkenler üzerindeki etkisi araştırılmıştır.

Araştırma kapsamında bağımsız değişken Öz Sivil Toplum Endeksi olarak belirlenmiştir. Bağımlı değişkenler ise; Social and Economic Rights Fulfillment- Sosyal ve Ekonomik Hakları Gerçekleştirme Endeksi (SERF)'ni oluşturan haklar arasından seçilen çalışma, sağlık ve eğitim hak skorları ile Political Rights Index- Siyasi Hakları oluşturan sivil özgürlükler ve siyasi haklar skorlarıdır. Araştırma analiz aşamasında SERF endeksinin ulaşılabilen en güncel verilerin 2017 yılına ait olması

sebebi ile tüm bağımsız ve bağımlı değişkenler 2017 yılı verilerinden oluşmaktadır. Elde edilen sonuçlarla, bağımsız değişkenin bağımlı değişkenleriyle ilişkisi, yani yüksek Öz Sivil Toplum Endeksi ve düşük Öz Sivil Toplum Endeksi kümelerinin siyasi haklar ve sivil özgürlükler ve sosyo-ekonomik haklar ile ilişkisi incelenmiştir. İki grup ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığı gözlemlenmiştir. Besine ulaşım, eğitim, barınma ve çalışma skorlarında eksiklik olan ülkeler bulunmaktadır. Veri setinde eksiklik olan ülkeler gözlem değerlendirmesi dışında bırakılmıştır.

Tabloların genel yapısı incelendiğinde; ‘Group’ sütunu bağımsız değişkenin kategorilerini belirtmektedir. Mevcut durumda bulunan iki küme bu sütunda yer almaktadır. ‘Obs’ sütunu, her gruptaki geçerli olan gözlem sayısını belirtmektedir. ‘Mean’ sütunu ise, bağımlı değişkenin ortalaması ile bağımsız değişkenin her seviyesini hesaplamaktadır.

Genel sıfır hipotezi: yüksek ve düşük endeksli ülkelerin sosyo-ekonomik ve siyasi haklar ve sivil özgürlükler skorlarının ortalamalarının birinci ve ikinci kümede aynı olduğudur. Bu hipotezin doğruluğunu test etmek için P-değeri derecesine bakılmaktadır. Bir olasılık hesabının, 0 ile 1 arasında olması gerekmektedir. Derece 0.1’den büyük ise sonuç önemsiz veya anlamsız, 0.1’den küçük ise sonuç anlamlı olarak yorumlanmaktadır. Stata programı ile elde edilen T-testi sonuçlarına Ek 1’den ulaşılabilir.

6.1.3. T-Testi Sonuçları: Öz Sivil Toplum Endeksi ile Sosyal ve Ekonomik Haklar İlişkisi

Bu bölümde, Öz Sivil Toplum Endeksi ile Sosyal ve Ekonomik Hakların ilişkisine dair T-Testi sonuçları incelenecektir. Sağlık, eğitim, barınma, çalışma ve besine ulaşım haklarının T-testi sonuçları ayrı başlıklar altında incelenmiş ve yorumlanmıştır. Bunu yanında, incelenen her hakkın genel çerçevesi ve AB ülkelerinde bu hakların genel durumu da belirtilmiştir. Aşağıda yer alan Tablo 4’te T-testi bulgularının özetine ulaşılabilir.

Tablo 4: Öz Sivil Toplum Endeksi düşük ve yüksek olan gruplar arasında ekonomik ve sosyal haklar ortalamaları arasındaki fark

STK	Çalışma	Sağlık	Eğitim	Barınma	Besine Ulaşım
Endeks Düşük	61.47	91.65	76.28	84.54	94.38
Endeks Yüksek	62.14	93.20	81.06	87.53	94.56
Gözlemlenen Ülke Sayısı	24	27	26	26	24
T-istatistiği	0.13	1.86	1.44	-0.75	-0.10
P-Değeri	0.89	0.07	0.16	0.45	0.91
Ortalama arasındaki fark anlamlı mı?	Hayır	Evet	Hayır	Hayır	Hayır

Kaynak: Bu tablo T-testi sonuçları baz alınarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

6.1.3.1. Çalışma Hakkı

Çalışma hakkı, işçilerin, zorla çalışmama özgürlüğü, işi kabul etme veya seçme konusunda özgürce karar verme, adil ücret ve eşit işe eşit ücret, boş zaman ve çalışma saatlerinin makul bir şekilde sınırlandırılması, güvenli ve sağlıklı çalışma koşulları, sendikalar kurmak ve üye olmak ile grev yapmak haklarını içermektedir (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 2008:1).

Avrupa Komisyonu'na göre, herkesin, istihdam veya serbest meslek beklentilerini geliştirmek için istenilen zamanda ve kişiye özel yardım alma hakkı vardır. Bu hak, iş arama, eğitim ve yeterliliğin yeniden değerlendirilmesi için destek alma hakkını içermektedir. Herkesin mesleki geçişler sırasında sosyal koruma ve eğitim haklarını devretme hakkı vardır. Gençler, işsiz kaldıktan veya eğitimden

ayrıldıktan sonra 4 ay içinde sürekli eğitim, çıraklık, staj veya iyi durumda bir iş teklifi alma hakkına sahiptir.

İşsiz kişilerin kişiselleştirilmiş, sürekli ve tutarlı destek alma hakkı vardır. Uzun süreli işsizler, en geç 18 aylık işsizlik dönemi sonunda derinlemesine bireysel değerlendirme hakkına sahiptir (European Commission, 2021b).

BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, 18. Genel Yorumu'nda çalışma hakkına saygı gösterme, koruma ve yerine getirme yükümlülükleri konusunda devletlere ayrıntılı rehberlik sağlamaktadır. Komite ayrıca, hakkın birbiriyle ilişkili temel özellikler içerdiğini belirtmiştir. Bu özellikler:

- Kullanılabilirlik: Devletler, halklarının istihdam fırsatlarını belirlemelerine ve iş bulmalarına yardımcı olacak özel hizmetlerin varlığını sağlamalıdır.
- Ulaşılabilirlik: İstihdama erişimde ayrımcılık yapmama, fiziksel erişilebilirlik ve bilgi erişilebilirliği olmak üzere üç temel unsuru içermektedir. İstihdama erişimde ve istihdamın devamında ayrımcılık yasaktır. Devletler, özellikle fiziksel engelli kişiler için işyerlerinin fiziksel olarak erişilebilir olması için makul düzenlemelerin yapılmasını sağlamalıdır. Herkesin istihdam olanakları hakkında bilgi arama, edinme ve iletme hakkı bulunmaktadır.
- Kabul edilebilirlik ve kalite: Çalışma hakkı, özgürce çalışmayı seçme ve kabul etme hakkı, adil ve elverişli çalışma koşulları, güvenli çalışma koşulları ve sendika kurma hakkı da dahil olmak üzere birbiriyle ilişkili birkaç bileşenden oluşmaktadır (UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights, 2006).

6.1.3.2. Öz Sivil Toplum Endeksi ve Çalışma Skoru İlişkisi

Tablo 4'e göre; toplamda veri setinde 24 ülke bulunmaktadır. Veri setinde eksiklik olan üç ülke ise gözlem değerlendirmesi dışında bırakılmıştır. Gözlemlenen ülkelerin çalışma skorunun ortalaması 61.94'dür. Bu skorun ortalaması ise birinci küme için (yüksek Öz Sivil Toplum Endeksli ülkeler – 17 gözlem) 62.14, ikinci küme için (düşük Öz Sivil Toplum Endeksli ülkeler – 7 gözlem) 61.47'dir. Yüksek ve düşük Öz Sivil Toplum Endeksli ülkelerin Çalışma skoru ortalaması arasındaki fark ise .66 olarak hesaplanmıştır.

P-değeri 0.89'dur. Bahsedilen tabloda, bu değerin 0.1'den büyük olması sebebiyle bu iki kümenin çalışma skorunun ortalamasının birbirine eşit olduğu reddedilememektedir.

Sonuç olarak; ortalama çalışma skoru yüksek Öz Sivil Toplum Endeksli ülkeler ve düşük Öz Sivil Toplum Endeksli ülkelerin Öz Sivil Toplum Endeksi ve Çalışma Skoru arasındaki ilişki açısından birbirinden farklı olduğu yorumu yapılamamaktadır. Bu sonuca göre; incelenen ülkelerin yüksek Öz Sivil Toplum Endeksli olması ya da düşük Öz Sivil Toplum Endeksli olması, ülkelerdeki çalışma skorunu önemli ya da anlamlı bir şekilde etkilememektedir. Ortalama çalışma skorunun bu iki küme arasında farklı olduğu iddia edilemediği için STK'ların çalışma skoru ile ilişkisi olmadığı gözlemlenmiştir.

Bir ülkede istihdam ve işsizlik oranları çalışma hakkının önemli göstergeleri arasındadır. AB'de istihdam ve işsizlik istatistiklerine Eurostat verileri dahilinde göz attığımızda, 2008 yılında, 15-74 yaş aralığı için AB işsizlik oranı %7,2 seviyesine ulaşmıştır. Küresel mali ve ekonomik krizin ardından, işsizlik oranları keskin bir şekilde yükselerek 2013'te %11,4'e ulaşmıştır. Takip eden altı yıl boyunca, AB'de işsizlik %6,7'ye düşmüştür. 2020'de ise işgücü piyasalarının COVID-19 krizinden etkilenmesiyle bu oran tekrar artarak %7,1'e ulaşmıştır. AB'de genç (15-24 yaş arası) işsizlik oranı 2020'de %16,9 ile 50-74 yaş arasındaki işsizlik oranının (%4,9) 3,4 katıdır.

2020'de AB Üye Devletleri arasında 15-74 yaş arasındaki kişiler arasında en yüksek işsizlik oranı Yunanistan'da (%16,3) kaydedilirken, İspanya yüksek bir oranla (%15,5) Yunanistan'ı takip etmiştir. Almanya, Hollanda ve Polonya'da nispeten düşük işsizlik oranları (%3,2-3,8 aralığında) kaydedilirken, Çek Cumhuriyeti'ndeki oran (%2,6) daha da düşüktür. 2019-2020 yılları arasında işsizlik oranları Yunanistan, İtalya, Fransa ve Polonya'da düşerken, diğer ülkelerde artış göstermiştir. En büyük artışlar, Letonya'da 1,8 puan, Litvanya'da 2,2 puan ve Estonya'da 2,4 puan artışla Baltık Üye Devletlerinde gerçekleşmiştir (Eurostat, 2021: 20). Yunanistan, İspanya, Almanya, İtalya, Fransa ve Letonya yüksek Öz Sivil Toplum Endeksli grupta yer alırken, Litvanya, Hollanda ve Polonya düşük Öz Sivil Toplum Endeksli grupta yer almaktadır.

20-64 yaş arası nüfusun çalışan içindeki payını ölçen AB istihdam oranı 2020'de %72,3 olarak kaydedilmiştir. 2020 yılında 20-64 yaş arası yetişkinlerin en az %80'inin çalıştığı üç AB Üye Devleti İsveç (%80,8), Hollanda ve Almanya (her ikisi de %80,0) olarak belirlenmiştir.

Bu yaş grubu dahilinde Hırvatistan (%66,9), İspanya (%65,7), İtalya (%62,6) ve Yunanistan (%61,1) en düşük istihdam oranlarına sahip olan ülkeler olarak kaydedilmiştir. 2019 ve 2020 arasında, AB'deki istihdam oranı, büyük ölçüde COVID-19 krizi nedeniyle 0,8 puan düşmüştür. Bu, küresel mali ve ekonomik kriz ve müteakip ülke borcu krizinin ardından 2013'te ulaşılan en düşük seviyeden bu yana gözlemlenen ilk düşüş olmuştur. Malta, Polonya ve Hırvatistan, 2020'de istihdam oranlarında düşüş kaydetmeyen tek AB Üye Devletleri iken, en büyük düşüşün, 2,3 yüzde puan ile İspanya'da olduğu gözlemlenmiştir (Eurostat, 2021: 21). Hırvatistan, İspanya, İtalya ve Yunanistan yüksek Öz Sivil Toplum Endeksli grupta yer almaktayken, Polonya düşük Öz Sivil Toplum Endeksi grupta yer almaktadır. T-testi sonucu ortalama çalışma skoru yüksek Öz Sivil Toplum Endeksli ülkeler ve düşük Öz Sivil Toplum Endeksli ülkelerin birbirinden farklı olmamasını destekler nitelikte bahsi geçen ülkelerin işsizlik ve istihdam oranları ile kümeleme analizi sonucu ortaya çıkan gruplar arasında doğrudan ilişki bulunmamaktadır.

6.1.3.3. Sağlık Hakkı

Dünya Sağlık Örgütü Anayasası (1946), "...erişilebilir en yüksek sağlık standardını her insanın temel hakkı olarak" öngörmektedir.

Sağlık hakkı, sağlık tesislerine, maddelerine ve hizmetlerine erişim, sağlıklı mesleki ve çevresel koşullar, salgın hastalıklardan korunma ve cinsel sağlık ve üreme sağlığı ile ilgili hakları içermektedir (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 2008: 1). Avrupa Komisyonu'na göre ise, herkesin uygun fiyatlı, önleyici ve iyileştirici kaliteli sağlık hizmetlerine zamanında erişme hakkı vardır (European Commission, 2021b: 46).

Dünya Sağlık Örgütü, sağlık hakkının uluslararası düzeyde kabul edilmiş bir dizi insan hakkı standardından biri olduğunun ve diğer haklardan ayrılamaz veya bölünemez olduğunun altını çizmektedir. Sağlık hakkının tam anlamıyla

kullanılabilmesi gıda, barınma, çalışma, eğitim, bilgi ve katılım haklarının kullanılabilmesine bağlıdır. Aynı zamanda, bu haklar ancak sağlık hakkına erişimin tam anlamıyla sağlanması ile gerçekleştirilebilir. Bu koşulluluk, hakların birbirlerinden ayrı tutulamayacak kadar bütünsel olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Sağlık hakkı, diğer haklarda olduğu gibi hem özgürlükleri hem de yetkileri içermektedir. Özgürlükler, kişinin sağlığını ve vücudunu kontrol etme (örneğin, üreme hakları) ve müdahaleden uzak olma (örneğin, işkenceden ve rıza dışı tıbbi tedavi ve deneyden uzak olma) haklarını kapsar. Haklar, herkese ulaşılabilir en yüksek sağlık seviyesinden yararlanma konusunda eşit fırsat tanıyan bir sağlık koruma sistemine sahip olma hakkını barındırır (World Health Organisation, 2017).

6.1.3.4. Öz Sivil Toplum Endeksi ve Sağlık Skoru İlişkisi

Tablo 4'e göre; gözlemlenen 27 ülkenin sağlık skoru ortalaması 92.74'dür. Birinci küme için bu ortalama 93.20 (Yüksek Öz Sivil Toplum Endeksli ülkeler-19 ülke), ikinci küme için ise 91.65 (Düşük Öz Sivil Toplum Endeksli ülkeler- 8 ülke)'dir. İki kümenin sağlık skoru ortalaması arasındaki fark ise 1.54'dür. Analize göre, P-değeri 0.07'dir. Bu değer 0.1'den düşük ancak 0.05'den büyüktür. Bu değer göz önünde bulundurulduğunda iki kümenin sağlık skorlarının ortalamasının eşit olduğu hipotezi 0.1 anlamlı derece ile reddedilmektedir.

Sonuç olarak; ortalama sağlık skoru yüksek Öz Sivil Toplum Endeksli ülkeler ve düşük Öz Sivil Toplum Endeksli ülkeler 0.1 anlam seviyesi ile birbirinden farklıdır. Grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu sonuca göre; yüksek Öz Sivil Toplum Endeksli ülkelerin sağlık endeksi düşük Öz Sivil Toplum Endeksli ülkelerin sağlık endeksinden daha yüksektir ve bu fark istatistiki olarak anlamlıdır.

Yaşam süreleri sağlık hakkının bir ülkedeki gelişmişlik seviyesinin doğrudan kanıtı olmasa da yaşam süresinin uzunluk beklentisi sağlıklı bir yaşamın da belirtileri arasında gösterilebilir.

AB'de sağlık kapsamında yer alan istatistikler dahilinde Eurostat verilerine göz attığımızda, 2019'da AB'de doğuştan beklenen yaşam süresi kadınlar için 84,0 yıl ve

erkekler için 78,5 yıl olarak kaydedilmiştir. 2002 ve 2019 yılları arasında, AB'de yaşam beklentisi kadınlarda 3,1 yıl ve erkeklerde 4,2 yıl artmıştır.

AB genelinde, doğumda en yüksek ortalama yaşam süresi (her iki cinsiyet için) İspanya'da (84,0 yıl) olarak kaydedilirken, en düşük ortalama (75,1 yıl) Bulgaristan'dadır. Kadınlar için daha yüksek yaşam beklentisi bulunmaktadır ve cinsiyet farkı, özellikle Litvanya (9,6 yıl), Letonya (9,2 yıl) ve Estonya'da (8,5 yıl) cinsiyetler arasında büyük farklılıklar olmak üzere her AB üye ülkesinde mevcuttur (Eurostat 2021: 15). İspanya, Estonya ve Letonya yüksek Öz Sivil Toplum Endeksli grupta yer alırken, Bulgaristan ve Litvanya düşük Öz Sivil Toplum Endeksi grupta yer almaktadır.

6.1.3.5. Eğitim Hakkı

BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin 13 No'lu Genel Yorumu'nda: *"Eğitim hem başlı başına bir insan hakkıdır hem de diğer insan haklarını gerçekleştirmenin vazgeçilmez bir yoludur. Bir güçlendirme hakkı olarak eğitim, ekonomik ve sosyal olarak marjinalleşmiş yetişkinlerin ve çocukların kendilerini yoksulluktan kurtarabilecekleri en önemli araçtır. Eğitim, kadınları güçlendirmede, çocukları sömürücü ve tehlikeli işçilikten ve cinsel sömürüden korumada, insan haklarını ve demokrasiyi geliştirmede, çevreyi korumada ve nüfus artışını kontrol etmede hayati bir role sahiptir"* ifadeleri yer almaktadır.

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'ne göre, tüm biçimlerde ve her düzeyde eğitim; kullanılabilirlik, erişilebilirlik, kabul edilebilirlik, uyarlanabilirlik temel özelliklerini sergilemelidir (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 2008: 1).

Eğitim hakkı, ücretsiz ve zorunlu ilköğretim ve mevcut ve erişilebilir orta ve yüksek öğretim hakkı ile ebeveynlerin çocukları için okul seçme özgürlüğünü içermektedir (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 2008: 1).

Avrupa Komisyonu da eğitim hakkıyla ilgili görüşlerini BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin 13 No'lu Genel Yorumu'na atıf yaparak belirtmiştir. Bu yoruma göre, herkesin, topluma tam olarak katılmasını ve işgücü piyasasındaki

geçişleri başarılı bir şekilde yönetmesini sağlayacak becerileri elde etmek ve sürdürmek için kaliteli ve kapsayıcı eğitim, öğretim ve yaşam boyu öğrenme hakkı vardır (European Commission, 2021b: 44).

6.1.3.6. Öz Sivil Toplum Endeksi ve Eğitim Skoru İlişkisi

Tablo 4'e göre; gözlemlenen 26 ülkenin sağlık skoru ortalaması 79.59'dur. Birinci küme için bu ortalama 81.06 (Yüksek Öz Sivil Toplum Endeksli ülkeler-18 ülke), ikinci küme için ise 76.28 (Düşük Öz Sivil Toplum Endeksli ülkeler- 8 ülke)'dir. İki kümenin eğitim skoru ortalaması arasındaki fark ise 4.77'dir. Analiz sonucu; P-değeri 0,16 olarak bulunmuştur. Bu sonuca göre; yüksek Öz Sivil Toplum Endeksli ülkelerin eğitim skoru, düşük Öz Sivil Toplum Endeksli ülkelerin eğitim skoruna göre daha yüksek olmasına rağmen fark, istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Eurostat'a göre, yoksulluk, işsizlik veya sosyal dışlanma riski nispeten genç yaşta okulu bırakan kişilerde daha yüksektir. AB'de eğitim kapsamında yer alan istatistikler dahilinde Eurostat verilerine göz attığımızda; 2020 yılında, AB'de 18-24 yaş arası okulu erken terk edenlerin payı, Malta'da %16,7'den Hırvatistan'da %2,2'ye kadar değişmektedir. Genel AB ortalaması ise %10,1 olarak kaydedilmiştir. AB'deki genç erkeklerin (%12,0) okulu erken terk etme olasılığının genç kadınlardan (%8,1) daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir (Eurostat, 2021b: 18). Malta yüksek Öz Sivil Toplum Endeksli grupta yer alırken, Hırvatistan düşük Öz Sivil Toplum Endeksli grupta yer almaktadır. T- testi sonucu ortalama eğitim skoru yüksek Öz Sivil Toplum Endeksli ülkeler ve düşük Öz Sivil Toplum Endeksli ülkelerin birbirinden farklı olmasını destekler nitelikte bahsi geçen ülkelerin 18-24 yaş arası okulu erken terk edenlerin payı ile kümeleme analizi sonucu ortaya çıkan gruplar arasında doğrudan ilişki bulunmamaktadır.

6.1.3.7. Barınma Hakkı

Uluslararası insan hakları hukuku, herkesin yeterli barınma da dahil olmak üzere insani bir yaşam standardına sahip olma hakkını tanımaktadır. Bu hakkın küresel

hukuk sisteminde merkezi bir yeri bulunmasına rağmen, bir milyardan fazla insan uygun barınma olanaklarına sahip değildir. Dünya çapında milyonlarca insan yaşamlarını veya sağlıklarını tehdit eden koşullarda, kalabalık gecekondu ve gayri resmi yerleşimlerde veya insan haklarını ve onurunu korumayan diğer koşullarda yaşamaktadır. Milyonlarca kişi ise her yıl evlerinden zorla tahliye edilmekte veya zorla tahliye edilmekle tehdit edilmektedir.

Barınma hakkı, 1948 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde ve 1966 Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nde yeterli yaşam standardı hakkının bir parçası olarak kabul edilmiştir. Diğer uluslararası insan hakları sözleşmeleri, o tarihten itibaren, bireyin evinin ve mahremiyetinin korunması gibi yeterli barınma hakkını veya bunun bazı unsurlarını tanımış veya bunlara atıfta bulunmuştur.

Barınma hakkının özellikleri barınma konusu esas olarak BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi' nin yeterli barınma hakkı üzerine yorumunda (1991) ve zorla tahliyeler hakkında 7 nolu genel yorumunda (1997) açıklığa kavuşturulmuştur.

Yeterli barınma hakkı belirli özgürlükleri içerir. Bu özgürlükler:

- Zorla tahliyelere ve birinin evinin keyfi yıkımına karşı koruma;
- Kişinin evine, mahremiyetine ve ailesine keyfi müdahalelerden uzak olma hakkı;
- Kişinin ikametgahını seçme, nerede yaşayacağını belirleme ve hareket özgürlüğü hakkıdır.

Yeterli barınma hakkının kapsadığı alt haklar ise:

- Mülkiyet hakkının güvenliği;
 - Konut, arazi ve mülk tazmini;
 - Yeterli konutlara eşit ve ayrımcı olmayan erişim;
 - Ulusal ve toplum düzeyinde konutla ilgili karar alma süreçlerine katılımıdır
- (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 2014: 3).

6.1.3.8. Öz Sivil Toplum Endeksi ve Barınma Skoru İlişkisi

Tablo 4'e göre; gözlemlenen 26 ülkenin barınma skoru ortalaması 85.46'dır. Birinci küme için bu ortalama 84.54 (Yüksek Öz Sivil Toplum Endeksli ülkeler-18 ülke), ikinci küme için ise 87.52 (Düşük Öz Sivil Toplum Endeksli ülkeler- 8 ülke)'dir. Düşük Öz Sivil Toplum Endeksli ülkelerin barınma skorunun Yüksek Öz Sivil Toplum Endeksli ülkelere göre daha yüksek olması dikkat çekici bir sonuç olarak gözlemlenmiştir. İki kümenin barınma skoru ortalaması arasındaki fark ise -2.97'dir.

Analiz sonucu P-değeri 0,45 olarak bulunmuştur. Bu sonuca göre; yüksek Öz Sivil Toplum Endeksli ülkelerin barınma skoru, düşük Öz Sivil Toplum Endeksli ülkelerin barınma skoruna göre daha düşük olmasına rağmen iki küme arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı değildir. Öz Sivil Toplum Endeksi ve barınma skoru arasında ülke grupları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

6.1.3.9. Besine Ulaşım Hakkı

Besine ulaşım hakkı 1948 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde yeterli yaşam standardı hakkının bir parçası olarak tanınmıştır ve 1966 Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nde yer almaktadır. Ayrıca bu hak bölgesel antlaşmalar ve ulusal anayasalar tarafından da korunmaktadır. Irkı, rengi, cinsiyeti, dili, dini, siyasi veya diğer görüşleri, ulusal veya sosyal kökenleri, mülkleri, doğumları veya diğer statüleri ne olursa olsun tüm insanlar yeterli beslenme ve açıktan kurtulma hakkına sahiptir.

Besine ulaşım hakkı kapsayıcı bir haktır ve asgari miktarda kalori, protein ve diğer spesifik besinlere sahip olma hakkından daha kapsamlı bir yapıdadır. Kişinin sağlıklı ve aktif bir yaşam sürmesi için ihtiyaç duyduğu tüm besin öğelerine ve bunlara erişim imkanlarına sahip olma bu hak kapsamındadır.

Yeterli gıdaya erişim hakkı, tüm insanların tek başına veya başkalarıyla birlikte topluluk halinde, her zaman yeterli gıdaya veya bunları tedarik etmek için gerekli araçlara fiziksel ve ekonomik erişimi olduğunda gerçekleşir (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 2010).

6.1.3.10. Öz Sivil Toplum Endeksi ve Besine Ulaşım Skoru İlişkisi

Tablo 4'e göre gözlemlenen 24 ülkenin besine ulaşım skoru ortalaması 94.44'tür. Birinci küme için bu ortalama 94.38 (Yüksek Öz Sivil Toplum Endeksli ülkeler-16 ülke), ikinci küme için ise 94.56 (Düşük Öz Sivil Toplum Endeksli ülkeler-8 ülke)'dir. İki kümenin besine ulaşım skoru ortalaması arasındaki fark ise -.17'dir. Analiz sonucu P-değeri 0,91 olarak bulunmuştur. Bu sonuca göre; yüksek Öz Sivil Toplum Endeksli ülkelerin besine ulaşım skoru, düşük Öz Sivil Toplum Endeksli ülkelerin besine ulaşım skoruna göre daha düşük olmasına rağmen Öz Sivil Toplum Endeksi ve besine ulaşım skoru ilişkisi açısından her iki küme arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Temel ihtiyaçlar dahilinde yer alan besine ulaşım ve barınma hakları yoksulluk ve dışlanma ile ilişkili etmenlerdir. AB'de yoksulluk veya sosyal dışlanma kapsamında yer alan istatistikler dahilinde Eurostat verilerine göz attığımızda, 2019 yılında 91,4 milyon kişinin yani AB nüfusunun %20,9'unun yoksulluk veya sosyal dışlanma riski altında olduğu gözlemlenmiştir.

Eurostat yoksulluk ve sosyal dışlanma riskini, belirlenen üç koşuldan en az birini sağlayan kesimde yer alma durumu olarak açıklamaktadır. Bu koşullar; devletin sağladığı sosyal desteklerden sonra yoksulluk riski altında olmak; ciddi şekilde maddi yoksulluk ya da iş yoğunluğunun düşük olduğu bir evde yaşamak olarak belirtilebilir. En büyük yoksulluk veya sosyal dışlanma riskinin, gelir yoksulluğundan, yani sosyal destekler sonrasında yoksulluk riski altında olan kişilerde bulunduğu altı çizilmektedir. Bu durum 2019 yılında AB genelinde 72,1 milyon kişiyi etkilemiştir. Olumlu bir not olarak, beş yıl öncesine kıyasla, 2019 yılında yoksulluk veya sosyal dışlanma riski altında 15,4 milyon daha az insan bulunduğu belirtilmektedir.

2019'da yoksulluk veya sosyal dışlanma riski altındaki nüfusun payı, AB Üye Devletleri arasında Bulgaristan'da %32,8 ile zirveye ulaşmıştır. Romanya ve Yunanistan'daki nüfusun en az %30'u da yoksulluk veya sosyal dışlanma riski altında olduğu belirtilmiştir. İbrenin diğer ucunda, Hollanda, Slovakya, Danimarka, Finlandiya ve Slovenya'daki altı kişiden birinden azı yoksulluk veya sosyal dışlanma riski altında iken Çek Cumhuriyeti'nde %12,5 gibi düşük bir oran kaydedilmiştir (Eurostat, 2021: 24). Yunanistan, Danimarka, Finlandiya ve Slovenya yüksek Öz Sivil

Toplum Endeksli grupta yer alırken, Bulgaristan, Slovakya ve Romanya düşük Öz Sivil Toplum Endeksli grupta yer almaktadır.

Özetle, STK ların varlığı ile ekonomik ve sosyal haklar arasındaki ilişki sağlık hakkı dışındaki diğer haklar kapsamında anlamlı değildir. Yani Öz Sivil Toplum Endeksinin düşük ya da yüksek olması ekonomik ve sosyal hakların çoğunluğunun üzerinde bir etki göstermemektedir. Bulgular, AB ülkelerinin alt yapı olarak büyük oranda zaten ekonomik ve sosyal hakları sağlayan bir düzene sahip olduğu ve devletlerin mevcut durumda bu hakları garanti altına alma kapasitesi olduğunu göstermektedir.

Buna ek olarak ekonomik ve sosyal hakların sağlanabilmesi için kamu yatırımları önemli bir faktördür. Vandenbroucke'ye göre (2021), sosyal yatırım, bireylere (hak sahiplerine) çocukluk gelişimi, eğitim ve öğretime erişim, istihdama erişim ve iş-yaşam dengesi gibi alanlarda belirli bir fayda veya hizmet talep etme yetkisi veren bir dizi sosyal hakkı ifade eder. Bu tür haklar, bireylere talep etme gücü sağlayan bir dizi kaynak olarak tanımlanır (eğitim, öğretim, vb. ile birlikte çocuk bakım tesislerine erişim). Vandenbroucke ve diğerlerine göre (2021), sosyal hakların önemli bir bileşenini normatif kaynaklar oluşturur. Hakların kime ait olduğu, hakların içeriği ve faydaların sağlanması için idari çerçeveyi belirten yasal (veya toplu pazarlık) hükümler normatif kaynaklar olarak adlandırılır. Sosyal hakların etkin olabilmesi için hak sahiplerini, bu kişilerin hak ettikleri menfaatleri ve bu menfaatlerin nasıl sağlanacağını belirleyen kurumsal bir yasal çerçeveye ihtiyaç vardır. Normatif kaynaklar bireylere belirli sosyal yardımları talep etmek için yasal hak sağlar (Vandenbroucke'den aktaran Baiocco ve diğerleri, 2021: 9). Ekonomik ve sosyal hakların devletlerin kamu yatırımları ve kaynakların tekrar dağıtımı ile ilişkili olması, sivil toplumun bu alandaki etkisini sınırlamaktadır.

Goonesekere'e göre ise STK sektörü, yoksulluğu azaltmak için hizmet sunumuna katılmaya teşvik edilmektedir. Oysa ki, refahçı bir yaklaşımla birleştirilen piyasa politikalarının, yoksulluğun azaltılmasını veya sosyal göstergelerin iyileştirilmesini etkilemediğine dair kanıtlar da bulunmaktadır. Goonesekere, sivil toplumun yoksulların yoksulluktan kurtulmalarına yardımcı olacak kaynakları ve fırsatları sağlamasının mümkün olmadığını idda etmektedir. Bu görüş de, ekonomik

ve sosyal hakların sürdürülebilir bir seviyede sağlanması için STK'ların yeterli olmayacağını desteklemektedir.

Kümeleme analizi ve T-testi sonuçları incelendiğinde araştırma dahilindeki ülkelerin verileri arasında büyük farklılıklar olmadığı gözlemlenebilir. AB üye ülkeleri ile diğer coğrafyalardaki ülkelerin karşılaştırılması sonucu daha heterojen sonuçlar ortaya çıkabilir.

6.1.4. T-Testi Sonuçları: Öz Sivil Toplum Endeksi ile Siyasi Haklar ve Sivil Özgürlükler İlişkisi

Bu bölümde, Öz Sivil Toplum Endeksi ile sivil özgürlükler ve siyasi haklara dair T-Testi sonuçları incelenmiştir. Her iki skorun T-testi sonuçları ayrı başlıklar altında incelenmiş ve yorumlanmıştır. Bunu yanında, incelenen her hakkın genel çerçevesi ve AB ülkelerinde bu hakların genel durumu da belirtilmiştir. Aşağıda yer alan Tablo 5'te T-testi bulgularının özetine ulaşılabilir.

Tablo 5: Öz Sivil Toplum Endeksi düşük ve yüksek olan gruplar arasında Siyasi Haklar ortalamaları arasındaki fark

STK	Sivil Özgürlükler	Siyasi Haklar
Endeks Düşük	51.25	35.62
Endeks Yüksek	55.78	38.26
Gözlemlenen Ülke Sayısı	27	27
T-istatistiği	3.23	2.88
P-Değeri	0.003	0.007
Ortalama arasındaki fark anlamlı mı?	Evet	Evet

Kaynak: Bu tablo T-testi sonuçları baz alınarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

6.1.4.1. Öz Sivil Toplum Endeksi ve Sivil Özgürlükler

Kairys'e göre sivil özgürlükler, yirminci yüzyılın son yarısında dünya çapında yaygın olarak kabul gören ve yirmi birinci yüzyıla kadar devam eden belirli baskı biçimlerine karşı bireylerin veya grupların yasal olarak korunmasıdır (Kairys, 2015: 686).

Sivil haklar, insanların fiziksel ve zihinsel bütünlüğünü, yaşamını ve güvenliğini sağlama; ırk, cinsiyet, ulusal köken, renk, cinsel yönelim, etnik köken, din veya engellilik gibi nedenlerle ayrımcılığa karşı korunma; mahremiyet, düşünce ve vicdan özgürlüğü, konuşma ve ifade özgürlüğü, din, basın, toplanma ve hareket gibi bireysel hakları kapsamaktadır (Front Line Defenders, 2020).

Hükümetler üzerindeki en erken sınırlamalara dayanan ve bireyleri dolaylı olarak da olsa koruyan bazı sivil hakların kökenleri neredeyse bin yıl öncesine dayanmaktadır. Sivil haklar, on yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda siyasi ve felsefi düşünce, öncelikle bireysel ve daha sonra ulusal egemenlik temelli ve meşruiyet demokratik yönetim biçimlerinin desteklenmeye başlamasıyla ortaya çıkmıştır. Ancak sivil hak/özgürlüklerin sistematik olarak yasal uygulamaları ve yaygın bir şekilde tanınması İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar mümkün olmamıştır. Bu haklar, ancak yirminci yüzyılın son yarısında küresel olarak kabul görmüştür. Günümüzde hemen hemen tüm ülkelerin yasaları ve yaygın olarak kabul edilen bazı uluslararası antlaşmalar, en azından bu hakları korumaya yönelik maddeler barındırmaktadır (Kairys, 2015: 686).

6.1.4.2. Öz Sivil Toplum Endeksi ve Sivil Özgürlükler Endeksi İlişkisi

Tablo 5'e göre; gözlemlenen 27 ülkenin sivil özgürlükler endeksi ortalaması 54.44'tür. Birinci küme için bu ortalama 55.78 (Yüksek Öz Sivil Toplum Endeksli ülkeler-19 ülke), ikinci küme için ise 51.25 (Düşük Öz Sivil Toplum Endeksli ülkeler - 8 ülke)'dir. İki kümenin sivil özgürlükler endeksi ortalaması arasındaki fark ise 4.53'tür.

Analiz sonucu P-değeri 0.003 olarak bulunmuştur. Bu sonuç, 0.5 ve 0,01'den küçük olması nedeniyle anlamlıdır. Bu sonuca göre; yüksek Öz Sivil Toplum Endeksli

Ülkelerin sivil özgürlükler endeksi düşük z Sivil Toplum Endekli ülkelerin sivil özgürlükler endeksine göre daha yüksektir ve fark, istatistiksel olarak oldukça anlamlıdır. z Sivil Toplum Endeksi ile sivil özgürlüklerin iki grup arasında farklılık yarattığı gözlemlenmiştir.

6.1.4.3. Siyasi Haklar

Temel siyasi haklar, vatandaşların siyasi sürece katılımına dair yasalarla korunan imkanları ifade eder. Bu haklar, siyasi özgürlük alanıyla ilişkililerdir çünkü bu hakların her biri, vatandaşın politikalar üzerinde farklı yönlerden etkisini garanti eder.

Vatandaşların siyasi iradesinin farklı siyasi haklar vasıtasıyla engelsiz olarak gerçekleşmesi olarak anlaşılan siyasi özgürlük, yöneten ile yönetilen arasındaki toplumsal sözleşmenin varlığı için hayati bir koşuldur (Tanchev, 2012: 141).

Front Line Defenders’a göre siyasi haklar, adil yargılanma hakkı da dahil olmak üzere sanığın hakları gibi hukuktaki doğal adaleti (usul adaleti); yasal süreç, tazminat veya yasal çözüm arama hakkı ve örgütlenme özgürlüğü, toplanma hakkı, dilekçe hakkı, meşru müdafaa hakkı ve oy kullanma hakkı gibi sivil toplum ve siyasete katılım haklarını içermektedir (Front Line Defenders, 2020).

6.1.4.4. z Sivil Toplum Endeksi ve Siyasi Haklar Endeksi İlişkisi

Tablo 5’e göre; gözlemlenen 27 ülkenin siyasi haklar endeksi ortalaması 37.48’dir. Birinci küme için bu ortalama 38.26 (Yüksek z Sivil Toplum Endekli lkeler-19 ülke), ikinci küme için ise 35.62 (Düşük z Sivil Toplum Endekli lkeler-8 ülke)’dir. İki kümenin siyasi haklar endeksi ortalaması arasındaki fark ise 2.63’tür.

Analiz sonucu P-değeri 0.007 olarak bulunmuştur. Bu sonuç, 0.5 ve 0,01’den küçük olması nedeniyle anlamlıdır. Bu sonuca göre; yüksek z Sivil Toplum Endekli ülkelerin siyasi hak endeksi düşük z Sivil Toplum Endekli ülkelerin siyasi hak endeksine göre daha yüksektir ve fark, istatistiksel olarak oldukça anlamlıdır. z Sivil Toplum Endeksi ile siyasi hakların iki grup arasında farklılık yarattığı gözlemlenmiştir.

Özetle, STK'ların varlığı ile sivil özgürlükler ve siyasi haklar arasındaki ilişki anlamlıdır. Yani Öz Sivil Toplum Endeksinin düşük ya da yüksek olması sivil özgürlükler ve siyasi haklar üzerinde etki göstermektedir. Bunun bir sebebi AB ülkelerinde siyasi haklar ve sivil özgürlükler açısından geliştirilecek alanlar olması ve devletlerin hak ihlallerini önlemede tekel oluşturmaması olabilir.

Tablo 6: Öz Sivil Toplum Endeksi Düşük ve Yüksek Olan Gruplar Arasında İncelenen Tüm Haklarla İlgili Özet Tablo

	Ekonomik ve Sosyal Haklar					Siyasi Haklar ve Sivil Özgürlükler	
	Çalışma	Sağlık	Eğitim	Barınma	Besine Ulaşım	Sivil Özg.	Siyasi Haklar
Öz Sivil Toplum Endeksi Ortalamaları arasındaki fark anlamlı mı?	Hayır	Evet	Hayır	Hayır	Hayır	Evet	Evet

Kaynak: Bu tablo T-testi sonuçları baz alınarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 6'da yer alan özet bilgiler incelendiğinde, Öz Sivil Toplum Endeksi ile ekonomik ve sosyal haklar arasındaki ilişkinin sadece sağlık hakkında anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak Siyasi Haklar ve Sivil Özgürlüklerin her ikisi de Öz Sivil Toplum Endeksine göre ayrılan kümeler için anlamlıdır.

Bulgular, AB ülkelerinde sivil özgürlükler ve siyasi haklar ile sivil toplum ilişkisinin önemini kanıtlar niteliktedir. Ancak unutulmamalıdır ki sivil özgürlükler ve siyasi hakların istatistiksel olarak ölçümü sosyo-ekonomik haklar kadar kolay değildir. Sosyo-ekonomik haklar için devletler ya da uluslararası istatistiksel kurumlar tarafından toplanan objektif sayısal verilere (istihdam, işsizlik oranları, eğitime katılım oranı vb.) ulaşmak daha kolay iken sivil özgürlükler ve siyasi haklar ile ilişkili yapısal verilere ulaşmak daha zordur. Bu sebeple ülkelerin anayasaları, uluslararası sözleşmelere olan bağlılıkları ve insan hakları ihlallerine karşı uygulamaları önemli

kaynaklardır. Bu aşamada sivil toplum ve medyaya gerçeklerin objektif olarak yansıtılmasında önemli görevler düşmektedir.

6.1.5. Haritalar

Bu bölümde, toplanan verilerin görselleştirilmesi amaçlanmıştır. Veriler, Sivil Toplum Endeksi, İnsan Hakları Alanında Çalışan STK Sayıları ile İnsan Hakları ve STK Sayıları temalarında oluşan farklı haritalarda AB ülkelerinin belirtilen temalardaki durumunu yansıtacaktır.

6.1.5.1. Sivil Toplum Endeksi

Aşağıda Şekil 2 ve 3 olarak belirtilen haritalarda AB ülkeleri Sivil Toplum Endeksi açısından dört gruba ayrılmıştır. En yüksek değerli grup 0.94-0.98 değerleri arasında yer alan ülkeleri belirtirken, Sivil Toplum Endeksi en düşük grup 0-0,86 değerleri arasında yer alan ülkelere oluşmaktadır. Sivil Toplum Endeksi verilerine Gothenbourg Üniversitesi V-DEM Entitüsü tarafından geliştirilen veritabanından ulaşılmıştır.

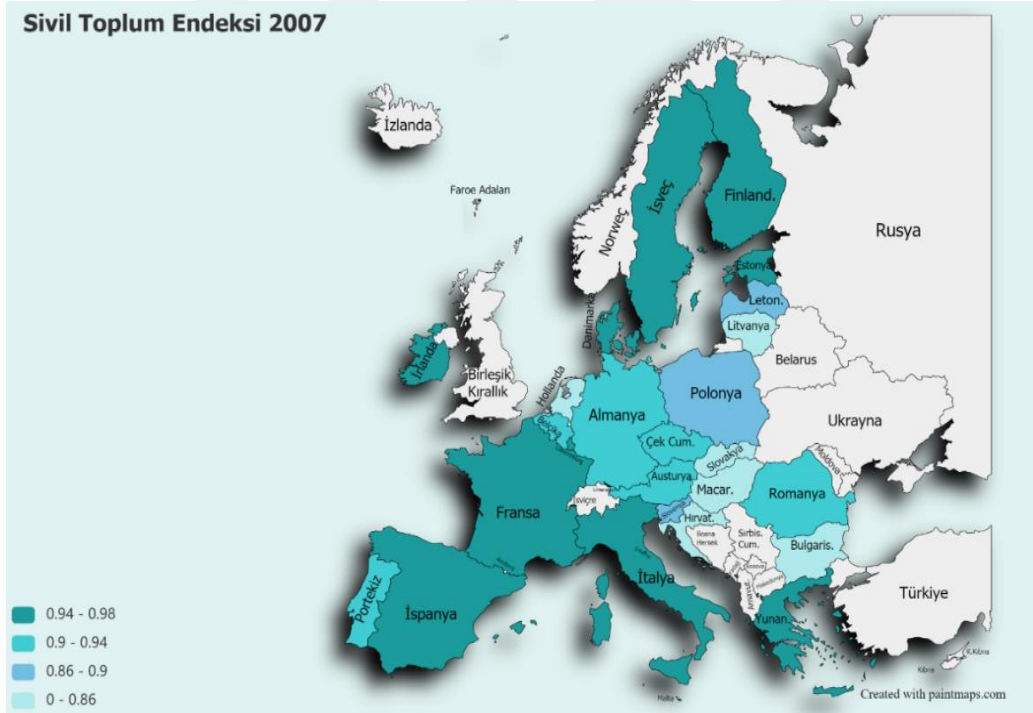
Sivil Toplum Endeksi'nin 2007 ve 2017 yılı değerleri incelendiğinde; değeri 0.94-0.98 aralığında olan ülkelerin sayısında 2017 yılında 2007 yılına göre azalma olduğu gözlemlenebilir. İrlanda, İsveç, Estonya, Fransa, İtalya ve Yunanistan her iki yılda bu grupta yer almıştır. İspanya ve Finlandiya'nın 2017 yılında Sivil Toplum Endeksi değerlerinin düştüğü sonucuna varılmaktadır. Değeri 0.9-0.93 aralığında olan ülkelere Almanya, Çek Cumhuriyeti, Avusturya, Portekiz ve Belçika her iki yılın verilerinde aynı grupta kalmıştır. Ancak 2017 yılında Romanya'nın değerleri düşerek bir alt gruba geçmiştir.

Buna ek olarak Letonya da 2017 yılında artan Sivil Toplum Endeksi ile bu gruba katılmıştır. 2007 yılında 0.86-0.9 değerlerinde bulunan ülkeler Polonya ve Letonya'nın 2017 yılında bir alt gruba girdiği görülmektedir. Aynı grupta yer alan Slovenya'nın endeksinde ise 2017 yılında iyileşme olduğu belirtilebilir. 0 ve 0.86 değer aralığında bulunan ülkelere ise artış gözlemlenmektedir. 2007 yılında Litvanya, Slovanya, Macaristan, Hırvatistan ve Bulgaristan'dan oluşan bu grup 2017 yılında

genişleyerek Polonya ve Romanya'yı da kapsamıştır. Genel olarak incelendiğinde, son 10 yıllık değişimde sadece Slovenya ve Letonya'da Sivil Toplum Endeksi açısından olumlu yönde bir gelişme olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

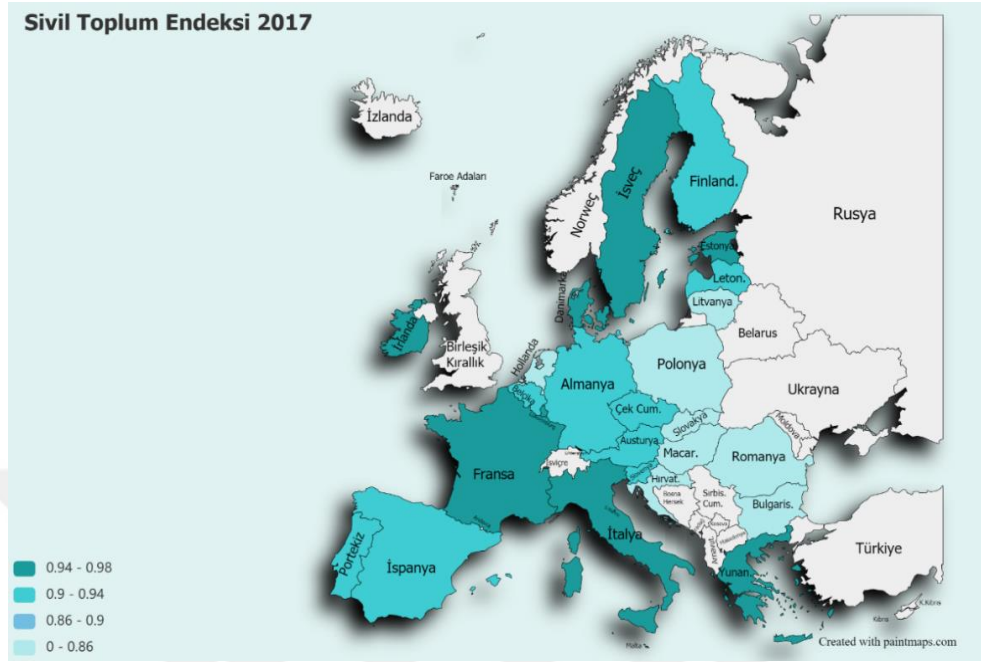
Şekil 2'de yer alan Sivil Toplum Endeksi 2007 yılı sonuçları ulaşılan kümeleme analizi sonuçları ile karşılaştırıldığında, Tablo 3: AB27 Kümeleme Tablosu'nda yer alan birinci kümedeki Letonya ve Slovenya dışındaki tüm ülkelerin sivil toplum endeksinin 0.9-0.98 aralığında olduğu gözlemlenebilir. Benzer şekilde ikinci kümedeki tüm ülkelerin endeksinin 0 ile 0,86 arasında olduğu gözlemlenebilir. Sivil Toplum Endeksi 2017 yılı sonuçları ile kümeleme analizi sonuçları ile karşılaştırıldığında ise birinci kümedeki tüm ülkelerin sivil toplum endeksinin 0.9-0.98 aralığında olduğu ve ikinci kümedeki tüm ülkelerin endeksinin 0 ile 0.86 arasında olduğu gözlemlenebilir.

Şekil 2: Sivil Toplum Endeksi-2007

Kaynak: Şekil, Sivil Toplum Endeksi'nin 2007 yılı verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 3: Sivil Toplum Endeksi-2017

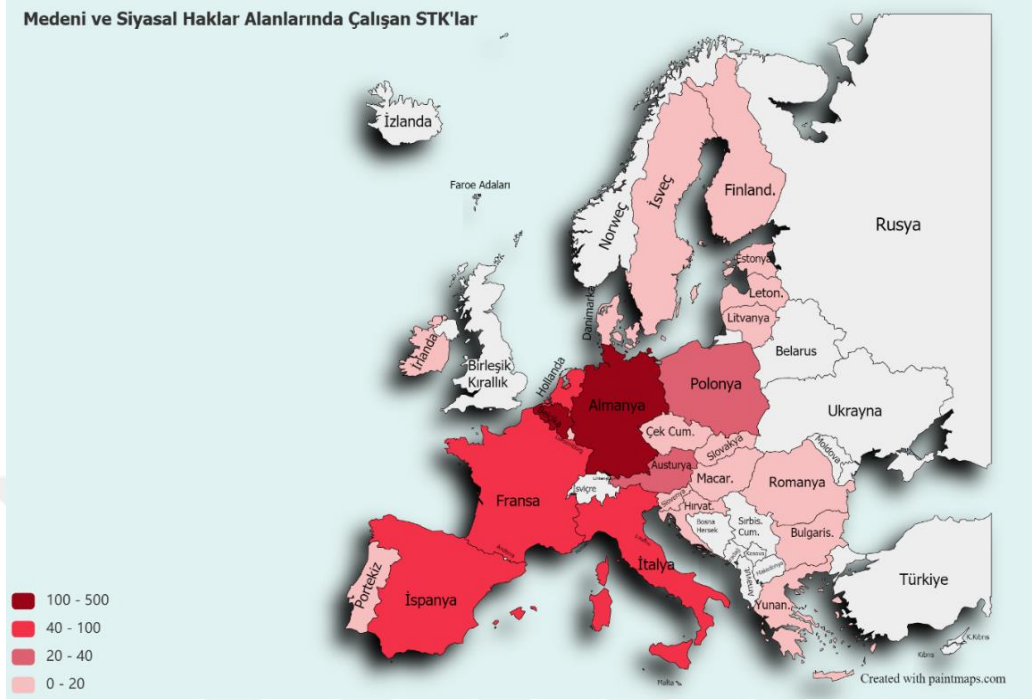
Kaynak: Şekil, Sivil Toplum Endeksi'nin 2017 yılı verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

6.1.5.2. İnsan Hakları Alanında Çalışan STK Sayıları

Aşağıda Şekil 4 ve 5 olarak belirtilen haritalarda AB ülkeleri, Medeni ve Siyasal Haklar Alanında Çalışan ve Ekonomik ve Sosyal Haklar alanlarında çalışan STK sayıları açısından dört gruba ayrılmıştır. En yüksek değerli grup 100-500 arasında STK sayısı olan ülkeleri belirtirken, STK sayısı en düşük grup 0-20 STK sayısı olan ülkelerden oluşmaktadır.

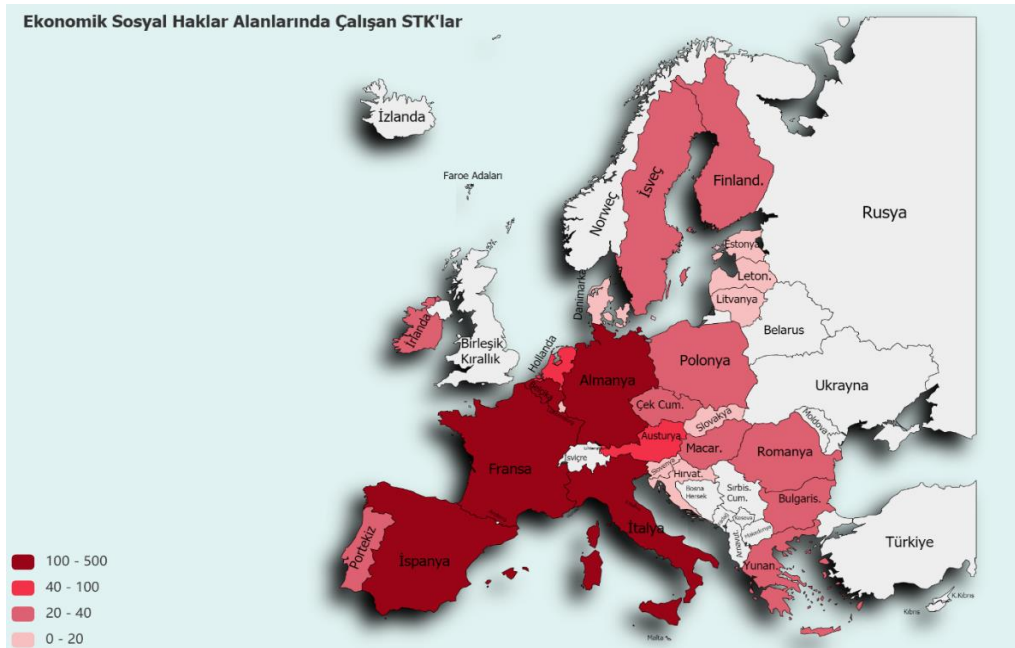
Ekonomik ve Sosyal Haklar alanlarında çalışan STK'lar ile Medeni ve Siyasi Haklar alanlarında çalışan STK'ların sayıları karşılaştırıldığında, ekonomik ve sosyal alanlarda çalışan STK'ların AB üyeler nezdinde daha fazla olduğu gözlemlenebilir. Ekonomik ve Sosyal Haklar alanlarında STK sayısı en fazla ülkeler Belçika, İspanya, Fransa, Almanya ve İtalya iken; Medeni ve Siyasi Haklar alanlarında çalışan STK'ların rakamlarının en yüksek olduğu ülkeler Almanya ve Belçika'dır.

Şekil 4: Medeni ve Siyasal Haklar Alanında Çalışan STK'lar

Kaynak: Şekil, Transparency Register veritabanından toplanan verileri kullanarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 5: Ekonomik ve Sosyal Haklar Alanında Çalışan STK'lar

Kaynak: Şekil, Transparency Register veritabanından toplanan verileri kullanarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Dikkat çekilmelidir ki tüm AB üye ülkelerinde kayıtlı olan STK'lara ulaşmanın mümkün olmaması sebebi ile bu rakamlar Avrupa Konseyi, Avrupa Komisyonu ve Parlamento'nun Transparency Register (European Commission and European Parliament, 2011: 2) ortak veritabanına kayıtlı olan ve insan haklarıyla ilişkili alanlarda çalışan STK'ların verileri toplanarak elde edilmiştir. Bu veritabanında yer alan kurumlar, AB'ye çalıştıkları alanda lobi faaliyetinde aktif kurumlar olarak ele alınabilir. İspanya, Fransa ve İtalya gibi büyük ülkelere göre daha az nüfusa sahip olmasına rağmen en çok kayıtlı STK'nın Belçika'da bulunması, AB kurumlarının merkezinin Brüksel olması ile açıklanabilir. Unutulmamalıdır ki AB ülkelerinde çalışan ve Transparency Register'e kayıtlı olmayan sayısız STK bulunmaktadır ancak, tüm AB ülkelerinde yer alan STK verilerine ulaşmak mümkün değildir bu yüzden veriler örneklem görevi görmektedir.

6.2. GÖRÜŞME BULGULARI

Bu bölümde veri analizi yönetmi ile analiz edilmiş yarı yapılandırılmış anket sorularının bulguları açıklanacaktır. Bulgular, insan haklarıyla ilgi ve görüşler, STK'ların insan haklarını geliştirmedeki rolü ve ulusal düzeyle ilişki, insan haklarını geliştirmeye yönelik araçlar ve uygulamalar, ileriye dönük eylemler ve diğer paydaşlarla etkileşimler olmak üzere beş kategoride incelenecektir.

6.2.1. İnsan Haklarıyla İlgili ve Görüşler Kategorisine İlişkin Bulgular

S1. İnsan hakları çalışma gündeminizin bir parçası mıdır?

İnsan haklarının çalışma gündemlerinin bir parçası olup olmadığına dair soruya her üç kurumun temsilcisi da olumlu yanıt vermiştir.

S2. Gündeminizde insan haklarının hangi boyutları yer almaktadır? Çok boyutlu bir yaklaşım mı benimsiyorsunuz yoksa tek bir konuya mı odaklanıyorsunuz (örneğin belirli sosyo-ekonomik haklar, siyasi haklar)?

STK'da göç ve sığınma, hukukun üstünlüğü, yönetim biçimi ve eşitlik, ayrımcılık; BM'de hukukun üstünlüğü, ayrımcılık, konuşma özgürlüğü ve AB

kurumunda ise sığınmacı ve mültecilerin insan hakları konuları gündemlerinde yer almaktadır. Üç kurum temsilcisi de çok boyutlu bir yaklaşım benimsediklerini belirtmiştir. Bu cevap sosyal ve siyasi hakların bütünlüğünün önemini destekler niteliktedir. Buna ek olarak göç ve sığınma ile ilişkili insan haklarının önemi iki kurum tarafından vurgulanmıştır.

S3. İnsan hakları ile ilişkili konular son yıllarda gündeminizde önem kazandı veya kaybetti mi?

Her üç kurumun temsilcisi de son yıllarda insan hakları ile ilişkili konuların gündemlerinde önem kazandığını belirtmiştir.

S4. Eğer insan hakları ile ilişkili konular son yıllarda gündeminizde önem kazandı ise nedenini açıklayınız. İnsan hakları konusunda artan eylemlerin itici güçleri/tetikleyicileri neler olmuştur?

STK temsilcisine göre, 10 yıl önce göç, terörle mücadele, ayrımcılık ve hoşgörüsüzlük üzerine yoğun çalışmalar yürüttüklerini belirtmiştir. Örnek olarak, 2011 yılından beri Macaristan'da demokrasi alanındaki sorunlar ve siyasi insan hakları ihlalleri bunun itici güçlerinden biridir. Bir diğer örnek ise 2015 yılında basına yoğun şekilde yansıyan ve Avrupa'yı da etkileyen mülteci krizleridir. Bu sebeple göç ve hukukun üstünlüğü hakkında çalışmalar yoğunluk kazanmıştır.

Şu anda popülizm ve bunun itici güçleri ile ilişkili araştırmalar çalışılan güncel konular arasındadır. Örnek olarak BREXİT, politik partilerin tercih edilmesinde popülizmin etkisi ve kimlik açısından halkın tercihleri konularından bahsedilebilir. Bunun yanında Macaristan ve Polonya'da demokrasi ve insan hakları konusunda yaşanan sorunlar sebebiyle bu ülkelerde hukukun üstünlüğü ve bunun AB çerçevesi için önemi hususları kurumun çalıştığı alanlardandır. Yoksulluk ve eşitsizlik ise Avrupa seviyesinde kurumun göreceli olarak üzerinde durduğu daha yeni konular arasındadır.

BM temsilcisi, sivil alan, ifade özgürlüğü ve güvenlik üzerine yoğun olarak çalıştıklarını belirtmiştir. Buna ek olarak, son birkaç on yıllık süreçte kurumun insan hakları alanındaki yasalardaki teorik nüanslara odaklanıp gerçek hayatla olan bağlantısını kaybettiğini ifade etmiştir.

“Yasal çerçeve insan haklarını korumak için yeterli değil, insan haklarını korumak için daha fazlası gerekli.” BM Temsilcisi

AB kurumu temsilcisi, Afganistan'dan gelen mülteci akımı ve bunun Avrupa ülkelerine etkilerinin insan hakları konusunda artan eylemlerin itici güçleri arasında sayılabileceğini ifade etmiştir.

Her üç kuruma göre de insan hakları konusunda artan eylemlerin itici güçleri/tetikleyicileri değişkenlik göstermektedir. Mülteci krizleri hem STK hem de AB temsilcileri tarafından bahsedilen önemli ve güncel bir konudur.

S5. Kurumunuz faaliyetlerinizin/projelerinizin insan hakları üzerindeki etkisini ölçmekte midir? Cevabınız evet ise, nasıl olduğunu açıklayınız.

BM temsilcisi, BM'nin farklı birimlerinde farklı uygulamalar olduğunu açıklamıştır. Hangi değişiklikler elde edilmek isteniyorsa tanımlanıp proje veya faaliyetler sonunda hedeflere ulaşıp ulaşılmadığı ölçülmektedir. Örnek olarak yönetim planı ve BM'nin 6 tematik sütunu dahilinde hedeflere ulaşıp ulaşılmadığının ölçülmesi verilebilir.⁸

“Ara hedeflerin projenin son hedefine ulaşmaya yardımcı olup olmayacağını bilemiyoruz. İnsan haklarına olan etkinin ölçümünde sonuçlarla ilişkilendirmek için metrikler ve kıyaslamaların oluşturduğu bir ölçü sistemi eksikliği bulunmaktadır.” BM Temsilcisi

STK temsilcisi, proje ve faaliyetlerden hangilerinin ve ne derecede başarılı olduğuna dair takım içinde değerlendirmeler yapılarak etkinin ölçüldüğünü açıklamıştır. Bunun yanında, kurumun medya üzerindeki etkilerini gözlemlemek için sosyal medya verilerini ve web trafiğini ölçme araçları kullanılmaktadır.

AB Kurumu temsilcisi, mevcut durumda insan hakları alanında etkiyi ölçmek için net araçları bulunmadığını belirtmiştir. Fakat kurum 2022 yılından itibaren yeni bir ajans olarak devam edecektir ve bu yeni organizasyonda “Temel Haklar Uzmanı” adında bir pozisyon oluşturulacaktır. Bu pozisyondaki kişi yapılan işlerin temel hakları ne ölçüde koruduğunu değerlendirme konusunda görevli olacaktır.

Her üç katılımcı da faaliyet ve projelerinin insan hakları üzerine etkisi konusundaki bu sorunun cevabını vermekte güçlük çekmiştir. Etki ölçümü kurumdan kuruma göre değişmektedir ve bu cevaplar genel geçer bir ölçüm mekanizmasının oluşturulmasının zor olduğunu kanıtlar niteliktedir.

⁸ Hedefler ve hedeflere ulaşıp ulaşılmadığı kurumun stratejik planlama raporları içinde yer almaktadır.

6.2.2. STK'ların İnsan Haklarını Geliştirmedeki Rolü ve Ulusal Düzeyle İlişkiye Yönelik Bulgular

S6. İnsan hakları konularının ele alınmasında STK'ların rolü/rolleri nelerdir?

STK temsilcisine göre insan hakları ihlallerini nicel yöntemler kullanarak araştırmak, sonuçları medya aracılığı ile yaygınlaştırmak, savunuculuk, sosyal medya ile kamuoyu baskısını harekete geçirmek ve stratejik insan hakları davalarına katılmak ya da destek olmak STK'ların önemli rolleri arasındadır.

BM temsilcisine göre, STK'lar kaynakları harekete geçirir, insan hakları ile ilgili ihtiyaçların karşılanabileceği durumlarda toplum ile resmi kurumlar arasında köprü görevi görür ve yerel düzeydeki gerçek ihtiyaçlar hakkında bilgi verirler.

AB kuruluşu temsilcisine göre ise STK'lar ortak çalışarak insan haklarının korunmasında önemli roller üstlenebilirler. İdeal bir toplum düzeninde ulusal ve/veya uluslararası kurumlar politikalarını oluşturmada önce sivil topluma danışmalılardır. Mevcut durumda, kurumun oluşturulan yayınları hakkında STK'ların görüşleri alınmaktadır.

Ulusal kurumlar ve STK'lar ortak çalışarak insan haklarının korunmasına yardımcı olabilirler. Mesela çalıştığım ülkelerden birinde, iltica dairesi gelen tüm mültecileri tutukluyor, iltica başvurularını da bu tutukluluk sürecinde değerlendiriyordu. Tutukluluk süreleri çok uzundu ve hukuki değildi. Bir STK'nın bunun haberini sızdırması üzerine kapalı merkezdeki ilticacıların tamamına yakını salınmıştır. STK baskısı bazen ulusal kurumların politikalarını düzeltmelerine yardımcı olmaktadır. AB kurumu Temsilcisi

S7. AB düzeyinde/uluslararası resmi kurumların (AB kurumları, BM İnsan Hakları Konseyi/ AİHM vb.) insan hakları konularında çalışmalarını yeterli buluyor musunuz?

STK temsilcisi, AİHM ve AB kurumları sayesinde insan haklarının çok daha iyi bir tablo çizdiğini belirtmiştir. Özellikle Lizbon Antlaşması'ndan bu yana AB'nin insan hakları konularına artan odağı önemlidir ancak, Avrupa Konseyi ve AB kurumlarının bazı siyasi sınırlamaları bulunmaktadır. Bir hükümet insan haklarını koruma konusunda yetersiz kaldığında diğer hükümetlerin hesap sormalarını sağlamak için tutarlı bir yaklaşım uygulama yönünde siyasi irade eksikliği bulunduğu altını çizmektedir.

“Ya siyasi kaygılar yüzünden ya da başka bir bağlamda bu hükümetlere bağlı oldukları için, AB ve diğer uluslararası kurumlara üye olan diğer ülkeler ya bu insan

hakları kurumları tarafından alınan kararları uygulamak için çok yavaş adım atıyorlar ya da son adımını atmaya hevesli değiller.” STK Temsilcisi

BM temsilcisi, genellikle insan hakları mahkemelerinin başarılı olduğunu ancak AB düzeyinde/uluslararası resmi kurumların mekanizmalarının yapabileceklerinin sınırları olduğunu ifade etmektedir. İnsan hakları alanında çalışan uluslararası kurumların toplumla ve toplumun ihtiyaçlarıyla bağlantıyı kaybetme olasılığı bulunmaktadır.

Yetkili, BM’nin insan hakları çalışmalarını destekleyen kaynakların sınırlı olmasına rağmen oldukça etkili olduğundan bahsetmiştir. İnsan haklarını korumak BM’nin temel direklerinden biridir, ancak bu husus asla siyasi bir şekilde tercüme edilmemiştir.

“Avrupa’da insan hakları uzun bir yol kat etti, ancak gerçek karar gücü hala olması gereken yerde değil.” BM Temsilcisi

AB Kuruluşu temsilcisi, çalıştıkları alanda AB genelinde Avrupa Komisyonu Göç ve İçişleri Genel Müdürlüğü’nün çok etkili olduğunu belirtmiştir. Bu müdürlük yasa teklifinde bulunup parlamentoya sunmaktadır ancak çalışmaları yeterli değildir. Bunun nedeni ise AB ülkelerinin çoğunluğunun kabul edeceği (özellikle iltica alanında) yasa oluşturmanın oldukça zor olmasıdır. Tüm ülkelerin yada çoğunluğun kabul edeceği ortak bir kararda buluşmak kolay değildir çünkü AB ülkelerinin fikirleri ve politikaları birbirinden farklıdır.

“AİHM’nin kararları iltica alanında önemlidir. Herhangi bir ulusal mahkemenin aldığı karar AİHM tarafından bozulursa bu kararın tüm AB ülkelerinde etkisi olmaktadır.” AB kurumu Temsilcisi

Farklı seviyelerde çalışan her üç kurumun da farklı alanlarda olsa da resmi kurumların insan haklarının korunması konusunda önemli engellerle karşılaştıkları belirtilebilir. Bunun sebebi ise AB kurumları, BM İnsan Hakları Konseyi/ AİHM vb. kurumların çabalarının bürokrasi ve/veya üye devletler yüzünden çeşitli sebeplerle sonuca ulaşmakta güçlük çekmesi olarak gösterilebilir. Bu aşamada, devletlerin yalnızca kendi ülkelerinde değil, insan haklarının ihlal edildiği diğer ülkelerde de insan haklarının korunmasındaki rolleri ve etkileri öne çıkmaktadır.

S8. Ulusal STK'lar ve ulusal/AB/uluslararası seviyede çalışan kurumlar (uluslararası STK'lar/hükümetler/AB/BM İnsan Hakları Konseyi/ AIHM vb.) ne ölçüde insan hakları ile ilişkili diyalog kurmaktadır?

STK temsilcisi, ulusal STK'ların, resmi kurumları 10-20 yıl öncesine göre daha iyi anladığını ve bu kurumlarla daha aktif ilişkiler kurduğunu belirtmiştir. Yerel STK'ların eskiye göre büyük uluslararası STK'lardan daha az yardıma ihtiyaçları vardır. Ancak önemli uluslararası kurumlarda kalıcı pozisyonları genelde yoktur. Bu sebeple Avrupa/uluslararası düzeyde çalışan kurumlarda daha kalıcı temsil pozisyonları bulunan büyük uluslararası STK'ların getirebileceği erişime değer vermektelerdir.

BM temsilcisi, BM ile STK'lar arası işbirliğinin, demokrasinin en azından orta düzeyde olduğu ülkelerde işlediği, ancak çok kısıtlı sivil alana sahip ülkelerde işbirliğinin mümkün olmadığını belirtmiştir. Eğer bu aktörlerle temasa geçilemezse BM'nin bu birimi doğrudan STK'larla yakın ilişki içinde çalışmakta olduğu için kurumun sözü geçen ülkelerde insan haklarını desteklemesi mümkün değildir.

AB Kuruluşu temsilcisi STK'ların ulusal düzeyde ve AB düzeyinde etkili olduğunu, fakat ne ulusal kurumların, ne de AB kurumlarının onlarla çalışma zorunluluğu olmadığını ifade etmiştir. Dolayısıyla STK'lar sürece ya çok sonradan dahil olmaktadır ya da hiç dahil olamamaktadırlar.

“STK'larla yaptığımız bir forumda, bir STK görevlisi STK'ların daha ciddiye alınması için kalite belgesi oluşturmaktan bahsetti. Bazı STK'ların profesyonellikten uzak çalıştığı ve bunun tüm STK'ların otoritesini tehlikeye düşürdüğünü anlattı.” AB Kuruluşu Temsilcisi

Ulusal STK'lar ve ulusal/AB/uluslararası seviyede çalışan kurumlar arası diyalog açısından STK daha olumlu bir tablo çizerken, BM ve AB kuruluşu yetkilileri işbirliğinin önündeki engellerden bahsetmiştir.

6.2.3. İnsan Haklarını Geliştirmeye Yönelik Araçlar ve Uygulamalara Yönelik Bulgular

S9. AB düzeyinde/uluslararası düzeyde insan haklarını korumak/savunmak için kullanılan en ilgili araçlar nelerdir?

STK temsilcisi, kendi kurumunun çalıştığı alanların oldukça önemli olduğunu belirtmiş, ortak açıklamalar ve lobiciliğin altını çizmiştir. BM temsilcisi, halkı bilinçlendirme kampanyaları, STK'lar arası işbirliği, kapasite geliştirme ve STK'lar arası ağlar oluşturma'nın önemli araçlar olduğunu belirtmiştir. AB Kuruluşu temsilcisi ise, lobicilik ve karar mekanizmalarını katılımı ile desteklemek, açık istişarelere katılım, bildiriler yayımlamak ve kampanyalar düzenlemenin altını çizmiştir. Her üç kurumun verdiği örnekler de tezin literatür araştırması bölümünde STK'ların görevleri arasında yer alan önemli hususlar arasındadır. İşbirliği, lobicilik ve bilinçlendirme kampanyaları cevaplarda vurgulanan konular arasında yer almaktadır.

“STK'ların halkın desteğini alması, davalarını medyada yaygınlaştırabilmeleri güçlerini artırıyor. O zaman AB kurumları bunu görmezden gelemiyor.” AB Kuruluşu temsilcisi

S10. Kurumunuzun yerel/ulusal/AB düzeyinde insan hakları politikalarını etkilemede kilit rol oynadığı somut örnekler ve/veya yerel/ulusal/AB düzeyinde insan hakları konusunda başarılı sonuçlara ilişkin örnekler veriniz. Lütfen süreci ve sonuçlara nasıl ulaşıldığını açıklayınız.

STK temsilcisi, AB Antlaşması'nın Macaristan ve Polonya'ya yönelik işlemlerine ilişkin 7. Maddesi'nin uygulanmasına önemli destekte bulunduklarını belirtmiştir. STK, süreç yavaş işlese de yerel ve ulusal seviyede gerçekte neler olup bittiğine dair ayrıntılı analizler yapılmasına yardım etmiştir.⁹ Buna ek olarak kuruluşun çalışmalarıyla, AB değerlerine ve kurumlarına destek olduğunu açıklamaktadır. Bu sayede Avrupa Komisyonu'nu Avrupa kimliği ve değerleri alanlarında politik olarak güçlenmesi için cesaretlendirmiştir.

BM temsilcisi, kurumun BM Engellilerin Haklarına Dair Sözleşme ile ilgili çalışmalarını, süreç oldukça yavaş işlemiş olsa da iyi örnek olarak belirtmiş ve STK'ların koalisyonu ve desteği olmadan bu sürecin başarısının mümkün olamayacağını belirtmiştir.¹⁰

⁹ AB Antlaşması'nın 7. Maddesi, AB antlaşmalarında bir üye devletten belirli hakları askıya alma prosedürüdür. Macaristan ve Polonya ile ilişkili prosedürün ayrıntıları için: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/agenda/briefing/2020-01-13/4/hungary-and-poland-parliament-to-assess-progress-of-article-7-proceedings>

¹⁰ BM Engellilerin Haklarına Dair Sözleşme BM Genel Kurulu'nun 13 Aralık 2006 tarihli ve A/RES/61/106 tarihli kararıyla kabul edilmiş ve 3 Mayıs 2008 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 5 Ocak 2022 itibarıyla sözleşmeyi 184 ülke onaylamış ve 164 ülke imzalamıştır. Ayrıntılı bilgi için:

AB Kuruluşu temsilcisi, kurumun mültecilerle ilgili araştırma ve raporları, iltica sistemleri üzerinde yayınları, AB ülkelerinin iltica dairelerine eğitimleri ve AB iltica dairelerini biraraya getirip uzmanlıklarını paylaşırma faaliyetlerini insan haklarının geliştirilmesi açısından iyi örnekler olarak sunmuştur.

STK ve BM temsilcileri, uluslararası sözleşmelerin oluşturulması ve uygulanmasında STK'ların desteğinin önemini vurgulamıştır. Arka planda olmalarına rağmen STK'ların önemli görevleri arasında yer alan lobiciliğin ve yerel gerçekliklere dair bilgi toplamanın önemi bu örneklerle desteklenmektedir.

S11. İnsan hakları sorunlarının üstesinden gelmek için AB düzeyinde veya ulusal düzeyde iyi insan hakları uygulamaları ile ilişkili örnek verebilir misiniz?

STK temsilcisi, iyi insan hakları uygulaması olarak STK'ların politika yapıcılara ülkelerinde insan hakları alanında ihlallerle ilgili değerli bilgiler sağlamasından bahsetmiştir. The Hungarian Helsinki Committee, Macaristan'daki hak ihlallerine yönelik önemli bilgiler sağlayan STK'lardan biri olarak gösterilebilir.

AB Kuruluşu temsilcisi, STK'ların iltica konusunda, sığınmacılara mülakat konusunda bilgilendirme ve gerekli evraklarının hazırlanmasında desteklerinin iyi örnek uygulaması olarak verilebileceğini belirtmiştir.

Her iki kurumun verdiği örnek de STK'ların insan hakları ile ilişkili politikalara doğrudan dahil olmasalar da çalışmalarının yaratabileceği pozitif etkileri kanıtlar niteliktedir.

6.2.4. İleriye Dönük Eylemlere İlişkin Bulgular

S12. İnsan hakları konularını/engellerini ele almak için ulusal/AB düzeyinde politika oluşturmayı hangi faktörler kolaylaştırabilir?

STK temsilcisi, yerel, ulusal ve uluslararası aktörler arasında işbirliğinin değeri ile halkla iletişim kurmanın ve onların politik desteğini almanın yollarını bulmanın politika oluşturmayı kolaylaştıracak faktörler olarak sıralamıştır.

BM temsilcisi, politika oluşturmaya kolaylaştıracak faktörler olarak insan hakları ile ilgili politik konularda aşağıdan yukarıya bir yaklaşım ile çevrimiçi araçları yaratıcı ve aktif kullanmayı göstermiştir.

AB Kuruluşu temsilcisi, STK'ların büyümesi, ses getiren işler yapması ve halktan destek görmesini politika oluşturmaya kolaylaştıracak faktörler olarak belirtmiştir.

Üç kurum da insan hakları alanında politika oluşturmaya kolaylaştırabilecek faktörler olarak farklı örnekler vermişlerdir. Katılımcıların cevapları birbirini tamamlayan niteliktedir. İşbirliği ve halkla iletişim, alandaki kilit temalar arasında sayılabilir.

S13. STK'ların insan haklarını iyileştirme yönündeki etkilerinin nasıl güçlendirebileceği konusunda önerileriniz var mı?

BM temsilcisi, sivil toplumu finansal kaynaklarla desteklemenin, fon sağlayanlar tarafından bürokrasinin azaltılmasının ve sosyal medya kampanyaları gibi insan hakları konularında çevrimiçi/dijital boyutu güçlendirmenin öneminden bahsetmiştir. Bunun yanında şeffaflık için STK'ların hesap verebilirliği hususunda düzenlenmeler yapılması gerektiğini vurgulamıştır.

AB Kuruluşu temsilcisi, birbirinden kopuk birçok STK yerine çatı STK'ların oluşturulması ile işbirliğini güçlendirmenin insan haklarını iyileştirme yönündeki etkileri artırabileceğini önermiştir.

BM temsilcisi ilişkili soruda hem STK dışı faktörleri hem de STK'ların kendi çabalarıyla yapabileceklerinden örnekler vermişken, AB kuruluşu temsilcisi STK'ların birleşerek tek ve güçlü bir sesle daha etkili olabileceklerini belirtmiştir. Her iki görüş de STK'ların etkinliğini olumlu yönde etkileyebilecek örnekler arasındadır.

6.2.5. Diğer Paydaşlarla Etkileşimlere İlişkin Bulgular

S14. Çalışmalarınız kapsamında insan hakları konusunda işbirliği için diğer paydaşlarla etkileşimde bulunuyor musunuz? Cevabınız evet ise, hangi aktörler olduğunu belirtiniz.

STK temsilcisi, örnek olarak göç alanında Sınır Tanımayan Doktorlar, Yunan adalarında insani yardım kuruluşları ve kamplarla etkileşimde bulunduklarını açıklamıştır. Buna ek olarak devletleri önemli paydaşlar olarak belirtmiştir.

BM temsilcisi, devletler, STK'lar, Avrupa Konseyi ve AB kurumları, Facebook, Twitter ve telekomünikasyon şirketlerini insan hakları konusunda işbirliği hususundaki paydaşlara örnek olarak göstermiştir.

AB Kuruluşu temsilcisi, AB ülkelerinin iltica dairelerini, FRONTEX¹¹ gibi diğer AB ajanslarını, AB Göç ve İçişleri Genel Müdürlüğü'nü ve istişari forumlarına üye STK'ları insan hakları konusunda paydaşlarına örnek olarak göstermektedir.

Her üç kurumun da insan haklarında işbirliği için devletleri önemli paydaşlar arasında göstermesi bu alanda devlet üzerine düşen önemli görevi vurgular niteliktedir.

S15. Diğer paydaşlarla etkileşimin sonuçları veya çalışmalarınıza etkileri nelerdir? Bu etkileşim sürecinde insan haklarıyla ilgili sonuçların elde edilmesine yönelik kolaylaştırıcılar/engeller neler olmuştur?

STK temsilcisi, insani yardım kuruluşları ve diğer insan hakları organizasyonları ile iletişimin başarılı olduğunu belirtmiştir. Benzer alanlarda çalışan kurumların birbirlerinin yaptığı işleri anlaması daha kolay olmaktadır. Devletlerle olan etkileşim ise insan hakları ihlal durumuna ve ülkeden ülkeye göre değişkenlik göstermektedir.

“Hükümetleri, iç politika gündemlerinde insan haklarına öncelik verme taahhüdü göstermezlerse, insan haklarını geliştirmeye yönelik dış politika çabalarının inandırıcı olmayacağına ikna etmek gerekmektedir.” STK Temsilcisi

AB Kuruluşu temsilcisi, beraber yapılan işlerin daha kaliteli çıktılar yarattığını ve daha çok insana ulaştığını vurgulamıştır. Bunun yanında, ulusal/uluslararası/AB düzeyinde insan haklarını geliştirmek için AB ülkelerinin karar mekanizmalarını hızlandırması gerektiğini belirtmiştir.

¹¹ FRONTEX, Avrupa Sınır ve Sahil Güvenlik Ajansı, AB’de iç sınır kontrolleri olmaksızın serbest dolaşımın garanti altına alınmasına yardımcı olmak için AB’nin dış sınırlarının korunması alanında çalışmaktadır. Ayrıntılı bilgi için: <https://frontex.europa.eu/>

SONUÇ

İnsan hakları; insanın içinde bulunduğu somut tehlikelerden kaynaklanan bir özgürlük arayışı ve insanın onurlu bir varlık olarak, özgürlük içinde yaşama isteğidir (Sanioglu, 2008: 77). İnsan hakları sadece temel ihtiyaçların karşılanması değil, onurlu bir yaşam sürmek için tüm hak ve özgürlüklere erişimi sağlamaktır.

İnsan hakları, çeşitli kaynaklarda farklı şekillerde sınıflandırılmıştır ancak en yaygın sınıflandırma şekli 1979 yılında Karel Vašák tarafından dile getirilmiştir (Varek, 1977: 29). Vašák hakları üç kuşağa ayırarak insan hakları konusunda ondan sonra gelecek birçok akademik araştırma için mihenk taşı olmuştur. Birinci kuşak haklar siyasal ve medeni haklar, ikinci kuşak haklar ekonomik ve sosyal haklar, üçüncü kuşak haklar ise dayanışma haklarından oluşmaktadır.

Hakları üç kuşak olarak sınıflandırmanın yanında, bazı kaynaklara göre ekonomik, sosyal ve kültürel haklar ile medeni ve siyasal haklar, negatif ve pozitif haklar olarak iki gruba ayrılabilir. Bu sınıflandırma hükümetin belirli konulardaki eylemlerine dayanmaktadır. Medeni ve siyasi haklar, sadece hükümetlerin iradesini gerektirdiğinden negatif haklar ve ekonomik, sosyal ve kültürel haklar, bu hakların icrası için maddi kaynaklar gerektirdiğinden pozitif haklar olarak tanımlanabilir (Bouandel, 1997: 24). Ancak hakları negatif ve pozitif olarak sınıflandırmak bu haklar arasındaki sınırların net olmaması ve birçok hakkın birbiriyle ilintili olması sebebiyle kolay değildir.

İnsan hakları farklı şekillerde sınıflandırılrsa da uluslararası insan hakları hukuku tüm hakların evrensel, bölünemez ve birbirleriyle ilişkili olduğunu vurgular. Birleşmiş Milletler tarafından 1993 yılında yayımlanan Viyana Beyannamesi ve Eylem Programı bu ifadeyi destekler niteliktedir. Unutulmamalıdır ki bu kategoriler net değildir ve çoğu hak birden fazla kategoriye girmektedir ve öncelik sıraları hak türüne göre değişmektedir. Temel besin ihtiyaçları olan bir birey için seçme ve seçilme hakkı ikinci plandadır ya da yaşamı tehdit altında olan bir bireyin çalışma hakkını kullanabilmesi mümkün olmayacaktır.

STK, kâr amacı gütmeyen, kamu yararını destekleyen konuları ele almak için yerel, ulusal veya uluslararası düzeyde organize edilmiş gönüllü bir vatandaş grubu olarak tanımlanabilir (Bernhard ve diğerleri, 2015: 7).

STK'lar insan haklarının korunmasında çeşitli görevler üstlenmektedirler. Her STK kapasitesine, kaynaklarına ve yaptırım gücüne göre toplumda olumlu yönde değişim sağlamak için çalışmaktadır. Marcinkutė'ye göre gözlem, bilgi toplamak ve yaygınlaştırmak, arabuluculuk, eğitim, mağdurlara destek olmak, lobicilik ve devletleri utandırmak insan haklarının korunması için STK'ların görevleri arasında yer almaktadır (Marcinkutė, 2011).

İnsan hakları eğitimi, bireylerin farkındalığını artırarak çarpan etkisi yaratmayı ve toplumu bilinçlendirmeyi hedefler. İnsan hakları yasalarla ve antlaşmalarla korunsun bile bu hakları, konu ile ilişkili eğitim ve deneyimi olmayan bireylerin anlayabileceği dilde topluma aktarmak insan haklarının korunması açısından ilk adım olarak değerlendirilebilir. Devletler tarafından hakları korunmayan bireylerin ya da grupların istismar edildiği durumlarda bu bireylere doğrudan destek olmak STK'ların önemli sorumlulukları arasındadır.

Özellikle uluslararası arenada söz sahibi ve (sosyal) medyada yeri olan STK'lar etkin güçlendirme ve savunuculuk için lobicilik faaliyetleri ile insan hakları alanında etkin görevler alırlar. STK'lar yerelde gerçekleştirdikleri saha araştırmaları ile insan hakları ihlalleri ile ilgili gerçek bilgilere ulaşmayı, sadece yerelde değil uluslararası arenada farkındalığı artırarak devletleri utandırmayı amaçlarlar. Yayınladıkları yıllık raporlar ile insan onuruna yakışır bir yaşam için gerekli standartları hatırlatır ve olması gereken ile mevcut durum arasındaki farkı hatırlatarak insan hakları standartlarını belirlerler.

İnsan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü AB'nin temel değerleri arasında belirtilmektedir. AB seviyesinde özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygı değerleri AB Antlaşmaları tarafından korunmaktadır. Ayrıca, bu antlaşmalar AB'nin hem sınırları içindeki hem de dışındaki eylemlerine rehberlik eder.

AB'nin insan haklarıyla ilişkili yasal temeli, AB Antlaşması'nın ve Temel Haklar Şartı'nın 2, 3, 6, 21 ve 205. Maddelerine dayanmaktadır.

AB Temel Haklar Şartı, AB vatandaşlarının hakları için açık ve güçlü bir beyan niteliğindedir. Bu alandaki Avrupa eylemi, 2000 yılında ilan edilen AB Temel Haklar Şartı'nın eklendiği AB'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma'ya dayanmaktadır. Şart, Lizbon Antlaşması'nda yapılan bir atıfla 2009'dan beri AB kurumları ve ulusal hükümetler

için (AB hukukunu uygularken) yasal olarak bağlayıcıdır. Şart, Avrupa Konseyi çerçevesinde kabul edilmiştir ve AİHS ile uyumludur. Bu sözleşme yeni bir hak tesis etmez ancak farklı kaynaklar arasında dağılmış olan mevcut hakları bir araya getirmeye hizmet eder (Euro-Lex, 2020). Kuruluş antlaşmasında yer alan bu haklar, Temel Haklar Bildirgesi'nin kabul edilmesiyle pekiştirilmiştir.

AB'nin insan hakları alandaki faaliyetleri ayrımcılık, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile mücadele ve sığınma, göç veya istihdam gibi alanlarda azınlıkların korunmasına odaklanmaktadır. AB sadece üye ülkelerde değil AB dışındaki ülkelerle ilişkilerinde de insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü değerleri çerçevesinde bu konulara önem vermektedir. 2020 yılında yayımlanan insan hakları ve demokrasi üzerine hazırlanmış 2020-24 eylem planı bu tezi desteklemektedir. Eylem planı, politik değişiklikler ve yeni teknolojilerin ortaya çıkardığı yeni zorluklarla mücadele etmeyi amaçlamaktadır (Council of the European Union, 2020b).

Buna ek olarak Lizbon Antlaşması dahilinde kabul edilen ve 2012 yılında başvurulara açılan AYİ, AB'nin insan hakları hususunda vatandaşların aktif olarak yer alabileceği önemli bir inisiyatifi olarak belirtilebilir. AYİ, üye devletlerin dörtte birinde ikamet eden bir milyon vatandaşın, AB Antlaşmalarını uygulamaya yönelik yasal bir işlem için Komisyon'u davet etmesini sağlamıştır. Bu inisiyatifler, sınırlı derecede bile olsa AB vatandaşlarının insan hakları hususlarında seslerini duyurabilmeleri için önemli bir adımdır. İnisiyatifin yürürlüğe girmesinin ardından 2022 Şubat ayında toplanan veriler dahilinde AYİ'ye sadece 112 başvurunun yapılması ise bu inisiyatifin AB vatandaşları arasında yeterince yaygın olmadığını gösterir niteliktedir.

Teoride gelişmiş bir altyapıya sahip olan AB insan hakları sistemine rağmen AB'de 2020 yılında insan hakları alanında yer alan güncel gelişmeler incelendiğinde, orta ve doğu AB üye ülkelerinde özellikle siyasi insan hakları ihlallerinin altı çizilmektedir. AB ülkelerinde insan hakları alanında gelişmiş yasal ve yürütme mekanizmaları bulunsa ve insan haklarına saygı dünyanın birçok bölgesine göre daha fazla olsa da AB üye ülkelerindeki heterojen hukuki devlet yapıları ve politikalar insan hakları uygulamalarındaki farklılıkları gözler önüne sermektedir. Human Rights Watch'ın raporundaki gelişmelerin (Human Right Watch, 2020 ve 2021) ışığında Avrupa Komisyonu ve Parlamentosu öncülüğünde AB'de insan hakları konusunda

kademeli olarak gelişmeler kaydedilse de üye devletlerde hem sosyo-ekonomik hem de medeni ve siyasi hak ihlallerinin devam ettiği gözlemlenebilir.

Avrupa Komisyonu'na göre STK'lar özellikle yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadele hususlarında sosyal alanda temel aktörler haline gelmişlerdir ve AB girişimlerinin ve politikalarının daha iyi uygulanmasını sağlamak amacıyla kamu yetkilileriyle düzenli diyalog kurmaktadır (European Commission, 2020a: 1). Komisyon'un bu ifadesi STK'ların insan haklarının korunması alanındaki önemini destekler niteliktedir. AB fonları dahilinde STK'ların yerel ve uluslararası düzeyde yararlanabilecekleri birçok fon bulunmaktadır. Bu fonlar sosyal içerme, cinsiyet eşitliği ve fırsat eşitliği, kültür, medya ve sivil katılımı teşvik başta olmak üzere çeşitli temaları içermektedir. Önceki mali çerçevede yer alan fonların güncellenmesi ile AB'nin 2021-2027 Çok Yıllı Mali Çerçevesi kapsamında da bulunan bu fonlar STK'ların insan haklarının geliştirilmesi faaliyetlerini sürdürebilmeleri için önemli araçlar olarak nitelendirilebilir.

İnsan hakları ve sivil toplumu birlikte inceleyen literatüre göz atıldığında; siyasi ve medeni insan hakları, devletlerin bu konulardaki görevleri, insan hakları ihlalleri ve sivil toplumun bu alanda çalışmaları ile ilgili geniş bir yelpaze bulunmaktadır ancak; sosyo-ekonomik haklar ile sivil toplum ilişkisi konularına daha az rastlanmıştır.

İncelenen insan hakları kapsamında STK'lar ile ilişki söz konusu olduğunda, insan haklarını bütünsel olarak ele alan kaynaklara daha sık rastlanılmıştır. Ulaşılan kaynakların tümü insan hakları ve sivil toplumu farklı açıdan ele alarak bir bütünsellik oluşturmaktadır. Bölgesel ve ülke bazındaki araştırmalar incelendiğinde STK'ların yerinin ve insan hakları üzerinde etkisinin değişkenlik gösterdiği gözlemlenebilir.

Araştırmanın teorik çerçevesi Lief Wenar ve Jos Philips'in sivil toplum ve insan hakları ile ilişkili teorilerinden yola çıkılarak oluşturulmuştur. Lief Wenar'a göre temel refaha yönelik tehlikelere karşı en büyük sorumluluk, bunun sonucundan en çok etkilenecek kişilere; yani bireylerin kendilerine aittir. Lief Wenar'ın 2007 yılında yayımlanan "Responsibility and Severe Poverty" (Wenar, 2007: 255-274) makalesinde yer alan bu teori Jos Philips'in "NGO Duties in Relation to Human Rights" (Philips, 2010) makalesinde sivil toplumun insan haklarına karşı sorumluluklarına göre uyarlanmıştır. Philips, temel refah olarak tanımlanan insan

haklarına erişimin ancak hakları kullanan kesim olan “bireylerin” oluşturduğu STK’ların desteği ile mümkün olacağını savunmaktadır. İlk aşamada, insan haklarının korunmasından sırasıyla, yerel yönetimler, milli hükümetler, uluslararası camia ve yabancı devletlerin sorumlu olduğunu belirtmektedir.

Devletlerin yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin ayrılması ve karşılıklı olarak birbirlerini denetleyip sınırlandırmaları insan haklarının gözetilip korunmasında ve insan hakları ihlallerinin önlenmesinde önemli bir mekanizma olarak görülmektedir. Teorik olarak böyle bir sistemin yürümesi ise ancak canlı ve aktif bir sivil toplum tarafından devlet mekanizmalarının gözetlenmesi ve eksik olan unsurların kontrol edilmesi ile mümkündür. Philips bu ifadeyle, toplumlarda insan haklarının gelişmesinde STK’ların önemini ve temel görevlerini vurgulamaktadır. STK’ların, insan hakları ile ilişkili konularda bilgilendirme, eğitim ve esin kaynakları olduklarını ifade etmektedir. Philips, bireylerin refah seviyesini, insan haklarına ulaşma seviyeleri olarak belirterek insan hakları ile refah seviyesi arasında doğrudan bağlantı kurmaktadır.

Bu teoriden yola çıkarak insan haklarının korunmasında devletlerin eylemleri yeterli değilse, bu aşamada ikincil sorumluluk alan sivil toplumun devreye girerek insan haklarının korunmasına destek olması sivil toplumun görevleri arasındadır. Bu araştırma kapsamında sivil toplumun bu aşamadaki müdahalesinin insan haklarının bir ülkedeki gelişmişlik düzeyi ile ilişkisinin bulunup bulunmadığı araştırılmıştır. Bu kapsamda, insan haklarının korunmasında ikincil sorumluluk alması beklenen sivil toplumun AB ülkelerinde ekonomik, sosyal, medeni ve siyasi hakların gelişimi ve korunması ile ilişkisi olup olmadığı araştırılmıştır.

Araştırma kapsamında araştırma sorularıyla ilişkili iki hipotez oluşturulmuştur. Bunlardan birincisi medeni ve siyasi haklar ile sivil toplum ilişkisini incelerken diğeri ekonomik ve sosyal haklar ile sivil toplum ilişkisini incelemiştir.

Birinci hipotez, AB ülkelerinde STK’ların etkin ve güçlü olmasının AB ülkelerinde varolan medeni ve siyasi haklar ile ilişkisi olduğunu savunmaktadır. İkinci hipotez ise AB ülkelerinde STK’ların etkin ve güçlü olmasının AB ülkelerinde varolan ekonomik ve sosyal haklar ile ilişkisi olduğunu savunmaktadır.

Hipotezleri test etmek için ampirik araştırma kapsamında, araştırmanın verilerini insan hakları değişkeninin iki boyutu olan medeni ve siyasi haklar ve sosyo-

ekonomik haklar oluşturmaktadır. Bunun için kullanılan veriler, 2017 yılı için 27 AB ülkesi kapsamında Freedom House ve Economic and Social Rights Empowerment Initiative veritabanlarından alınmıştır. STK değişkeni ise Varieties of Democracy veritabanında yer alan Öz Sivil Toplum Endeksidir. İkincil verilerin analizi için Öz Sivil Toplum Endeksine göre ülkeler kümeleme analizi ile gruplara ayrılmıştır. Bu grupların ortalamaları arasındaki farklılıklar da T-testi ile belirlenmiştir.

Analiz için belirlenen bağımlı değişkenler ekonomik ve sosyal haklar ile siyasi haklar ve sivil özgürlükler değişkenlerinden oluşmaktadır. Ekonomik ve sosyal haklarla ilişkili değişkenler; gıda, sağlık, eğitim, barınma ve çalışma skorlarından oluşmaktadır (Fukuda-Parr ve diğerleri, 2019: 7). Siyasi haklarla ilişkili değişkenler; siyasi haklar ve sivil özgürlükler skorlarından oluşmaktadır. Siyasi haklar skoru; seçim süreci, siyasi çoğulculuk ve katılım ile hükümetin işleyişi etmenlerini kapsamaktadır. Sivil özgürlükler skoru ise ifade ve inanç özgürlüğü, dernek ve örgütsel haklar, hukukun üstünlüğü ve kişisel özerklik ve bireysel haklar etmenlerini kapsamaktadır. (Freedom House, 2019: 3).

Bağımsız Değişken olarak Gothenbourg Üniversitesi V-DEM Entitüsü tarafından geliştirilen veritabanından Öz Sivil Toplum Endeksi alınmıştır. Bu endeks, STK aktif katılım ortamı ile organizasyonel çevre temel göstergelerinden oluşmaktadır (Bernhard, 2015: 9).

Kümeleme analizi ile iki farklı küme oluşturulmuştur. Kümelerin ülke sayı dağılımı incelendiğinde, iki küme sayısının eşit olmadığı gözlemlenebilir. İlk kümede 19 ülke bulunurken, ikinci kümede 8 ülke bulunmaktadır.

Birinci kümede yer alan ülkelerin profili incelendiğinde, Çek Cumhuriyeti, Slovenya, Letonya, Estonya, Malta ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi dışındaki ülkelerin ilk dört genişlemelerde AB'ye katılan ülkeler olduğu gözlemlenebilir. İkinci kümede ise Hollanda dışındaki tüm ülkelerin beş ve altıncı genişlemelerde AB'ye katılan ülkeler olduğu dikkat çekmektedir.

Unutulmamalıdır ki AB ülkelerinin incelenen alanlarda verileri birbirine yakındır. Araştırmanın AB ülkeleri dışına genişletilmesi durumunda, farklı coğrafyalarda yer alan ülkelerin kümelemelerinde daha büyük farklar gözlemlenmesi olasılığı bulunmaktadır.

Oluşturulan iki küme arasındaki farklılıkların anlam ifade edip etmediğini gözlemlemek için T-testi analizi uygulanmıştır. Analiz kapsamında kümeler Öz Sivil Toplum Endeksine göre birbirlerinden farklı oldukları varsayılarak ikiye ayrılmıştır. Bu iki küme arasındaki kıyaslama yapmak için de “Two-sample t-test” uygulanmıştır. T-testi iki küme arasındaki aynı değişkenin ortalamasını kıyaslamak için kullanılmıştır. Analiz kapsamında iki kümenin bağımlı değişkenlerinin ortalamasının hesaplanmasının ardından ikisinin farkı alınmış ve bu farkın sıfırdan farklı olup olmadığına göre T-testi ve p-değeri sonuçlarına ulaşılmıştır.

Kümelemenin Öz Sivil Toplum Endeksine göre yapılmasının nedeni araştırma hipotezi kapsamında STK’ların varlığının insan hakları ile ilişkisini gözlemlemektir. Bu kapsamda bağımsız değişkenin bağımlı değişkenler üzerindeki etkisi araştırılmıştır.

Araştırma kapsamında yer alan ülkeler ve verilerin ait olduğu yıl göz önünde bulundurularak ikincil veri analiz sonuçları incelendiğinde, ülkelerdeki STK’ların, sosyo-ekonomik haklar arasında sadece sağlık skoru ile ilişkisi olduğu gözlemlenmiştir. Analiz sonuçlarına göre; eğitim, çalışma, besine ulaşım ve barınma skorları ile Öz Sivil Toplum Endeksi arasında doğrudan bir ilişki bulunmamıştır. Yani Öz Sivil Toplum Endeksinin düşük ya da yüksek olması ekonomik ve sosyal haklar üzerinde bir etki göstermemektedir. Bulgular, AB ülkelerinin alt yapı olarak zaten ekonomik ve sosyal hakları sağlayan bir düzene sahip olduğu ve devletlerin zaten bu hakları garanti altına aldığını göstermektedir.

Kelley’ye göre, sosyal hakların işleyişi, aktif bir hükümet biçimini gerektirir. Bir refah devleti genellikle vergi mükelleflerinden alınan vergilerin vatandaşlar için hükümet tarafından gelirin hizmetlere transfer edildiği programları içerir. Vatandaşların ihtiyaçlarının tanınması ve bu düzenlemelerin güvence altına alınması için kapsamlı bir bürokrasi gereklidir (Kelley, 2008:287). Bunun yanında, pozitif haklar olarak da adlandırılan ekonomik ve sosyal hakların, devletin sistematik yatırım yapmasını, kaynak bulmasını ve adil kaynak dağıtımını gerektiren alanlar olması sebebiyle STK’ların bu alandaki yerinin sınırlı olması şaşırtıcı değildir.

STK’ların varlığı ile sivil özgürlükler ve siyasi haklar arasındaki ilişki incelendiğinde ise bulguların anlamlı bir ilişki ortaya çıkardığı gözlemlenmektedir. Analiz sonuçlarına göre; ülkelerdeki STK’ların, Sivil Özgürlükler ve Siyasi Haklar

Endeksleri ile ilişkili olduğu gözlemlenebilir. Yani Öz Sivil Toplum Endeksinin düşük ya da yüksek olması sivil özgürlükler ve siyasi haklar üzerinde etki göstermektedir. Bunun bir sebebi AB ülkelerinde siyasi haklar ve sivil özgürlükler açısından geliştirilecek alanlar olması ve devletlerin hak ihlallerini önlemede tekel oluşturmaması olabilir. Bunun yanında, negatif haklar olarak adlandırılan medeni ve siyasi haklar sadece hükümetlerin iradesini ve adil hukuki düzenlemeleri gerektirdiğinden bu hakların sivil toplumun etkisiyle değişmesinin daha kolay olabildiği düşünülmektedir.

Sosyo-ekonomik haklar ve siyasi haklar ile sivil toplum ilişkisi açısından kümeleme analizi ve T-testi sonuçları genel olarak incelendiğinde araştırma dahilindeki ülkelerin verileri arasında büyük farklılıklar olmadığı gözlemlenebilir. AB üye ülkeleri ile diğer coğrafyalardaki ülkelerin karşılaştırılması sonucunda daha heterojen sonuçlar ortaya çıkabilir.

Ampirik çalışmanın ikinci kısmını oluşturan birincil veriler uluslararası seviyede aktif olarak çalışan bir STK, BM'nin insan hakları alanında çalışan bir birimi ve mülteciler üzerine çalışan bir AB Kuruluşu ile yarı yapılandırılmış anketler aracılığı ile toplanmıştır. Birincil verilerin analizi için içerik analizi yöntemi kullanılmıştır.

İnsan haklarıyla ilgi ve görüşler kategorisine ilişkin bulgular genel olarak incelendiğinde, üç kurum temsilcisi de insan hakları ile ilişkili konularda çok boyutlu bir yaklaşım benimsediklerini belirtmiştir. Bu cevap sosyal ve siyasi hakların bütünlüğünün önemini destekler niteliktedir. Buna ek olarak göç ve sığınma ile ilişkili insan haklarının önemi iki kurum tarafından vurgulanmıştır. Ayrıca, her üç kurum açısından da insan hakları ile ilişkili konuların son yıllarda gündemlerinde önem kazandığı belirtilebilir.

STK'ların insan haklarını geliştirmedeki rolü ve ulusal düzeyle ilişkiye yönelik bulgular genel olarak incelendiğinde, her üç kuruma göre de insan hakları konusunda artan eylemlerin itici güçleri değişkenlik göstermektedir. Mülteci krizleri hem STK hem de AB temsilcileri tarafından bahsedilen önemli ve güncel bir konudur.

Farklı seviyelerde çalışan her üç kurumun da farklı alanlarda olsa da insan haklarının korunması konusunda önemli engellerle karşılaştıkları belirtilebilir. Bunun sebebi ise AB kurumları, BM İnsan Hakları Konseyi/ AIHM vb. kurumların çabalarının bürokrasi ve/veya üye devletler yüzünden çeşitli sebeplerle sonuca

ulaşmakta güçlük çekmesi olarak gösterilebilir. Bu aşamada, devletlerin yalnızca kendi ülkelerinde değil, insan haklarının ihlal edildiği diğer ülkelerde de insan haklarının korunmasındaki rolleri ve etkileri bir kez daha öne çıkmaktadır.

Ulusal STK'lar ve ulusal, uluslararası ve AB seviyesinde çalışan kurumlar arası diyalog açısından STK daha olumlu bir tablo çizerken, BM ve AB kuruluşu yetkilileri işbirliğinin önündeki engellerden bahsetmiştir.

İnsan haklarını geliştirmeye yönelik araçlar ve uygulamalara yönelik bulgular kategorisinde, STK ve BM temsilcileri, uluslararası sözleşmelerin oluşturulması ve uygulanmasında STK'ların desteğinin önemini vurgulamıştır. Arka planda olmalarına rağmen STK'ların önemli görevleri arasında yer alan lobiciliğin önemi bu örneklerle desteklenmektedir.

İnsan hakları sorunlarının üstesinden gelmek için AB düzeyinde veya ulusal düzeyde iyi insan hakları uygulamaları ile ilişkili örnekler incelendiğinde hem STK hem de AB kuruluşu temsilcisinin verdiği örnek de STK'ların insan hakları ile ilişkili politikalara doğrudan dahil olmasalar da çalışmalarının yaratabilecekleri pozitif etkileri kanıtlar niteliktedir.

İleriye dönük eylemlere ilişkin bulgular incelendiğinde, üç kurum da insan hakları alanında politika oluşturmayı kolaylaştırabilecek faktörler olarak farklı örnekler vermişlerdir. Katılımcıların cevapları birbirini tamamlayan niteliktedir. İşbirliği ve halkla iletişim, alandaki kilit temalar arasında sayılabilir.

STK'ların insan haklarını iyileştirme yönündeki etkilerinin nasıl güçlendirebileceği konusunda öneriler kısmında BM temsilcisi ilişkili soruda hem STK dışı faktörleri hem de STK'ların kendi çabalarıyla yapabileceklerinden örnekler vermişken, AB kuruluşu temsilcisi STK'ların birleşerek tek ve güçlü bir sesle daha etkili olabileceklerini belirtmiştir. Her iki görüş de STK'ların etkinliğini olumlu yönde etkileyebilecek örnekler arasındadır.

Diğer paydaşlarla etkileşimlere ilişkin bulgularda ise her üç kurumun da insan haklarında işbirliği için devletleri önemli paydaşlar arasında göstermesi bu alanda devlet üzerine düşen önemli görevi vurgular niteliktedir.

STK'ların insan hakları ile ilişkisinin ülkelerin kalkınma seviyesi, siyasi rejimi, güvenlik düzeyi insan hakları STK'larının büyüklüğü vb. gibi birçok faktöre bağlı olduğu gözlemlenebilir.

Birincil verilerin analizi sonucunda elde edilen bulgular, insan hakları ve sivil toplum ilişkisinin gücünü desteklemekte ve aynı zamanda insan haklarının korunması önündeki engellere ve güncel konulara dikkat çekmektedir. Mülakat yapılan her üç kurum da insan haklarını bütüncül bir yaklaşımda ele almışlardır. Bu yaklaşım insan haklarının birbirinden ayıramayacak kadar ilişkili olduğunu destekler niteliktedir.

İkincil veri analizlerinin sonuçları, AB ülkelerinde STK'ların etkin ve güçlü olmasının AB ülkelerinde varolan medeni ve siyasi haklar ile ilişkisi olduğunu destekleyen hipotezi kanıtlamıştır. AB ülkelerinde STK'ların etkin ve güçlü olmasının AB ülkelerinde varolan ekonomik ve sosyal hakları ile ilişkisi olduğunu savunan hipotez ise sadece sağlık hakkı kapsamında desteklenmiştir. Ancak incelenen diğer sosyal ve ekonomik haklar (barınma, çalışma ve eğitim hakları) açısından istatistiksel olarak ilişkinin bulunmaması sivil toplum ve bahsedilen haklar arasında bir ilişki olmadığı anlamına gelmemektedir.

Örnek olarak, Marcinkutė'ye göre insan hakları STK'larının insan haklarının korunmasındaki ana faaliyetlerinden biri insan hakları eğitimidir (Marcinkutė, 2011). Ancak eğitimin etkisini doğrudan ya da kısa sürede gözlemlemek kolay değildir. STK'ların toplumlara etkileri ancak uzun sürede gelecek nesillerin davranış eğilimlerinden gözlemlenebilir. Yeni nesillerin konu ile bilinçlerinin artması, sivil topluma verdikleri değer ya da insan hakları konularındaki faaliyetlere aktif katılımları ve destekleri STK'ların eğitime olan etkilerine örnek teşkil edebilir.

Benzer şekilde, STK'lara aktif katılım özellikle mülteciler, kadınlar, göçmenler ve bunun gibi dezavantajlı grupların çeşitli yetkinliklerini geliştirerek istihdam edilebilirliklerini artırmaya destek olabilir. Teknolojideki hızlı değişim, akademik ve profesyonel niteliklere sahip olmayan bireylerin işgücü piyasasında iş bulmasını zorlaştırmaya başlamıştır. Bu durum rekabetçi işgücü piyasası politikalarıyla daha da ağırlaştırmıştır. Düşük eğitim düzeyi, uzun işsizlik dönemi ve diğer çeşitli engellerle karşılaşan bireyleri dışlayan bu durum STK'lar ve diğer sosyal aktörler için rol oynayabilecekleri bir alan yaratmıştır (Julkunen, 1999). Ancak bu etkiyi doğrudan ölçmek ya da gözlemlemek kolay değildir ve başka bir araştırmanın konusudur.

Ekonomik ve sosyal haklar için genel uygulama, bu hakların aşamalı olarak gerçekleştirilmesiyle ilgili sonuçları izlemek olmuştur. Bu tür haklar, ülkenin kaynakları ve bu kaynakların dağıtımı ile ilişkili olduğu için garanti altına alınması zor

olarak algılanmaktadır. Bu nedenle, bu hakların zaman içinde aşamalı olarak gerçekleştirilmesiyle ilişkilendirilebilecek sonuçları izlemek gerekmektedir (United Nations, 2012).

Hak türleri arasındaki ilişki karmaşıktır. Siyasi haklar ve sosyo-ekonomik hakların her iki türü de insan haysiyetinin birleştirici ana fikrinden gelir ve bu haklar birbirlerini tamamlamaktadırlar. Medeni ve siyasi haklar, sosyal ve ekonomik haklar için etkin bir şekilde mücadele etmeyi ve sosyo-ekonomik hak ihlallerini önlemeyi destekleyebilir. Öte yandan, haklar arasında hem farklı kategorilerde yer alan haklar (örn. siyasi ve sosyal haklar) hem de aynı kategoride bulunan haklar (örn. ifade özgürlüğü hakkı ile itibar ve mahremiyet hakları) arasında gerilimler ve öncelik mücadelesi olabilir (Gavison, 2003: 25). Ancak unutulmamalıdır ki yaşama devam edebilmek için en temel haklar olan besine ulaşım ya da barınma olmadan diğer haklar hiyerarşide daha alt basamaklarda yer almaktadır.

Greenberg, insan hakları ile ilişkili mevcut veri tabanları ile ilişkili sorunların yanında insan hakları STK'larının insan hakları üzerindeki etkisini ampirik olarak ölçmenin önünde bazı kaçınılmaz sınırlamalar olduğundan bahsetmektedir. Bu sınırlamalardan ilki insan hakları STK'larının yarattıkları pozitif etkilerin bazen politik ve stratejik nedenler dolayısıyla anonim kalmasını tercih etmeleridir. İkincisi, fon sağlayıcıların STK'lardan kısa dönemli ve ölçülebilir sonuç beklentisidir. Ancak etkinin doğrudan ölçülememesi STK'ların insan haklarının korunmasında değer sağlamadığı anlamına gelmemektedir. Bir başka sınırlılık ise insan haklarında gelişme sağlanmamışsa bunun insan hakları STK'larının faaliyetlerinin pozitif etki yaratma hususunda başarısız olması mı yoksa bu faaliyetler olmadan insan haklarının daha kötü bir durumda olacağı anlamına mı geleceği hususunun belirsizliğidir (Greenberg, 2018: 30).

İnsan hakları ve STK arasındaki ilişki, devlet dışı kurumların insan haklarına olan etkisini anlayabilmek açısından önemli bir konudur. Devletlerin, insan haklarını koruma ve hiçbir ayırım gözetmeksizin tüm vatandaşlarına aynı hak ve özgürlükleri tanıma hususlarında eksik kaldıkları veya müdahale etmek istemedikleri durumlarda halkla doğrudan yakın ilişkide olan sivil toplum, hayati önem taşımaktadır.

STK'ların insan hakları ile ilişkisini gözlemleyebilmek, göreceli ve hassas bir konudur çünkü özellikle politik olarak bölünmüş toplumlarda, toplumun bir kesimine

olumlu yönde destek olan eylemler, diğer kesimlere negatif yönde etki edebilir. Bunun yanında, benzer sivil toplum hareketleri farklı ülke ya da bölgelerde farklı sonuçlara sebep olabilir.

Gelecekte yapılacak araştırmalarda, sosyal ve ekonomik haklar ile sivil toplum arası ilişkiye odaklanılmasının literatürü zenginleştirebileceği düşünülmektedir. Araştırma kapsamında ulaşılan kaynakların büyük çoğunluğunun açık erişime sahip olmaması, bu alanda çalışan araştırmacılar için önemli bir engel niteliğindedir.

Uluslararası yazında son 20 yılda insan hakları ve sivil toplum ilişkisini inceleyen araştırma sayısında artış olması olumludur ancak bu alandaki ulusal yazının epey sınırlı durumda olduğu gözlemlenmiştir. Bunun bir nedeni insan hakları ve sivil toplum konularında nicel verilere ulaşmanın güçlüğü olabilir. Ulaşılan veriler ise göreceli olarak yeni geliştirilen kısıtlı veri tabanlarından elde edilebilmektedir. Yeni araştırmaların özellikle insan hakları ve sivil toplumu inceleyen ampirik çalışmalara ve bu çalışmalarda kullanılacak nicel veri toplama yöntemlerine yönlmesi insan haklarının ve sivil toplumun geliştirilmesine destek sağlayabilir.

Araştırma bulgularının ışığında AB üye ülkeleri dahilinde,

i. AB ülkelerinde sivil toplum ve sivil alan için gerekli düzenleyici yasal çerçeve, kaynaklara erişim, politika ve karar alma süreçlerine katılım ve güvenli bir ortam etmenlerinin devletler tarafından garanti edilmesi,

ii. AB fonlarının sivil toplumun faaliyetleri için etkin kullanımının doğru araçlarla incelenmesi,

iii. AB fonlarından yararlanan STK'ların faaliyetlerini belirlenen çerçevelerde gerçekleştirmeleri sonucunda insan hakları konusunda çalışmalarının yüzeysel seviyede kalmasının önüne geçilebilmesi,

iv. STK'ların faaliyetlerinin bağımsızlıklarını koruyabilmeleri için kaynaklarını sadece bir kuruma bağlamak yerine mümkün olduğunca birbirinden farklı fon sağlayan kuruluşlardan finanse etmeye odaklanmaları,

v. STK'ların insan hakları hususlarında sadece görüşlerinin alınması değil tasviyelerinin uygulanması,

vi. AB, ulusal ve yerel düzeylerde AB kurumları ve sivil toplum arasında şeffaf ve düzenli bir diyalog için AB politika çerçevesinin oluşturulması,

vii. STK'ların birbirleriyle ve hem devlet hem de özel sektörden farklı kurumlarla işbirliğini artırarak kapasite geliştirme çabalarına devam etmeleri,

viii. Devletlerin hem medeni ve siyasi hakları hem de sosyo-ekonomik hakları pozitif eylemler ve gerekli kamu yatırımları ile korumaları,

ix. Devletlerin sivil toplum çalışmalarını susturulması gereken eylemlerin kaynakları olarak değil, sivil toplumu kendi kapasitelerinin yetmediği durumlarda destek olabilecek güvenilir paydaşlar olarak görmeleri,

x. Devletlerin uluslararası insan hakları antlaşmalarını imzalamalarının yanında pratikte de antlaşma hususlarına saygı duymaları,

xi. Devletlerin ve uluslararası kurumların sivil topluma olan güven ve desteklerini artırmaları,

xii. Halkların, kendi haklarını koruyabilmek için gönüllü çalışmaya dahil olmaları ve sivil topluma destek sağlamaları önerilmektedir.

Yukarıda değinilen öneriler bulgularla paralel olarak öncelikle AB üye ülkeleri nezdinde olmasına rağmen günümüzde daralan sivil toplumun karşılaştığı zorluklar dünyanın farklı coğrafyalarında da gözlenebilir. Bu sebeple ilişkili tavsiyelerden devlet kurumları ve STK'lar başta olmak üzere ilgili kurumların çıkarımlar yapması ümit edilmektedir.

1993 Viyana Bildirgesi ve Eylem Programı, 5. paragrafta belirtildiği üzere: “Tüm insan hakları evrenseldir, bölünmezdir, birbirine bağımlıdır ve birbiriyle ilişkilidir. Uluslararası toplum, insan haklarına küresel olarak adil ve eşit bir şekilde, aynı temelde ve aynı vurguyla davranmalıdır.”

Son olarak, Birleşmiş Milletler'in Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nde yer aldığı üzere, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi uyarınca, korkudan ve yokluktan arınmış özgür insan ilkesine ancak kişisel ve siyasal hakların yanı sıra herkesin ekonomik, toplumsal ve kültürel haklardan yararlanabileceği koşullar yaratıldığında ulaşılabilir (Birleşmiş Milletler, 1966).

KAYNAKÇA

Abdulahakimoğulları, E. ve Kedikli, U. (2006). Bir Hükümet Dışı Kuruluş Modeli Olarak Uluslararası Af Örgütü ve İnsan Haklarının Gelişimine Katkısı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. 3(2): 1-31.

Ackermann, Roderick, Franceschelli, Nicol, Debornes, Lucie. (2019). Directorate General For Internal Policies Policy Department D: Budgetary Affairs Democratic accountability and budgetary control of non-governmental organisations financed from the EU budget, Update Study. Blomeyer & Sanz, Brussels

Adams, W., Newcomer, K.E., Hatry, H.P., Wholey ve Joseph, S. (2015). Conducting Semi-Structured Interviews. *Handbook of Practical Program Evaluation*. Jossey-Bass. 492-505.

Arslanel, M. N. ve Hamdemir, B. (2011). Türkiye’de İnsan Haklarını Koruma Amaçlı Sivil Toplum Örgütleri. *EKEV Akademi Dergisi*. 15(48): 23-44.

Anheier, Helmut K. (2005). Non-Profit Organizations Theory, Management, Policy. Policy Issues and Developments, Routledge

Becker, J. ve Lißmann, H.-J. (1973). Inhaltsanalyse- Kritik einer sozialwissenschaftlichen Methode. *Arbeitspapiere zur politischen Soziologie* 5. München: Olzog.1(2): 1-10.

Bernhard, M., Tzelgov, E., Jung, D., Coppedge, M. ve Lindberg, S. I. (2015). *The Varieties of Democracy Core Civil Society Index Working Paper Series New Version*. The Varieties of Democracy Institute. 13.

Baiocco, S., Alcidi, C., Corti F., ve Di Salvo, M. (2021). Changing social investment Strategies in the European Union. *EuSocialCit Working Paper*. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4783436>, (14.01.2022).

Birleşmiş Milletler. (1948). *İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*. New York ve Cenevre.

<https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf>, (13.11.2020).

Birleşmiş Milletler. (1966). *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi*. New York ve Cenevre.

<https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/regulations/06turkish/TIntCovEcSocCulRights.pdf>, (13.12.2020).

Birleşmiş Milletler. (2002). *Ekonomik, Sosyal Kültürel Hakların İzlenmesi*. New York ve Cenevre.

http://www.un.org.tr/humanrights/vm/ekonomik_sosyal_kulturel_haklarin_izlenmesi.pdf, (27.09.2017).

Birleşmiş Milletler. (2012). *İnsan Hakları Göstergeleri Ölçme ve Uygulama Kılavuzu*. New York ve Cenevre. <https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2020-12/insan-haklari-gostergeleri-olcme-ve-uygulama-kilavuzu-.pdf>, (13.02.2018).

Birleşmiş Milletler. (2018). *İnsan Hakları Sözleşmeleri*. New York ve Cenevre. <http://www.un.org.tr/humanrights/vp/insan-haklari-belgeleri/birlesmis-milletler-insan-haklari-belgeleri/bm-insan-haklari-soezlesmeleri.php?lang=TR>, (17.05.2018).

Bouandel Y. (1997). *Human Rights and Comparative Politics*, Dartmouth: Dartmouth Publishing.

Bracic, A. (2016). Reaching the Individual: EU Accession, NGOs, and Human Rights. *American Political Science Review*. 110(3): 530-546.

Brander, P., De Witte, L., Ghanea, N., Gomes, R., Keen, E., Nikitina, A. ve Pinkeviciute, J. (2002). *COMPASS Manual for human rights education with young people*. Strasbourg: Council of Europe Publishing. <https://rm.coe.int/compass-eng->

rev-2020-web/1680a08e40, (22.01.2021).

Center for Economic and Social Rights. (2021). *Human Rights FAQs*. <https://www.cesr.org/what-are-economic-social-and-cultural-rights/>, (6.2.2021).

Chillier, G. T. ve Brandão Timo, P. (2014). The global human rights movement in the 21st century: reflections from the perspective of a national human rights NGO from the south. *SUR International Journal on Human Rights*. 11(20): 375-385.

Chong, D. P. L. (2010). Freedom from Poverty: NGOs and Human Rights Praxis. *University of Pennsylvania Press Using a Social Theory to Interpret NGO Efforts*. 134-5.

https://www.researchgate.net/publication/289092926_Freedom_from_poverty_NGOs_and_human_rights_praxis, (06.07.2020).

Cingranelli D.L. ve Richards, D. L. (2001). Measuring the impact of human rights organizations. *NGOs and Human Rights: Promise and Performance*. 225-238. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Civil Society Europe. (2021). The European Coordination of Civil Society Organisations Joint Civil Society Declaration. https://civilsocietyeurope.eu/wp-content/uploads/2021/02/Joint-Declaration_1.pdf, (12.08.2021).

Cliquennois, G.ve Brice, C. (2016). The Economic, Judicial and Political Influence Exerted by Private Foundations on Cases Taken by NGOs to the European Court of Human Rights: Inkling of a New Cold War? *European Law Journal*. 22(1): 92–126.

Cornescu, A. V. (2009). *The Generations of Human's Rights, Days of Law: the Conference Proceedings*. 1st edition. Brno. Masaryk University. https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2009/files/prispevky/tvorba_prava/Cornescu_Adrian_Vasile.pdf, (16.06.2020).

Council of Europe (29.06.2020). *Press Release- Right to equal pay: European Committee of Social Rights finds violations in 14 countries*. https://search.coe.int/directorate_of_communications/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016809ed61b, (13.01.2022).

European Parliament. (3.3.2020). *Committee on Budgetary Control 2019-2024*. Rapporteur: Monika Hohlmeie, A9-0069/2020, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2020-0069_EN.pdf

Coston, J. (1998). A model and typology of government-NGO relationships. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*. 27(3): 358.

Council of Europe. (2020). *Council of Europe Strategic Action Plan for Roma and Traveller Inclusion- 2020-2025*. <https://rm.coe.int/coe-strategic-action-plan-for-roma-and-traveller-inclusion-en/16809fe0d0>, (21.07.2021).

Council of Europe. (2018). *European Social Charter*. <http://www.coe.int/en/web/turin-european-social-charter/reporting-system>, (14.04.2018).

Council of the European Union. (17.12.2020). *Press release- Multiannual financial framework for 2021-2027 adopted*. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/12/17/multiannual-financial-framework-for-2021-2027-adopted/>, (18.08.2021).

Council of the European Union. (18.11.2020). *EU Action Plan on Human Rights and Democracy 2020-2024*. Brussels. <https://www.consilium.europa.eu/media/46838/st12848-en20.pdf>, (19.03.2021).

Council of the European Union. (20.07.2015). *Council Conclusions on the Action Plan on Human Rights and Democracy 2015 - 2019*. Brussels. https://ec.europa.eu/anti-trafficking/action-plan-human-rights-and-democracy-2015-2019_en, (19.03.2021).

Council of the European Union. (25.06.2012). *EU Strategic Framework and Action Plan on Human Rights and Democracy*. Luxembourg. https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/131181.pdf, (12.06.2017).

Curran, S.R., Frederick F.W. ve Cooke, A. (2003). Do Transnational Organizations Promote Civil And Political Liberties? Cross-National Evidence From Southeast Asia, 1978-2002. *The Center for Migration and Development: Working Paper Series*. Princeton, NJ: Princeton University. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.546.7237&rep=rep1&type=pdf>, (16.08.2020).

Çakmak, Z. (2015). Kümeleme Analizinde Geçerlilik Problemi ve Kümeleme Sonuçlarının Değerlendirmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (3): 187-205. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dpusbe/issue/4745/65115>, (08.07.2021).

David, N., Dowell-Jones, M., Footer, M., Kenner, J., Mustaniemi-Laakso, M., Nolan, A. ve Pribyla, P. (2014). The positive and negative human rights impacts of non-state actors, *Fostering Human Rights among European Policies Large-Scale FP7 Collaborative Project, Work Package No. 7 – Deliverable No. 1*.

Dembour, M. B. (2010). Human Rights Quarterly. *What Are Human Rights? Four Schools of Thought*. The Johns Hopkins University Press. 32(1): 1-21.

Demeter, A. ve Simanowitz, S. (16.11.2021). *News, Hungary: Court of Justice of the EU rejects anti-migrant "Stop Soros" law*. Amnesty International. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2021/11/hungary-court-of-justice-of-the-eu-rejects-anti-migrant-stop-soros-law/>, (15.01.2022).

Dodson, M. (1995). *In The Rights Way to Development*. Social Justice Commissioner (1993-1998) Australian Human Rights Commission. The Human Rights Council of Australia Inc.

Donnelly, J. (1993). *International Human Rights*. Boulder (Col). *Dilemmas in World Politics*. Westview Press, Coll.

Edwards, G.E. (2009). Assessing The Effectiveness of Human Rights Non-Governmental Organizations (NGOs) From the Birth of the United Nations To the 21st Century: Ten Attributes of Highly Successful Human Rights NGOs, *Michigan State Journal of International Law*. 18(2): 165-228.

Euroactiv. (03.04.2020). Von der Leyen ‘concerned’ over Hungary virus emergency law. <https://www.euractiv.com/section/justice-home-affairs/news/von-der-leyen-concerned-over-hungary-virus-emergency-law/>, (26.01.2022).

Euro-Lex. (2020). *Rule of Law Report The rule of law situation in the European Union COM/2020/580 final*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1602583951529&uri=CELEX%3A52020DC0580>, (13.06.2021).

Euro-Lex. (2021). Human rights. <https://eur-lex.europa.eu/summary/chapter/13.html>, (19.12.2021).

European Commission. (2000). The Commission and Non-Governmental Organisations: Building a Stronger Partnership. *Commission Discussion Paper presented by President Prodi and Vice-President Kinnock*. Brussels. 3.

European Commission Against Racism and Intolerance. (2021). *Annual Report on ECRI's Activities covering the period from 1 January to 31 December 2020*. Strasbourg. <https://rm.coe.int/annual-report-on-ecri-s-activities-for-2020/1680a1cd59>, (02.02.2022).

European Commission ve European Parliment. (22.7.2011). Interinstitutional Agreements, Agreement between the European Parliament and the European Commission on the establishment of a transparency register for organisations and self-employed individuals engaged in EU policymaking and policy implementation. *Official Journal of the European Union*. 191(29): 1-10. Brussels. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011Q0722\(01\)&from=en](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011Q0722(01)&from=en), (15.10.2019).

European Commission ve European Investment Bank. (2020). Responding to the COVID-19 crisis through financial instruments in the framework of the Coronavirus Response Investment Initiative May 2020. *Compass*. Luxembourg. https://www.fi-compass.eu/sites/default/files/publications/Responding%20to%20the%20COVID-19%20crisis%20through%20financial%20instruments_0.pdf, (17.01.2021).

European Commission. (2018). Democracy and Human Rights, <http://www.eidhr.eu/highlights/economic-and-social-rights>, (23.05.2018).

European Commission. (10.12.2018). *Non-governmental organisations: Agencies and partners*. <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=330>, (24.05.2019).

European Commission. (11.11.2020). *Extraordinary meeting of Frontex Management Board on the alleged push backs on 10 November 2020*. https://ec.europa.eu/home-affairs/news/extraordinary-meeting-frontex-management-board-alleged-push-backs-10-november-2020-2020-11-11_en, (02.02.2022).

European Commission. (18.09.2020). *Communication From the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, a Union of equality : EU anti-racism action plan 2020-2025*. Brussels. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/a_union_of_equality_eu_action_plan_against_racism_2020_-2025_en.pdf, (06.01.2022).

European Commission. (2020). *New Pact on Migration and Asylum A fresh start on migration in Europe*. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/new-pact-on-migration-and-asylum-package_1.pdf, (08.06.2021).

European Commission. (2021a). *Programming period 2021-2027*. https://www.eacea.ec.europa.eu/grants/2021-2027_en, (21.12.2021).

European Commission. (2021b). *European Pillar of Social Rights Action Plan*. Publications Office of the European Union. Luxembourg. https://ec.europa.eu/info/publications/european-pillar-social-rights-action-plan_en, (20.02.2022).

European Commission. (2021c). *Multiannual Financial Framework 2021-2027 (in commitments)- Current prices*. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/about_the_european_commission/eu_budget/mff_2021-2027_breakdown_current_prices.pdf, (18.01.2022).

European Commission. (2017). *European Union Human Rights*. https://europa.eu/european-union/topics/human-rights_en, (21.09.2017).

European Food Banks Federation. (2020). *European Food Banks in a post COVID-19 Europe*. Brussels. https://lp.eurofoodbank.org/wp-content/uploads/2020/07/FEBA_Report_Survey_COVID_July2020.pdf, (23.01.2022).

European Parliament, Council of the European Union ve European Commission. (2021). Interinstitutional Agreement of 20 May 2021 between the European Parliament, the Council of the European Union and the European Commission on a mandatory transparency register. *Official Journal of the European Union L 207/1.1-17*. <https://eur-lex.europa.eu/legal->

content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021Q0611(01)&from=EN. (14.12.2021).

European Parliament. (16.12.2020). *Press release: Parliament approves the “rule of law conditionality” for access to EU funds.*
<https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20201211IPR93622/parliament-approves-the-rule-of-law-conditionality-for-access-to-eu-funds>, (09.08.2021).

European Parliament. (25.10.2016). European Parliament resolution of 25 October 2016 with recommendations to the Commission on the establishment of an EU mechanism on democracy, the rule of law and fundamental rights. *Resolution on EU mechanism on democracy, the rule of law and fundamental rights.*
https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2016-0409_EN.html,
(13.06.2020).

European Union. (2017). *Humanitarian aid and Civil protection.*
https://europa.eu/european-union/topics/human-rights_en, (21.09.2017).

European Union Agency for Fundamental Rights. (2018). <http://fra.europa.eu/en>
(04.07.2018).

European Union Agency for Fundamental Rights. (2021). *Protecting Civic Space in the EU.* Publications Office of the European Union, Luxembourg.

European Union. (2021). *The EU’s 2021-2027 long-term Budget and Next Generation EU Facts and Figures.* Brussels: Publications Office of the European Union.

European Union. (2022). *European Citizens' Initiative.* https://europa.eu/citizens-initiative/_en, (21.01.2022).

Eurostat. (02.07.2020). *May 2020 Euro area unemployment at 7.4% EU at 6.7%. News Release Euro Indicators.*
<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/11054062/3-02072020-AP-EN.pdf/ce573d1a-04a5-6762-5b56-cb322cbdc5ac>, (09.09.2021).

Eurostat. (2021). *Key figures on Europe 2021 edition*. Publications Office of the European Union. Brussels.

<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/13394938/KS-EI-21-001-EN-N.pdf/ad9053c2-debd-68c0-2167-f2646efeaec1?t=1632300620367>, (17.01.2022).

Fazi, Elodie, Petrescu, Raluca. (2006). *Making your voice heard in the EU: A guide for NGOs*, Charles Stewart MOTT Foundation.

http://osis.bg/wp-content/uploads/2018/04/OSI_Publication_EU_6_en.pdf, (17.04.2022)

Feldman, S. (1997). NGOs and Civil Society: (Un)Stated Contradictions. *Annals, AAPSS*. (554): 46-56.

Fioramonti, L. ve Heinrich, F. (2007). *How Civil Society Influences Policy: A Comparative Analysis of the CIVICUS Civil Society Index in Post-Communist Europe*. CIVICUS/ODI Research Report.

Foster S. (2003), *Human Rights and Civil Liberties*, Longman Press.

Freedom House. (2019). *Freedom in the World Research Methodology*. <https://freedomhouse.org/reports/freedom-world/freedom-world-research-methodology>, (02.12.2019).

Front Line Defenders. (2020) #Civil & Political Rights. <https://www.frontlinedefenders.org/en/right/civil-political-rights>. (08.08.2020).

Fukuda-Parr, L. ve Randolph, S. (2019). *SERF Index Methodology 2019 Update Technical Note*. Economic and Social Rights Empowerment Initiative. www.serfindex.org/overview/, (22.03.2020).

Fund For Peace. (2020). *Fragile States Index Annual Report 2020*. Washington. <https://fundforpeace.org/wp-content/uploads/2020/05/fsi2020-report.pdf>, (25.09.2021).

Goonesekere, S. (2010). Civil and Political Rights and Poverty Eradication. *Freedom from Poverty as a Human Right Law's Duty to the Poor*. Paris: UNESCO Publishing. (4): 51-78.

Gavison, R. (2003). On the Relationships Between Civil and Political Rights, and Social and Economic Rights. *The Globalization of Human Rights*. 23-55. The Hong Kong: United Nations University Press. <https://archive.unu.edu/unupress/sample-chapters/ghr-chapter1.pdf>. (15.05.2020).

Greenberg, A. (2018). Is Talk Cheap? Empirical Approaches to Assessing the Impact of Human Rights Advocacy Organizations. *International Human Rights Internship Program Working Paper Series*. 6(1): 1-37.

Hafner-Burton, E.M. ve Tsutsui, K. (2005). Human rights in a globalizing world: the paradox of empty promises. *American Journal of Sociology*. 110(5): 1373–1411.

Hafner-Burton, E.M. ve Ron, J. (2009). Seeing Double Human Rights Impact through Qualitative and Quantitative Eyes. *World Politics*. 61(2): 360-401.

Hannum, H. (2019). Rescuing Human Rights. *In Rescuing Human Rights: A Radically Moderate Approach*. I-Ii. Cambridge: Cambridge University Press.

Human Rights Watch. (2021). World Report 2020. https://www.hrw.org/sites/default/files/media_2021/01/2021_hrw_world_report.pdf, (09.07.2021).

International Justice Research Center. (2018). *Economic, Social and Cultural Rights*. [Http://Www.Ijrcenter.Org/Thematic-Research-Guides/Economic-Social-And-](http://www.ijrcenter.org/thematic-research-guides/economic-social-and-)

Cultural-Rights-

2/#REALIZING_ECONOMIC_SOCIAL_AND_CULTURAL_RIGHTS,
(20.02.2018).

Julkunen, R. (1999). *The Modernization of Working Times, Flexibility and Work Sharing in Finland*. Jyväskylä: University of Jyväskylä.

Kairys, D. (2015). Civil Rights. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. James D. Wright (editor-in-chief). Oxford: Elsevier. 2 (3): 686–690.

Kelley D. (2008). *A Life of One's Own: Individual Rights and the Welfare State*. Oxford: Oxford University Press.

Landman, T. (2005). *Protecting human rights: a comparative study*. Washington DC: Georgetown University Press.

Llewellyn-Fowler, M. ve Overton, J. (2010). 'Bread and butter' human rights: NGOs in Fiji. *Development in Practice*. 20(7): 827-839.

Maher D., Lye M., Ibrahim, N., Kar , P. C., Ismail, S. I. ve Al-Zurfi, B.M.N. (2015). t-test using STATA software. *Education in Medicine Journal*. 7(2): 64.

Mahony, L. ve Slim, H. (2002). *Human Rights Crises: NGO Responses To Military Interventions International Council on Human Rights Policy*. Vernier: ATAR Roto Press
SA.
<https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/0E6015150D76455249257418000DE208-115.pdf>, (17.08.2019).

Marcinkutė, L. (2011). The role of human rights NGO's: human rights defenders or state sovereignty destroyers?. *Baltic Journal of Law & Politics*. (4)2: 52-77.

Marshall, T.H. (1950). *Citizenship and Social Class*. Cambridge: University Press.

Marx, A. ve Soares, J. (2016). Quantitative Analysis of Factors Hindering or Enabling the Protection of Human Rights. *Fostering Human Rights among European Policies Large-Scale FP7 Collaborative Project, Work Package No. 2 – Deliverable No. 4.*

Mayer, L. H. (2011). NGO standing and influence in regional human rights courts and commissions. *Notre Dame Law School NDLScholarship Journal Articles. 36 Brook. J. Int'l L. 911 (2010-2011).*

Mayring, P. (2000). Qualitative Content Analysis. *Forum: Qualitative Social Research. 1(2): 1-10.*

<https://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/1089/2386>, (22.05.2019).

Metin, Y. ve Kaygısız, Ü. (2011). Avrupa Birliği'nde Temel Hakların Korunması Ve Lizbon Antlaşması'nın Getirdiği Yenilikler. *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. 1(1).*

Murdie, A. (2009). The Impact of Human Rights NGO Activity on Human Rights Practices. *International NGO Journal. 4(10): 421-440.*

NGO Monitor (14.07.2021). European Union Profile.

https://www.ngo-monitor.org/funder/european_union/ (27.04.2022)

NIEM. (02.04.2020). *Poland, Hungary and the Czech Republic “failed to fulfill their obligations under European Union law” – the ECJ ruled.*
<http://www.forintegration.eu/pl/poland-hungary-and-the-czech-republic-failed-to-fulfill-their-obligations-under-european-union-law-the-ecj-ruled>, (18.08.2021).

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. (2014). *About the right to education and human rights.*
<https://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/SREducation/Pages/EducationAndHR.aspx>, (21.03.2021).

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. (2008). *Frequently Asked Questions on Economic, Social and Cultural Rights Fact Sheet No.33*. 1-4. <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/ESCR/FAQ%20on%20ESCR-en.pdf>, (22.02.2021).

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. (2010). *The Right to Adequate Food Fact Sheet No. 34*. 1-4. <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet34en.pdf>, (22.02.2021).

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. (2014). *The Right to Adequate Housing Fact Sheet No. 21/Rev.1*. https://www.ohchr.org/documents/publications/fs21_rev_1_housing_en.pdf, (22.02.2021).

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. (2020). *The Core International Human Rights Instruments and their monitoring bodies*. <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/coreinstruments.aspx>, (15.03.2020).

Oluwaseun, O. (2007). Critical theory and the influence of non-governmental organizations on human rights in Nigeria, *International Journal of Multidisciplinary Research and Development*. 4(9): 94-104.

Pemstein, D., Tzelgov, E., ve Wang, Y. (2015). Evaluating and Improving Item Response Theory Models for Cross-National Expert Surveys. *Varieties of Democracy Institute: Working Paper No. 1*.

Paul, J. ve Criado, A. (2020). The art of writing literature review: What do we know and what do we need to know?. *International Business Review*. 29(4): 1-7. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0969593120300585>, (09.08.2021).

Philips, J. (2010). NGO Duties in Relation to Human Rights A Closer Look at One Proposal. *Éthique et économique/Ethics and Economics*. 7 (2): 1-19.

Pollard, A. ve Court, J. (2005). How Civil Society Organisations Use Evidence to Influence Policy Processes: A literature review. Overseas Development Institute. 111 Westminster Bridge Road. London. SE1 7J. 1-31.

Posner, M. H. ve Whittome, C. (1994), The status of human rights NGOs. *Columbia Human Rights Review*. (25): 269-272.

Repucci, S. (2020). Freedom in the World 2020 A Leaderless Struggle for Democracy. Freedom House. <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2020/leaderless-struggle-democracy>, (12.06.2021).

Ron, J., Ramos, H. ve Rodgers, K. (2005). Transnational information politics: NGO human rights reporting, 1986-2000. *Oxford Journals, International Studies Quarterly*. 49(3): 557-587.

Sanioğlu, H. (2008). Avrupa Birliği Hukukunda İnsan Hakları, *TBB Dergisi*, (74): 111.

Shiferaw, D. ve Tesfa, Y. (2009). Human Rights Law Teaching Material Prepared under the Sponsorship of the Justice and Legal System Research Institute. <https://chilot.me/wp-content/uploads/2011/06/human-rights-law.pdf>, (06.07.2019).

Schulpen, Lau ve Meijs, Lucas. (2016). Creeping quangonisation of Dutch NGOs. Paper presented at the ISTR conference, Stockholm, July 2016.

Tanchev, E. (2012). Ulus-Devlet Anayasalarında Siyasal Özgürlük ve Siyasal Hakların Organik Modeli. *Anayasa Yargısı*. (29): 141. <https://www.anayasa.gov.tr/media/4488/9.pdf>, (13.06.2019).

Taştemir, S. (2007). *Tek Yönlü ve Çok Yönlü Varyans Analizi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

The European Coordination for Civil Society Organisations. (2020). *Fact Sheet on NGO funding by the EU*. <https://civilsocietyeurope.eu/wp-content/uploads/2020/01/CSE-Fact-Sheet-on-NGO-funding-by-the-EU.pdf>, (18.09.2021).

Thiel, M. (2014). European civil society and the EU Fundamental Rights Agency: Creating Legitimacy Through Civil Society Inclusion?. *Journal of European Integration*. 36(5): 435-451.

Turhan, A. (2013). İnsan Hakkı Kuşakları Arasındaki Tamamlayıcılık İlişkisi. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 4(2): 359.

United Nations. (2014). *A Practical Guide for Civil Society: Civil Society Space and the United Nations Human Rights System*. Palais des Nations Geneva. https://www.ohchr.org/Documents/AboutUs/CivilSociety/CS_space_UNHRSysstem_Guide.pdf, (19.02.2018).

United Nations. (2012). *Human Rights Indicators A Guide to Measurement and Implementation*. New York and Geneva. https://www.ohchr.org/documents/publications/human_rights_indicators_en.pdf, (27.03.2021).

United Nations. *Treaty Collections*. (2018). https://treaties.un.org/Pages/Home.aspx?clang=_en, (01.02.2018).

UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR). (6 Şubat 2006). *General Comment No. 18: The Right to Work (Art. 6 of the Covenant)*. E/C.12/GC/18. <https://www.refworld.org/docid/4415453b4.html>, (16.12.2021).

University of Connecticut. (2017). *Economic and Social Rights Empowerment*

Initiative. <http://serfindex.uconn.edu/overview/http://serfindex.uconn.edu/about-us/>, (13.09.2017).

USAID. (2018). *Europe and Eurasia Civil Society*. <https://www.usaid.gov/europe-eurasia-civil-society>, (14.03.2018).

University of Gothenburg V-Dem Institute. (02.12.2014). *Core Civil Society Index*. http://v-dem.net/weekly_graph/core-civil-society-index, (02.1.2020).

University of Gothenburg V-Dem Institute. (2021). *Codebook. v11.1 - March 2021*.

Vašák, K. (1977). Human Rights: A Thirty-Year Struggle: the Sustained Efforts to give Force of law to the Universal Declaration of Human Rights. *UNESCO Courier*. 11: 29–32.

Viljoen, F. (2012). A short history of international human rights law. *UN Chronicle*. 46(2): 8-13. <https://www.un-ilibrary.org/content/journals/15643913/46/2/3>, (12.09.2020).

Wenar, L. (2007). Responsibility and Severe Poverty, in Thomas Pogge (ed.), *Freedom from Poverty as a Human Right: Who Owes What to the Very Poor?* 255-274. Oxford: Oxford UP.

World Health Organisation. (29 December 2017). Human rights and health. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/human-rights-and-health>, (13.12.2021).

Wouters, J. ve Rossi, I. (2001). Human Rights NGOs: Role, Structure And Legal Status. Institute for International Law, K.U. Leuven, Institute for International Law. *K.U.Leuven Working Paper No 14*.

Yalçın, H. ve Esen, M. (2016). Bilimi Ölçümlemek: Bilimin Metrisi. *Bilim. Teknoloji ve İnovasyon Çağında Araştırma Üniversitesi Olmak*. 101-128. (Edt: H. Yalçın, M. Esen, S. Burmaoğlu ve M. F. Sorkun). Ankara: Pegem Akademi.

Yıldırım, İ. (2004). *Demokrasi Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim*. Ankara, Seçkin Kitabevi.

EKLER

EK 1: Stata Veri Analiz Sonuçları

Öz Sivil Toplum Endeksi ve Çalışma Skoru İlişkisi

```
. ttest Calisma, by(cluster_ste)
```

Two-sample t test with equal variances

Group	Obs	Mean	Std. Err.	Std. Dev.	[95% Conf. Interval]	
1	17	62.14088	2.712259	11.18293	56.39115	67.89061
2	7	61.47857	3.387792	8.963255	53.18894	69.7682
combined	24	61.94771	2.121808	10.39469	57.55841	66.337
diff		.6623086	4.770965		-9.232066	10.55668

```
diff = mean(1) - mean(2)                                t = 0.1388
Ho: diff = 0                                             degrees of freedom = 22

Ha: diff < 0                                           Ha: diff != 0                                           Ha: diff > 0
Pr(T < t) = 0.5546                                Pr(|T| > |t|) = 0.8909                                Pr(T > t) = 0.4454
```

Öz Sivil Toplum Endeksi ve Sağlık Skoru İlişkisi

```
. ttest Saglik, by(cluster_ste)
```

Two-sample t test with equal variances

Group	Obs	Mean	Std. Err.	Std. Dev.	[95% Conf. Interval]	
1	19	93.20095	.4167519	1.816579	92.32538	94.07651
2	8	91.65478	.8158589	2.307597	89.72558	93.58398
combined	27	92.74282	.3960863	2.058125	91.92866	93.55699
diff		1.546171	.8287923		-.1607582	3.253101

```
diff = mean(1) - mean(2)                                t = 1.8656
Ho: diff = 0                                             degrees of freedom = 25

Ha: diff < 0                                           Ha: diff != 0                                           Ha: diff > 0
Pr(T < t) = 0.9631                                Pr(|T| > |t|) = 0.0739                                Pr(T > t) = 0.0369
```

Öz Sivil Toplum Endeksi ve Eğitim Skoru İlişkisi

```
. ttest Egitim, by(cluster_ste)
```

Two-sample t test with equal variances

Group	Obs	Mean	Std. Err.	Std. Dev.	[95% Conf. Interval]	
1	18	81.06262	1.814671	7.698999	77.234	84.89124
2	8	76.28838	2.784309	7.875216	69.70454	82.87223
combined	26	79.59362	1.553181	7.9197	76.39479	82.79246
diff		4.774236	3.293461		-2.023133	11.5716

diff = mean(1) - mean(2) t = 1.4496
Ho: diff = 0 degrees of freedom = 24

Ha: diff < 0 Ha: diff != 0 Ha: diff > 0
Pr(T < t) = 0.9199 Pr(|T| > |t|) = 0.1601 Pr(T > t) = 0.0801

Öz Sivil Toplum Endeksi ve Barınma Skoru İlişkisi

```
. ttest Konut, by(cluster_ste)
```

Two-sample t test with equal variances

Group	Obs	Mean	Std. Err.	Std. Dev.	[95% Conf. Interval]	
1	18	84.54431	2.314168	9.818184	79.66184	89.42678
2	8	87.52331	2.712219	7.671313	81.10994	93.93669
combined	26	85.46092	1.797365	9.164799	81.75918	89.16267
diff		-2.979007	3.927802		-11.08559	5.127578

diff = mean(1) - mean(2) t = -0.7584
Ho: diff = 0 degrees of freedom = 24

Ha: diff < 0 Ha: diff != 0 Ha: diff > 0
Pr(T < t) = 0.2278 Pr(|T| > |t|) = 0.4556 Pr(T > t) = 0.7722

Öz Sivil Toplum Endeksi ve Yeme Skoru İlişkisi

```
. ttest Yeme, by(cluster_ste)
```

Two-sample t test with equal variances

Group	Obs	Mean	Std. Err.	Std. Dev.	[95% Conf. Interval]	
1	16	94.38998	.9816541	3.926617	92.29763	96.48233
2	8	94.56558	1.386103	3.920493	91.28797	97.84319
combined	24	94.44851	.7837006	3.839333	92.82731	96.06972
diff		-.1755999	1.699432		-3.700005	3.348805

diff = mean(1) - mean(2) t = -0.1033
Ho: diff = 0 degrees of freedom = 22

Ha: diff < 0 Ha: diff != 0 Ha: diff > 0
Pr(T < t) = 0.4593 Pr(|T| > |t|) = 0.9186 Pr(T > t) = 0.5407

Öz Sivil Toplum Endeksi ve Sivil Özgürlükler İlişkisi

```
. ttest Sivil, by(cluster_ste)
```

Two-sample t test with equal variances

Group	Obs	Mean	Std. Err.	Std. Dev.	[95% Conf. Interval]	
1	19	55.78947	.6991179	3.047384	54.32068	57.25827
2	8	51.25	1.398341	3.955105	47.94345	54.55655
combined	27	54.44444	.7478999	3.886202	52.90711	55.98177
diff		4.539474	1.402044		1.65191	7.427037

diff = mean(1) - mean(2) t = 3.2378
Ho: diff = 0 degrees of freedom = 25

Ha: diff < 0 Ha: diff != 0 Ha: diff > 0
Pr(T < t) = 0.9983 Pr(|T| > |t|) = 0.0034 Pr(T > t) = 0.0017

Öz Sivil Toplum Endeksi ve Siyasi Haklar İlişkisi

```
. ttest Politik, by(cluster_ste)
```

Two-sample t test with equal variances

Group	Obs	Mean	Std. Err.	Std. Dev.	[95% Conf. Interval]	
1	19	38.26316	.3319454	1.446916	37.56577	38.96055
2	8	35.625	1.194294	3.377975	32.80094	38.44906
combined	27	37.48148	.4725224	2.455298	36.5102	38.45277
diff		2.638158	.9139415		.7558601	4.520456

```
diff = mean(1) - mean(2)                                t = 2.8866
Ho: diff = 0                                             degrees of freedom = 25
```

```
Ha: diff < 0
Pr(T < t) = 0.9960
```

```
Ha: diff != 0
Pr(|T| > |t|) = 0.0079
```

```
Ha: diff > 0
Pr(T > t) = 0.0040
```

EK 2: Anket Soruları

1. İnsan Haklarıyla İlgili ve Görüşler

S1. İnsan hakları çalışma gündeminizin bir parçası mıdır?

S2. Gündeminizde insan haklarının hangi boyutları yer almaktadır? Çok boyutlu bir yaklaşım mı benimsiyorsunuz yoksa tek bir konuya mı odaklanıyorsunuz (örneğin belirli sosyo-ekonomik haklar, siyasi haklar)?

S3. İnsan hakları ile ilişkili konular son yıllarda gündeminizde önem kazandı veya kaybetti mi?

S4. Eğer insan hakları ile ilişkili konular son yıllarda gündeminizde önem kazandı ise nedenini açıklayınız. İnsan hakları konusunda artan eylemlerin itici güçleri/tetikleyicileri neler olmuştur? (ilişkili ise)

S5. Kurumunuz faaliyetlerinizin/projelerinizin insan hakları üzerindeki etkisini ölçmekte midir? Cevabınız evet ise, nasıl olduğunu açıklayınız.

2. STK'ların İnsan Haklarını Geliştirmedeki Rolü ve Ulusal Düzeyle İlişki

S6. İnsan hakları konularının ele alınmasında STK'ların rolü/rolleri nelerdir?

S7. AB düzeyinde/uluslararası resmi kurumların (AB kurumları, BM İnsan Hakları Konseyi/ AIHM vb.) insan hakları konularında çalışmalarını yeterli buluyor musunuz?

S8. Ulusal STK'lar ve ulusal/AB/uluslararası seviyede çalışan kurumlar (uluslararası STK'lar/hükümetler/AB/BM İnsan Hakları Konseyi/ AIHM vb.) ne ölçüde insan hakları ile ilişkili diyalog kurmaktadır?

3. İnsan haklarını geliştirmeye yönelik araçlar ve uygulamalar

S9. AB düzeyinde/uluslararası düzeyde insan haklarını korumak/savunmak için kullanılan en ilgili araçlar nelerdir?

S10. Kurumunuzun yerel/ulusal/AB düzeyinde insan hakları politikalarını etkilemede kilit rol oynadığı somut örnekler ve/veya yerel/ulusal/AB düzeyinde insan hakları konusunda başarılı sonuçlara ilişkin örnekler veriniz. Lütfen süreci ve sonuçlara nasıl ulaşıldığını açıklayınız.

S11. İnsan hakları sorunlarının üstesinden gelmek için AB düzeyinde veya ulusal düzeyde iyi insan hakları uygulamaları ile ilişkili örnek verebilir misiniz?

4. İleriye Dönük Eylemler

S12. İnsan hakları konularını/engellerini ele almak için ulusal/AB düzeyinde politika oluşturmayı hangi faktörler kolaylaştırabilir?

S13. STK'ların insan haklarını iyileştirme yönündeki etkilerinin nasıl güçlendirebileceği konusunda önerileriniz var mı?

5. Diğer Paydaşlarla Etkileşimler

S14. Çalışmalarınız kapsamında insan hakları konusunda işbirliği için diğer paydaşlarla etkileşimde bulunuyor musunuz? Cevabınız evet ise, hangi aktörler olduğunu belirtiniz.

S15. Diğer paydaşlarla bu etkileşimin sonuçları veya çalışmalarınıza etkileri nelerdir? Bu etkileşim sürecinde insan haklarıyla ilgili sonuçların elde edilmesine yönelik kolaylaştırıcılar/engeller neler olmuştur?